

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
TÜRK DİLİ BİLİM DALI**

KIRIM TATAR TÜRKÇESİNDE KİPLİK BELİRTEÇLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Satı Burcu KORKMAZ**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Habibe YAZICI ERSOY**

Ankara-2014

Yüksek Lisans Tezi kabul ve onay sayfası

Sattı Burcu KORKMAZ tarafından hazırlanan Kırım "

Tatar Türkçesinde Kiplik adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ
Belirteceği

ile Gazi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim

Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Unvanı Adı SOYADI

Doç. Dr. Habibe YAZICI ERSOY

Anabilim Dalı, Üniversite Adı

Türk Dili ve Edb. / Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum

Habibe

Başkan : Unvanı Adı SOYADI

Prof. Dr. Hülya Kasapoğlu Gençel

Anabilim Dalı, Üniversite Adı

Türk Dili ve Edebiyatı Gazi Univ.

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum

Hülya

Üye : Unvanı Adı SOYADI

Doç. Dr. Paşa Yanırsan

Anabilim Dalı, Üniversite Adı

Türk Dili ve Edebiyatı / Ankara Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum

Paşa

Tez Savunma Tarihi: ____ / ____ / ____

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine

getirdiğini onaylıyorum.

Hikmet

Prof. Dr. Hikmet KAVRUK

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

SÖZ BAŞI

Kip; fiil kök ve gövdelerinin zaman ve şekillere göre çeşitli ekler alarak oluşturduğu yapıdır. Kiplik ise, bir olayın veya eylemin nasıl oluştuğunu, ne şekilde düşünüldüğünü konuşurun yargısına bağlı olarak fiil üzerinden nasıl şekillendiğini ifade eder.

Bu çalışmanın amacı Kırım Tatar Türkçesinde kullanılan kiplik belirteçlerini tespit etmek, bu belirteçlerin cümle içinde nasıl yer aldığını belirlemek ve hangi anlamları taşıdığını işaretlemektir.

Çalışmanın giriş bölümünde Kırım Tatar Türkleri ve Kırım Tatar Türklerinin tarihi hakkında kısa bir bilgi bulunmaktadır. Daha sonra Kırım Türk-Tatar edebiyatı üzerinde durulmuştur. Kırım Türk-Tatar edebiyatı hakkında bilgi verilmiştir. Tezin amacına yönelik Tatar Türkçesi üzerinde durulmuş ve kronolojik açıdan kısa bir bilgi verilmiştir. Kip/kiplik başlığı altında bu iki kavramın sözlük anlamları üzerinde durulmuştur. Çalışma esnasında kiplik belirteçlerine kısa bir giriş yapılmıştır.

Kırım Tatar Türkçesinde kullanılan kiplik belirteçleri için beş farklı edebî eser esas alınmıştır. Kaynak olarak kullanılan bu eserler şunlardır: *Akıllı Kirpinen Ayneci Tilki*, *Hatıralarda Cingiz Dagcı*, *Canlı Nişan*, *Meni Duadan Unutmanız* ve *Arslan Kız*. Daha çok veriye ulaşabilmek ve kiplik belirteçlerinin kullanım sahalarını, kullanım sıklığını tespit edebilmek için farklı türde eserler tercih edilmiştir.

Kırım Tatar Türkçesindeki kiplik belirteçleri üç başlık altında incelenebilir:

- 1) Kesinlik belirten kiplik belirteçleri. (*şübesiz, şübe yok ki, iç şübesiz, mıtlağa, mıtlak, asla, kesinkes, tabiiy, tabiiy ki.*)
- 2) Olasılık-tahmin ve farz etme (öyle sayma) belirten kiplik belirteçleri. (*belki, belki de, galiba, er alda, ihtimal, aceba.*)
- 3) Tanıklık ve onaylama belirten kiplik belirteçleri. (*kerçekten, kerçekten de, aslında, aslında, albu ki, niayet, neticede, neticesinde.*)

Bu çalışmada da yukarıdaki sınıflandırma esas alınmış ve Kırım Tatar Türkçesindeki kiplik belirteçleri bu sınıflandırmanın sınırları içerisinde incelenmeye çalışılmıştır.

Çalışmada kelimelerin Türkiye Türkçesindeki karşılıkları için Tatara-Trek Szlek (TTS) kullanılmıştır. Ayrıca Ferit Devellioğlu'nun *Osmanlı Türkçesi Ansiklopedik Lgat* (2005) adlı eserinden de faydalanılmıştır.

Çalışmanın fişleme aşamasında öncelikle incelediğimiz eserlerdeki kiplik belirteçleri tespit edilmiş, sonrasında alınan örnek cümlelerin Türkiye Türkçesi karşılıkları verilmiştir.

Bu araştırmanın konusu, çalışmaların yönlendirilmesi, sonuçların değerlendirilmesi ve yazımı aşamasında yapmış olduğu büyük katkılarından dolayı hiçbir emeğini esirgemeyen tez danışmanım Sayın Doç. Dr. Habibe Yazıcı Ersoy'a, her konuda öneri ve eleştirileriyle yardımlarını gördüğüm hocalarıma ve arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Ayrıca bu araştırma boyunca maddi ve manevi desteklerinden dolayı başta babama ve aileme en içten teşekkürlerimi ve şükranlarımı sunarım.

Satı Burcu KORKMAZ

01.01.2014

İÇİNDEKİLER

SÖZ BAŞI	i
İÇİNDEKİLER	iii
ESER KISALTMALARI	v
GİRİŞ	1
1.KIRIM TATAR TÜRKLERİNİN TARİHİ	1
2.KIRIM TÜRK-TATAR EDEBİYATI	6
3. KIRIM TATAR TÜRKÇESİ	9
4.KİP/KİPLİK.....	12
5.KİPLİK BELİRTEÇLERİ.....	20
BİRİNCİ BÖLÜM	23
1.KESİNLİK BELİRTEN KİPLİK BELİRTEÇLERİ	23
1.1.Şübesiz	24
1.2.Mıtlaka	29
1.3. Äslä	33
1.4.Kesinkes.....	36
1.5.Tabiiy/Tabiiy ki	37
İKİNCİ BÖLÜM	39
2.OLASILIK-TAHMİN VE FARZ ETME (ÖYLE SAYMA)	
BELİRTEN KİPLİK BELİRTEÇLERİ.....	39
2.1.Bäiki	40
2.2.Ğaliba.....	47
2.3.Er äldä.....	50
2.4.İxtimal	54
2.5.Aceba.....	56

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	60
3.TANIKLIK VE ONAYLAMA BELİRTEN KİPLİK BELİRTEÇLERİ	60
3.1.Kerçekten	61
3.2.Aslında.....	65
3.3.Albu ki.....	70
3.4.Niayet.....	73
3.5.Neticede/Neticesinde.....	81
SONUÇ	84
KAYNAKÇA	88
ÖZET	92
ABSTRACT	93

ESER KISALTMALARI

AK: Gasprinski, İsmail (1894), **Arslan Kız**, Bahçesaray.

AKAT: Veliyev, Ablaziz (1988), **Akıllı Kirpinén Ayneci Tilki**, Taşkent, Çolpan Nəşriyâtı.

CN: Paşı, İbrahim (1998), **Canlı Nişan**, Akmesçit, Simferopol “Tavriya” Nəşriyâtı.

HCD: Dagcı, Cengiz (1998), **Xatıralarda Cingiz Dagcı**, Simferopol, Ötüken Nəşriyâtı.

MDU: İpçi, Umer (2003), **Meni Duadan Unutmanız**, Akmesçit, Simferopol “Tavriya” Nəşriyâtı.

KTTE: Kırım Türk-Tatar Edebiyatı (Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 13. Cilt), (1999), Kültür Bakanlığı, Ankara.

TTS: Ganiyev F., Ahmetyanov, R., Açıkgöz H. (1997), **Tatarça-Törekçä Süzlék**, İnsan Yayınevi, Kazan, Moskova.

GİRİŞ

1.KIRIM TATAR TÜRKLERİNİN TARİHİ

“Kırım’daki Türk varlığı M.Ö. 7. yüzyıla, Sakalara kadar uzanmaktadır. Daha sonra Hun, Bulgar, Avar, Hazar ve Peçenek Türkleri Kırım ve çevresinde etkili olmuşlardır. Aynı dönemlerde Kırım’da Sarmatların, Alanların, Greklerin, Bizans’ın ve Slav kabilelerinin de izler bıraktıkları bilinmektedir. Çok önemli bir geçiş noktasında yer alan Kırım, tarihin bu döneminde de pek çok dilin, kültürün ve farklı milletlerin yan yana yaşadığı bir merkez olmuştur.” (Kurat, 1992: 7)

“13. yüzyılın ortalarında Altın Ordu’nun kurucusu Batu Han’ın ordularının istilası esnasında göçebe Türkler önceden gelip yerleşmiş Slav ve İtalyan halka karşı politik üstünlük sağlamışlardı. 1220’lerde Batu’nun istilasından hemen önce Slav kaynakları, Güney Kırım’daki Sudak ve Korsun şehirlerinin kendilerini göçebe akınlara karşı korumak için Poloveslere (Kıpçaklara) vergi ödediklerini kaydetmektedirler. Sudak, ilk önce 1223’deki Kalka savaşından sonra Tatarlar, hemen akabinde de Selçuklu Sultanı Alaeddin’in gönderdiği bir ordu tarafından yerle bir edilmişti. Bu son saldırıyı takip eden yıllarda çoğunluğu Anadolu’dan gelen Selçuk ve Oğuz Türkleri Kuzey Kırım düzlüklerine yerleşmeye başlamışlardır.” (Fisher, 2009: 14)

Selçukluların Anadolu’ya girmesinin ardından Oğuz Türkleri, Batum ve Trabzon limanları başta olmak üzere Karadeniz’in güney kıyı şeridi limanları üzerinden Kırım’a ulaşmışlardır. 1236’da Batu’nun önderliğinde Avrupa seferine çıkan Moğol orduları, İdil-Ural bölgesi, Deşt-i Kıpçak, Kırım ve Derbent’e kadar olan bölgeyi ele geçirmiştir. Ancak Cengiz Han’dan sonra Moğollar kültürel bakımdan Kırım başta olmak üzere, Deşt-i Kıpçak ve İdil

Bölgesinde yaşayan Türklerin etkisinde kaldıkları için zaman içinde Türkleşmişlerdir. (Yakubovskiy, 1976: 41)

“14. yüzyılda ve 15. yüzyılın başlarında Volga kıyısındaki Saray şehrinde hüküm süren Tatar hanları, kendilerini Kırım'ın hâkimi olarak gördüler. Bu iddialarını da Kırım ve bozkır eyaletine valiler tayin ederek ispatladılar. Valilik merkezi sonradan ismi eski Kırım olan Solhat şehriydi. Bu şehir, 15. yüzyılın ortasında Giray hanedanı kuruluncaya kadar yarımada'daki Tatar merkezi olarak kaldı. Mollaları, şeyhleri ve kadıları bulunan camilerin, tekkelerin ve medreselerin bulunduğu bir dini merkezdi.” (Fisher, 2009: 15)

15. yüzyılın ortasında Kırım Tatarları, Altın Orda Devleti'nin dağılma sürecine girmesiyle Kırım Tatar Hanlığı adı altında ilk bağımsız devletlerini kurmuşlardır. “Altınordu Devleti'nin yıkılmasından sonra Kırım yarımadasında Hacı Giray tarafından kurulan Kırım Hanlığı, Fatih Sultan Mehmet zamanında Osmanlı Devleti'ne bağlanmış ve Osmanlı Devleti'nin aktif desteği ile Karadeniz'in kuzeyinde uzun yıllar boyunca varlığını sürdürmüştür. 1768-1774 Osmanlı Rus Savaşının sonucunda imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması ile bağımsızlığı hem Rusya hem de Osmanlı Devleti tarafından tanınan Kırım'ın bu bağımsızlığı kısa sürmüştür ve hanlık 1783 yılının Nisan ayında Rusya tarafından ilhak edilmiştir.” (Başer, 2010: 29)

“19 Nisan 1783'te Çariçe II. Yekaterina yayınladığı bir manifesto ile Kırım Tatar Hanlığı'nın ortadan kalktığını ve onun arazilerinin Rusya İmparatorluğu'na ilhak ettiğini ilân etti.” (Kırımlı, 1996: 6)

“İlhakın ilk yıllarından itibaren Kırım Türkleri, Anadolu'ya ve Türk hâkimiyetindeki Balkanlar'a, özellikle Romanya ve Bulgaristan'a göçmeye başlamıştır. 1792'de başlayan ilk göç dalgasında 300.000 kişi göç etmiş, ancak 1860–1863 ve 1874–1875 yılları arasında yaşanan ikinci göç dalgasında bu sayı 1 milyonu, 1891–1902 yılları arasındaki son göç dalgasında ise 1 milyon 200 bini bulmuştur. Boşalan Türk köylerine Rus, Ukrayna, Alman, Yahudi, Rum gibi değişik milletlerden insanlar yerleştirilmiş,

böylece Türk nüfusu genel nüfusun önce yarısına sonra üçte birine, 1926 nüfus sayımına göre de dörtte birine düşürülmüştür.” (İnalcık-Bala,1997: 744)

“Rus idarecilerinin Tatar kültürünü ve hüviyetini ortadan kaldırıp, onları Rus toplumu içinde eritmek için elbirliğiyle yaptıkları gayretlere rağmen, Kırım Tatarları milli varlıklarını muhafaza etmeye muvaffak olmuşlardı. O zaman Kırım'da 1556 cami vardı. Osmanlı bitkindi; 1784'te ilhakı kabul etti. 1787'de Kırım için yeniden sancaklar çıkarıldı. Şahbaz Giray ve ardından Baht Giray, Kırım hanı ilân edilerek Bucak Türklerinin başına getirildi. Uzun süre dövüştüler ve yenildiler. Yaş Anlaşması imzalandı. Kırım siyasî ve iktisadî bağımsızlığını kaybetmenin yanında, kültürel açıdan da tam bir kısıkaca alınmıştı. Bir yandan durmadan Rus kolonileri kuruluyor, nüfus yerleştiriliyor, bir yandan kiliseler yoluyla Hristiyanlaştırma çalışmaları yapılıyordu. Gayenin Ruslaştırmak olduğu açıkça ifade ediliyor ve cami ve medreseler kapatılıyordu. 1870'te açılan Tatar Muallim Mektepleri, Türkiye Türkçesinin yerine Tatarca'yı desteklemiş ve Ruslaştırmanın ilk adımı olarak görüldüğünden halk da buralara itibar etmemiştir. 1876'dan itibaren Çar rejiminde belirli bir rahatlama görüldü. Kırım Türklüğünün kültürel gelişmesi ve aydın bir kesimin yetişmesinde özellikle İsmail Gaspıralı öncülük etti. Köy okulları ıslah edildi; yeni usul eğitim yaygınlaştırmaya çalışıldı. 1905 Rusya inkılâbından sonra gelen rahatlama içinde, Türkiye'de okuyanların Kırım'da öğretmenlik yapmalarına izin verildi. 1883'ten itibaren çıkmasına izin verilen *Tercüman* gazetesi, yalnız Kırım'da değil, bütün Türk dünyasında ilgi ile okunan ve aydınları etkileyen bir merkez oldu. Millî meselelere ilgi duyan aydınların sayısı giderek arttı. "*Vatan Cemiyeti*" adıyla, Kırımlı aydın gençlerin kurduğu gizli cemiyet, daha sonra 1917 Bolşevik ihtilâlinde Millî Fırka haline gelerek, Kırım istiklâl hareketinin öncüsü olmuştur. Rus Çarlığının çökmesi üzerine, Vatan Cemiyeti'nin öncülüğünde Bahçesaray'da bin beş yüz temsilcinin katılmasıyla, Kırım Müslümanlarının Birinci Umumi Kongresi toplandı. Kongre, Kırım'ın medeni muhtariyetine karar verdi. Mayıs 1917'de toplanan Rusya Müslümanları Kongresi'nde millî devletler kurulması kabul edildi. Müftü Çelebi Cihan başkanlığındaki Kırım İcra Komitesi de, bir

millî ordu kurulmasına, eğitimin, dinî yönetimin yeniden düzenlenmesine karar verdi. Bir piyade alayı kuruldu; altmış sekiz okul Türkleştirildi, Tercüman Gazetesi yanında *Millet* gazetesi yayımlanmaya başladı ve Akmesic'te bir medrese kuruldu.” (KTTE, 1999: 18)

“Osmanlılar için Kırım Tatarları Avrupa siyasetlerinde gerekli askerî bir unsur hizmeti görmekteydi ve insan ve malzeme kaynağı sağlıyorlardı. Tatarlar, askerî bir güç olarak, hem Osmanlılara Doğu Avrupa ve Kafkas cephelerindeki seferlerde asker temin ediyorlar, hem de kuzeye karşı koruyucu tampon vazifesi görüyorlardı. Kırım hanının Osmanlı ordusundaki birlikleri sultanın ağır piyade ve süvari güçlerinin ilerlemesi için yol açan akıncılar (hafif süvari) olarak görev yapıyorlardı. Avrupalı düşmanlar, Tatar süvarisinin etkinliğini onun kalabalık nüfusuna ve gelişmiş silahlarına atfediyorlardı. Hâlbuki hem Osmanlı hem de Kırım tarihî kaynakları Tatar akıncılarının Avrupa standartlarına göre fazla kalabalık olmadıklarını ve teçhizatlarının da çok iyi durumda bulunmadığını göstermektedir. Sayıları en çok 50.000'i bulan hafif Tatar süvarisinin pek azı ateşli silahlarla mücehhezdi. Osmanlılar, Tatarların tek ateşli silah ve cephane kaynağıydılar ve onları da sadece hanın hassa birliklerindeki sekbanlara veriyorlardı. Tatar süvarisinin gücü, seferi yöneten komutanların olağanüstü yüksek kalitesinden ve Altın Ordu'dan tevarüs ettikleri etkili taktiklerinden kaynaklanıyordu. Faaliyetleri için en uygun saha olan bozkırda hızla ve sessizce ilerleyen akıncılar aniden saldırıyorlardı. Fakat müstahkem şehirler karşısında Kırımlılar hemen hemen etkisizdiler. Buralarda ancak topçuya sahip iyi teşkilatlanmış piyadeler başarılı olabilirlerdi, fakat Kırımlılar her ikisine de sahip değillerdi.” (Kurat, 1992: 83)

“1917 Sovyet ihtilâli döneminde, merkezi otoritenin gevşemesiyle birlikte Kırım'da Millî Fırka kurularak bağımsızlık çalışmaları başlatılmıştır. Çarlık sistemin yıkılmasından hemen sonra Kırım Tatarları geçici olarak kendi devletlerini ve bağımsız topluluklarını kurmayı başardılar.” (Özkan, 2008: 526)

“Kırım Tatar Milli Kurultayı 9 Aralık 1917’de Bahçesaray’da toplanarak ilk Kırım Tatar hükümetinin başkanlığına Numan Çelebi Cihan’ı, Harbiye Bakanlığı’na Cafer Seydahmet’i seçti. Kırım Tatar Milli Kurultayı’nın üç eş başkanı da Hasan Sabri Ayvazov, Abdülhakim Hilmi ve Cafer Ablayev’den oluşturuldu.” (Kırımlı, 1996: 250)

“Kısa süren bir bağımsızlık ilanının ardından 1920’de Kızıl Ordu Kırım’a girdi. ‘3 Eylül 1921’de Kırım’daki Tatar olan ve olmayan cemaatlerin temsilcilerinin meclisi Simferopol’da toplandı. Kısa bir müddet için bile olsa da Tatar ve Rus komünistleriyle, Milli Fırka üyeleri ve partisiz liderler Kırım’ın geleceğini görüşmek için bir araya geldiler. Bu toplantının sonucu olarak 18 Ekim 1921’de Rus Sovyet Federe Sosyalist Cumhuriyeti’nin (RSFSR) Sovnarkom’u (Halk Komiserleri Konseyi), RSFSR’in bütünleyici bir parçası olarak Kırım Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti’nin (Kırım ASSR) teşkilini ilan etti. ” (Fisher, 2009: 191)

“1928 yılına kadar Kırım Türk Cumhuriyeti özerk bir cumhuriyet olarak varlığını sürdürdü. 1928’den sonra, burada bir Yahudi Cumhuriyeti kurulması için çalışmalara girişildi. Komünist Kırım Tatarları da buna karşı çıktılar. Aydınların bir kısmı öldürüldü, üç bin beş yüz kişi de Kırım dışına sürgün edildi.1928 ve 1931 yılları arasında da, toprakları ellerinden alınanların direnmesi üzerine kırk bin civarında Kırım Tatar Türkü Ural bölgesine sürgün edildi.” (KTTE, 1999: 20)

“İkinci Dünya Savaşı ise bir başka büyük felaketle geldi. Almanlar Kırım’ı işgal ettiklerinde birçok Kırımlı, Şark İşçisi adı altında kafileler halinde Almanya’ya sevk edilmiş ve yerlerine Almanların yerleştirilmesi kararı alınmıştı. Buna karşı çıkan Kırımlılar şiddete tabi tutulmuş, 168 Türk köyü yakılıp yıkılmıştı. Almanların çekilmesinden sonra Kırım’ı yeniden işgal eden Ruslar, birçoğu Rus ordusunda Almanlara karşı dövüşmüş olan Kırımlı Türklerin yediden yetmişe tamamını sürgün ettiler. Tarihte emsali görülmemiş bir hadise olarak 1944 yılında alınan bu kararla, Kırım’da tek Türk bırakılmadı; Sibiry ve diğer bölgelere sürülen bu insanların yerine Ruslar

getirilerek yerleştirildiler. Kırım, 1954 Şubat'ında çıkartılan bir kararname ile Rusya Federasyonu'ndan çıkartılarak Ukrayna'ya bağlandı. Kırım Tatar Türkleri dağıldıkları uzak bölgelerde, yeniden anavatanlarına dönmek için mücadeleler verdiler. Sovyet Hükûmeti 5 Eylül 1967'de yayımladığı yeni bir kararname ile Kırım Tatarlarına haksızlık yapıldığını kabul etti; ama vatanlarına dönüş izni vermedi. 1989'dan itibaren her yana dağılmış olan Kırımlılar, her türlü yokluk ve sıkıntıyı göze alarak anavatanlarına dönmeye başladılar. Anavatana göç halen de devam etmekte ve Kırım'daki Türk nüfusu giderek artmaktadır. 12 Şubat 1991'de Ukrayna'ya bağlı olarak Kırım Muhtar Cumhuriyeti kuruldu.” (KTTE, 1999: 20)

Bugün Ukrayna Cumhuriyeti'ne bağlı özerk bir cumhuriyet olan Kırım, Kırım Tatar Türklerinin yaşadığı bir coğrafyadır.

2.KIRIM TÜRK-TATAR EDEBİYATI

“Kırım Türkleri yazılı edebiyatları meydana gelene kadar ideallerini, millî karakter özelliklerini, örf ve âdetlerini, medeniyetlerini; sosyal, siyasî ve iktisadî durumlarını, arzu ve ümitlerini, dünya görüşlerini çok eski zamanlardan beri yırlar, takmaklar, çınlar, maniler, atasözleri, tapmacalar, lâtifeler, efsane ve destanlarla nesilden nesile geçen sözlü edebiyatlarıyla günümüze kadar getirmişlerdir.” (KTTE, 1999: 21)

“Altın Ordu devletinin bir ili iken, ondan ayrılıp XV. Yüzyıl başlarında Giray soyunun idaresinde bir hanlık kuran Kırım Türklerinin dili, Kıpçak Türkçesinin bir koludur; fakat adanın güney bölgesinde Oğuz Türkçesinin etkisi çok fazla görülür. Ayrıca 1. Hacı Geray'dan sonra tahta geçen 1. Mengli Giray, Fatih Sultan Mehmet'e müracaat ederek Osmanlı devletine bağlanır. Böylece daha Altın Ordu zamanında başlayan İstanbul'un kültürel tesiri, kendini daha da fazla göstermeye başlar. Bundan sonra Kırım'da yazılan edebî eserlerde Osmanlı Türkçesinin etkileri hızla artar.” (KTTE, 1999: 20)

“Büyük bir kısmı hanlar olmak üzere, Kırım’da çok sayıda şair ve ilim adamı yetişti. Bursalı Mehmed Tahir Bey’in Osmanlılar zamanında yetişen Kırım Müellifleri isimli kitapçığı sayılmazsa, Kırım Türk edebiyatının bugüne kadar araştırmacılardan yeterli ilgiyi gördüğü söylenemez.” (Kurnaz-Çeltik, 1998: 9)

Kırım edebiyatı, Kuzey Türkçesi ve Osmanlı Türkçesi olmak üzere iki kolda gelişmiştir. (Kurnaz-Çeltik, 1999: 21)

Kültür Bakanlığı’nın ‘Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi’nde, Kırım Türk-Tatar edebiyatı başlığı altında ele alınan çalışmada Kırım Türk-Tatar edebiyatı tasnifi yapılmıştır. Türk Ansiklopedisinin “Kırım Edebiyatı” maddesi ile Müstecip Ülküsal’ın TDEK’nın birinci baskısında kabul edilen sınıflandırmaya iki dönem daha eklenerek Kırım Türk edebiyatı altı döneme ayrılmıştır. Buna göre:

1. Hanlık Dönemi
2. Rus İstilâsı Dönemi
3. “Tercüman” Dönemi
4. 1905-1917 Dönemi
5. 1917-1944 Dönemi
6. 1944’ten günümüze kadar olan dönem (KTTE, 1999: 22)

Birinci dönem olan Hanlık Dönemi Kırım Tatar edebiyatında Osmanlı Türkçesinin etkileri açıkça görülmektedir. Bu dönemde Osmanlı Türkçesi ile şiir yazan şairler çoğunluktadır. Özellikle Kırım Hanı Mengli Geray’ın Osmanlılardan fazlasıyla etkilenmesi Kırım halkını da etkilemiştir. Yapılan seferlerde Osmanlı ordusuyla Kırım ordusunun uzun zamanlar bir arada kalması, Osmanlıların dilinin Kırım halkının dili üzerinde etkili olmasını sağladı. (KTTE, 1999: 22-24)

Rus İstilâsı Döneminde ise Osmanlı Türkçesi etkisi altında gelişen Kırım Tatar edebiyatı, Rus esareti sebebiyle zayıflar. Özellikle bu dönemde açılan

Rus-Tatar okulları Kırım halkının dilini koruması yönünde engel teşkil etmiştir. Rus İstilâsı sebebiyle bu dönemde Kırım'da yaşayan birçok aydın, ilim adamı Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmıştır. (KTTE, 1999: 24-25)

Üçüncü dönem olan Tercüman Döneminde Kırım edebiyatı göç eden, geride kalan halkıyla durgun bir edebiyat görüntüsü yansıtmıştır. Bu dönemde İsmail Gaspıralı büyük rol oynar. Gaspıralı bu dönemde "Dilde, fikirde, işte birlik" şiarıyla "Tercüman" gazetesini çıkarır. 40 yıl süren bu devrede Tercüman gazetesi bünyesinde birçok ünlü eser Kırım Türkçesine çevrilir. Dilde sadelik fikrini savunan Gaspıralı sayesinde Kırım halkı öz diline sahip çıkmış, okur-yazar oranı artmıştır. Tercüme edilen eserler sayesinde Kırım halkı dünya edebiyatı ile tanışmıştır. (KTTE, 1999: 25-27)

1905 yılında gerçekleşen meşrutiyet inkılâbından sonra Kırım Türkleri millî edebiyatlarını geliştirmek için fikrî ve edebî eserler yazmaya başlarlar. Bu dönemde Kırım'da okuyan, düşünen ve fikir üreten insanlar vardır. Abdurreşit Mediyev, Osman Akçokraklı, Bekir Emekdar, Asan Çergeyev, Ali Bodaninskiy, Asan Sabri Ayvazof, İsmail Lemanov, Hüseyin Şamil Toktargazi, Osman Zaatov, Habibullah Kerim, Hüseyin Baliç, Gaffar Şerfeddin, Mehmet Nüzhet, Seyyid Mahmud Rifatov, Seyyid Abdullah Özenbaşı, Habibullah Odabaşı, Mehmet Niyazi, Mithat Rifatov bu dönemde göze çarpan aydınlardır. (KTTE, 1999: 27-30)

1917-1944 Dönemi 1917 Devrimiyle başlar. Kırım Halk Cumhuriyetinin ilân edilmesiyle ilk Kırım üniversitesi açılmıştır. Yaşanan sosyal ve siyasî olaylar neticesinde halkın gelişmelerden etkilenmesine bağlı olarak bu dönemde yazarlar sosyalizmi işlemiştir. Bu dönemde adı geçen yazar ve şairler şöyledir: Umer İpçi, Abdullah Lâtifzâde, Hamdi Giraybay, Bekir Sıtkı Çobanzâde, Şevki Bektöre, Abdurrahim Altanlı Şeyhzâde, Asan Çergeyev, Halil Kadıroğlu." (KTTE, 1999: 30-34)

Son dönem olan ve 1944 yılıyla başlayan bu süreçte Kırım halkı yaşanan esirlik döneminin etkisiyle bir durgunluğa girmiştir. Bu durgunluk kısa sürmüştür. 1950'den sonra Kırım'da yaşayan aydınlar çalışmalara başlamıştır. Bu dönemde basın önemli bir rol oynamış, çıkan gazeteler ve yapılan radyo programları Kırım halkını dillerini muhafaza etme konusunda olumlu açıdan etkilemiştir. 1970'li yıllarda Kırım'da çeşitli okullarda okuyan çocuklar ana dillerini öğrenmeye başlarlar. Fakat sistemin baskısı sebebiyle Kırımlı şair ve yazarlar eserlerine duygu ve düşüncelerini tam anlamıyla yansıtamamıştır. Bu dönemde nesir diğer dönemlerden farklı olarak gelişme göstermiş, bu türde yapılan çalışmalar çoğalmıştır. Bu dönemde adı geçen yazar ve şairler şöyledir: Eşref Şemizâde, Ziyadin Cavtöbeli, Reşid Murad, Çerkez Ali, Enver Selâmet, Remziy Halid, Seitumer Emin, Cevariye Mecitova, Yunus Temirkaya, Raim Tınçerov, Ayder Osman, Uriye Edemova, Ervin Umerov, Riza Fazıl, Emil Amit, Rüstem Aliyev, Yusuf Bolat, İsmail Kerim, Sabriye Seytova. (KTTE, 1999: 34-41)

3.KIRIM TATAR TÜRKÇESİ

Türk şive ve lehçeleri üzerine tasnif çalışması yapan Türkologlar, yapmış oldukları tasniflerde Tatar Türkçesini değişik gruplarda göstermişlerdir. Tatar Türkçesi, W. Radloff'a göre, Batı Şiveleri'nin Volga veya Doğu Rusya Şiveleri Grubu'na; A. Samayloviç'e göre, tav grubuna; L. Ligeti'ye göre, Kıpçak Dilleri Grubu'na; N. A. Baskakov'a göre, Batı Hun Dalı'nın alt grubu olan Kıpçak Grubu'nun Kıpçak-Bulgar Bölümü'ne; H. Vambery'e göre, Volga Türkleri Grubu'na; N. F. Katanov'a göre, Orta veya Merkez Grubu'na; V. A. Bogoroditskiy'e göre, Volga-Ural Grubu'na; M. Rasanen'e göre, Şimâl-i Garbî Grubu'na; R. R. Arat'a göre, tav (şimâl) grubuna; T. Tekin'e göre, tawlı (kıpçak) grubuna girer. Tatar Türkçesinin üç diyalekti vardır: Orta Diyalekt (Kazan Tatarları), Batı (Mişer Tatarları) Diyalekti ve Doğu (Sibir Tatarları)

Diyalekti. Bugünkü Tatar Türkçesi yazı dilinin, bazı bilim adamları Orta Diyalekt ile Batı Diyalektine, bazısı ise, Orta Diyalektin Kazan Artı Ağzına dayandığını kabul etmektedir. (Toker, 2002: 60-61)

Kırım'da Türk kültürünü ve dilini baskın duruma getirenler, Kuman-Kıpçak Türkleri olmuştur. Karadeniz'in kuzeyi yüzyıllarca Dest-i Kıpçak olarak anılmış ve Kırım, bu dönemde Kıpçak Türkleri için çok önemli bir yerleşim merkezi olma görevi üstlenmiştir. Bu sebeple Kırım'da yazılmış ilk Türkçe eser, Kıpçak Türkçesiyle kaleme alınmış Yusuf ile Zeliha hikâyesidir. Eser, 1232'de ölen Ali adlı bir şâirin kaleminden çıkmıştır. Kırım'da yasayan şair ve yazarlardan Kıpçak Türkçesiyle eser veren başkalarının bulunduğuna da şüphe yoktur (Kurnaz- Çeltik, 1998: 671)

1236'da Batu'nun önderliğinde Avrupa seferine çıkan Moğol orduları, Edil-Ural bölgesi, Dest-i Kıpçak, Kırım ve Derbent'e kadar olan bölgeyi ele geçirmiştir. Ancak Cengiz Han'dan sonra Moğollar kültürel bakımdan Kırım basta olmak üzere, Dest-i Kıpçak ve İdil bölgesinde yasayan Türklerin etkisinde kaldıkları için zaman içinde Türkleşmişlerdir (Yakubovskiy, 1976: 41, 138)

Birkaç nesil içinde Cengiz Han'dan ve Moğollarından geriye sadece Tatar adı kalmış, Altınordu bir bütün halinde Türkleşmiş ve İslamlaşmıştır. Hatta Altınordulu Türkler, Litvanya ve Polonya'da ilk "Tatar diasporası"nı oluşturarak dil ve kimlik özelliklerini Orta Avrupa'ya taşımışlardır. Bu dönemdeki en önemli yazılı kaynaklar Altınordu yarlık ve bitikleridir. Bu eserlerin büyük çoğunluğu Arap harfleri ile yazılmış olup Toktamış ve Temir Kutluk yarlıkları diğer eserlere göre Harezmi- Kıpçak edebî diline daha yakın özellikler göstermektedir (Özyetgin, 1996: 91)

"Altınordu'nun son dönemlerinde başlayan Osmanlı Türkçesi etkileri, Kırım'ın, Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetine girmesinden sonra had safhaya ulaşmış, bu dönemde yazılan bitik ve yarlıklarda da Osmanlı Türkçesinin etkileri görülmeye başlanmıştır." (Özyetgin, 1996: 91)

15. yüzyıldan itibaren başta Mengli Giray olmak üzere Kırım devlet ve kültür adamlarının verdiği eserlerle, Kırım Türk edebiyatı bütünüyle Osmanlı sahasının etkisi altına girmiştir. 400 yıla yakın süren bu dönem boyunca Kırım'da Divan şiirinin en güzel örnekleri verilmiştir (Kurnaz-Çeltik, 1998: 671-692)

Samoyloviç'e göre Kırım ve Kazan Tatar edebî dilleri tek ve müşterektir. Ancak konuşma dilinin, yani ağızların Osmanlı Türkçesinin etkisiyle Oğuz ve Kıpçak esaslı ağızlar olmak üzere ikiye ayrılır. (1988: 373-374)

Kırım Tatar Türkçesini, *Kuzey* (Bozkır/Çöl), *Orta* (Bahçesaray) ve *Güney* (Yalıboyu) ağızları olmak üzere üç ağız grubuna ayrılır. Kıpçak özellikleri gösteren *Kuzey ağızı* Kırım'ın kuzey bölgesinden Kerç yarımadasına kadar olan yerlerde, Oğuz özellikleri gösteren *Güney ağızı* Baydar ile Feodosiya'nın deniz kıyılarından dağ sıralarına kadar olan sahada, Kıpçak ve Oğuz özelliklerinin karışık olarak görüldüğü *Orta ağız* ise Kuzey ve Güney ağızlarının arasında kalan bölgelerde kullanılmaktadır. (Sevortyan, 1966: 258)

Gerhard Doerfer ise, Kırım Tatar Türkçesini, Kırım'ın güneyinde 5 ayrı şekilde kullanılan *Kırım Osmanlıcası*, ol-/bol- ve var-/bar- fiillerinin kullanılışına göre kuzey, güney ve doğu olmak üzere üç alt gruba ayırdığı *Merkezî Kırım Türkçesi*, Kırım'ın kuzeybatısında ve doğusunda konuşulan *Kırım Tatarcası* ve Kırım'ın kuzeydoğusunda konuşulan *Kırım Nogaycası* olarak dört ağız grubuna ayırmaktadır (Doerfer, 1959: 369)

Tarihin her döneminde kuzey ve güney Türk toplulukları arasında bir köprü görevi üstlenen Kırım, yazılı kültür ve edebiyat açısından da bu tür bir rol oynamıştır. Belki de sırf bu sebepten Kırım Tatar Türkçesi yazı dili, Kıpçak ve Oğuz esaslı ağızlar arasında bir geçiş teşkil eden, ol- ve bar- fiillerini kullanan *Kuzey Merkez* (Bahçesaray) ağızına dayanmaktadır (Doerfer, 1959: 369)

Kırım Tatar Türklerinin kullandığı alfabeleri kronolojik olarak sıralayacak olursak Toker'in sıralamasından faydalabiliriz: "Tatar Türkleri, bugüne gelinceye kadar üç ayrı alfabe kullanmışlardır. Arap harfleri, Bulgar Devleti'nin 10. asırda İslâm dinini kabul etmesiyle birlikte bu topraklara girdi. Altın-Orda ve Kazan Hanlığı zamanlarında da kullanımına devam edilen Arap harfleri, 20. asrın birinci çeyreğine (20'li yılların sonuna) kadar devam etti. 3 Temmuz 1927'de Tataristan Hükûmeti tarafından alınan karar sonucunda, Tatar Türkleri Latin harfli alfabeyi kullanmaya başladılar. Tamurbek Devletşin, Tataristan Hükûmetinin Tatar okullarında 1928'de Latin harflerine geçme yönünde kabul ettiği 38. 1927 tarihli kararını, ancak 1930'da uygulamaya koyduğunu, yeni alfabeye tam geçişin ise, ancak 1931'de tamamlanabildiğini söylemektedir. Latin harfli alfabeyi 1940'a kadar kullanan Tatar Türkleri, Tataristan Yüksek Sovyeti Başkanlığının 5 Mayıs 1939 tarihli emriyle Ocak 1940'ta Kiril alfabesine geçirildiler. Bazı kaynaklar, Tatar Türklerinin Kiril alfabesine 1938'de geçirildiğini söylemektedir. Tatar Türkleri, bugün de Kiril alfabesini kullanmaktadırlar. (Toker, 2002: 61)

18. yüzyıldan itibaren Kıpçak esaslı bir edebî dilin kullanılmaya başlandığı Kırım, 15. yüzyılda Osmanlı sahasına dâhil olmuştur. Kırım Tatar Türklerinin Altınordu döneminde yerleştiği Polonya ve Litvanya'da, Osmanlı Türklerinin bu ülkeye ulaşması sonrasında, Tatar varlığı azalmaya başlamıştır. Daha sonraki dönemlerde ise Kırım Türkçesi ve kültürü giderek etkisini yitirmiş ve bugün artık en alt düzeylere inmiş durumdadır (Özkan, 2008: 3-4)

4.KİP/KİPLİK

"Kiplik (modality) konuşmacının bir olay veya durum karşısındaki öznel bakış açısının, tutumunun, tavrının belirtilmesini içeren kavramsal bir ulamdır. Bu kavramın eylemde çekim eki olarak biçimlenişine kip (mood) denir." (Palmer, 1986: 95)

“Kip bir ifadenin kabul edilen veya düşünölen şeklini belirler. Buna göre kipler ifade türleridir denilebilir. Kiplik ise, fiil tarafından belirlenen bir olayın veya eylemin nasıl oluştuğunu veya nasıl düşünöldüğünü ifade eder. Yani cümle içerisinde fiil kiplik görevini yerine getirirken, cümle bizzat haber görevini üstlenir.” (Karabağ, 2000: 275)

Doğın Aksan ise kipi şu şekilde ifade etmiştir: Eylemlerle dile getirilen devininin olay, oluş ve kılınışıla ilgili anlatım biçimleridir. Bu biçimlerden bazılarında bir olayı haber verme, emir ya da olay söz konusudur. Yazar, fiili belirten kişinin bir olay, devinme, iş karşısındaki davranışının, durumunun, içinde bulunduğı ruhsal koşulların, kipiın kapsamı içine girdiğini de belirtmektedir (1983: 239)

Haydar Ediskun’a göre kip, eylemlerin zaman, anlam özelliklerine göre türlü eklerle girdikleri değişik biçimlerdir (2001: 304)

“Kip, fiil cümlelerinde yüklem olan sözcük veya sözcük öbeklerinin zaman, şekil, sürerlilik, bitmişlik, pişmanlık, gerçekleşmemişlik, planlama, küçümseme ve rivayet etme gibi değişik anlamları belli bir kişi düzlemine yaslayarak aktarmak için oluşturulmuş kalıp yapılarıdır.” (Delice, 2012: 5)

Vecihe Hatipoğlu’na göre ise kip, eylemlerde belirli bir zamanla birlikte konuşanın, dinleyenin ve hakkında konuşulanın, tekil ya da çoğul olarak belirtilmiş biçimidir (1962: 82)

“Bildirme kipleri: Ortaya çıkan ve çıkacak olan hareketi bildiren, yani belli bir zaman kavramı veren fiil şekillerine bildirme kipleri denir. Tasarlama kipleri: Bildirme kiplerinin aksine, tasarlama kiplerinde zaman kavramı yoktur. Bu kipleri yapan ekler şart, istek, gereklilik ve emir şeklinde görülür.” (Gülensoy, 2000: 410) Gördüğümüz gibi Tuncer Gülensoy kip kavramını tasarlama ve bildirme kipleri olarak ikiye ayırmıştır.

Zeynep Korkmaz’a göre ise kip, kök veya gövde durumundaki fiilin bildirdiğı hareketin, oluş ve kılışın, konuşan, dinleyen veya kendisinden söz edilen açısından nasıl, ne tarzda yansıtıldığını gösteren bir gramer kalıbı, bir

anlatım biçimidir. Fiiller şekil, zaman ve şahsa bağlı bir yargıya dönüşebilmek için belirli anlatım kalıplarına girerler. Bu anlatım kalıplarına kip, bu kavramı karşılayan eklere de kip ekleri denilir. (2003: 569)

“Kipler zaman ekleriyle birleşmeden kendi varlıklarını ortaya koyamadıkları için çekimli bir fiilin bir yargı kalıbı içinde mi yoksa bir niyet, bir tasarlama kalıbı içinde mi olduğunu ancak zaman ve tasarlama ekleri belli ettiğinden, bir noktada zaman ve kip kavramı iç içe girmiş bulunmaktadır. Buna göre kip, şekil+zaman kavramlarının bileşiğidir.” (Korkmaz, 2003:570)

“Eylemin zaman ve kişi kavramı veren biçimine kip denilmektedir. Kip eylemin ne gibi bir ruh durumu ile ilgili olduğun belirtir. Bir ardıla bağlı olarak beliren kipler genellikle ortaya çıkan ya da çıkacak olan bir eylemi belirten bildirme kipleri ya da tasarlanan bir eylemi gösteren isteme kipleri olarak iki öbekte incelenir. Bildirme kipleri zamanla bağımlıdır. Bir başka deyişle, bildirimi sağlayan, zaman ardıllarıdır. İsteme kiplerinde ise istem adı altında verdiğimiz ardıllar yer alır.” (Adalı, 1979: 44)

Hatice Şahin ise kipleri beşe ayırmıştır. “Türkiye Türkçesinde zaman eklerine bakıldığında basit fiil çekiminde geniş, gelecek, şimdiki, görülen geçmiş ve öğrenilen geçmiş zaman olmak üzere beş kip ve zaman çekimi; dilek, istek, emir ve gereklilik olmak üzere dört kip çekimi görülmektedir.” (2005: 213)

Agop Dilaçar kipin, fiilin gösterdiği sürecin (vetire, process) hangi psikolojik koşullar altında meydana geldiğini ya da gelmek istediğini bildiren ve ruh durumunu, kişisel duyguları, niyeti, isteği belirten bir gramatikal ulam olduğunu belirtir. Dilaçar’a göre zamanla hatta kılınışla karıştırılmış kip terimlerine rastlamaktayız. Şimdiki zaman kipi, gelecek zaman kipi. Zaman kipi şeklindeki terimler yanıltır. Kipin zamanla hiç ilgisi yoktur. Kip yalnız ruh durumunu, zaman da sadece zamanı, vakti anlatır. Buna göre kipin belli morfeme, eke bağlı bulunması zorunluluğu düşünülemez. Kip, çeşitli eklerle de yapılabilir, önemli olan ruh durumunun herhangi bir anlatım kalıbına girerek belirtilmesidir. Kimi ruh durumları, genel olarak belli eklerle anlatılır,

fakat bu ruh durumu ile ek uyum ve uyuşması zorunlu olamaz. Kiplerin sayısına gelince bu sayı ne beştir ne de ondur, ruh durumlarının sayısınca kip vardır (1971: 106)

Dilde iç ve dış etmenlerin karşılıklı etkileşimini en iyi gösteren öğelerden birisi kiptir. Kip ya da kiplemenin niteliği konusunda değişik görüşler vardır. Kipin Agop Dilaçar'ın deyimiyle, fiilin gösterdiği sürecin hangi psikolojik koşullar altında meydana geldiğini ya da gelmek istendiğini bildiren ve ruh durumunu, kişisel duyguları, niyeti, isteği belirten bir gramatikal ulam, betimleme, istek, dilek, zorunluluk gibi olguları belirleyen bir gramer ulamı olduğu kabul edilebilir. Kiplerin yalnızca –sa, -meli, -a, -ebil gibi eklerle sınırlanması olaya tümüyle yapısal bir açıdan bakmak anlamına gelir; oysa dilsel olayların bütünlüğü salt yapısal bir yaklaşımla sağlanamaz. Dilin öncelikle toplumsal bir olgu olması ve değişik işlevleri bulunması kip ulamının daha geniş bir çerçeveden, tümcelerüstü birimler açısından ele alınmasını gerektirmektedir. Bu bakımdan Türkçede kip ulamının anlaşılması dil birimlerinin edimsel değerlerinin, kullanıldıkları bağlamın, öznel ve nesnel bakış açılarının göz önüne alınmasını gerektirir. Öte yandan tüm dillerde olduğu gibi Türkçede de eklerle kip ulamı arasında bire bir eşleşme olmadığı kabul edilmelidir; çünkü kipleri belirleyen ekler kimi zaman paralinguistik etmenler yüzünden, kimi zaman da bağlamın ortaya çıkardığı koşullar nedeniyle birkaç işlevi birden yüklenmektedirler (Kocaman, 1983: 81-85)

Muharrem Ergin de tıpkı Tuncer Gülensoy gibi kipi tasarlama ve bildirme kipleri başlığı altında ikiye ayırır. Ergin kipin işlevini şu şekilde ifade etmiştir: “Fiil kiplerinin bir kısmı kip ve şekil kategorisini karşılarken diğer kısmı şekil kategorisi ile birlikte zaman kategorisini de karşılar. Demek ki zaman kategorisi fiil kök ve gövdelerinin ayrı bir çekim şekli ile değil kip şekillerinin bir kısmı ile ifade edilir. Kip eklerinin bir kısmı da aynı zamanda zaman ekleridir. Şu hâlde fiillerin iki kategorisinin yani kip ve zaman kategorilerinin ekleri ayrı ayrı değil müşterektir.” (2004: 133-134)

“Konuşmacı cümle biçiminde somutlaştırdığı konuşmacının önermesine kendi bakış açısını da ekler. Dile getirdiği olaya ya kendi tanık olmuştur, ya başkasının tanık olduğu, başkasından duyduğu bir olguyu anlatmak istemektedir ya da bir tahminde, bir istekte bulunmaktadır. Konuşmacının kurduğu tümcelere kattığı istek, niyet, olasılık, zorunluluk, tanık olma/olmama vb. gibi bakış açıları dilbilimde kip olarak adlandırılır.” (F. Erkman-Akerson, Şeyda Özil, 1998: 55)

Berke Vardar kip ve kiplik ayrımını şu şekilde yapmıştır: “Kip (Alm. modus; Fr. mode; İng. mood, mode). Eylemin belirttiği oluş karşısında konuşucunun tutumunu, bir başka deyişle, salt bildirmeyle mi yetindiğini, yoksa bir yorumda mı bulunduğunu, istek, dilek, koşul, gereklik, buyrum mu anlattığını gösteren eylem biçimlerinin özelliği. Zaman terimi gibi kip terimi de gerçekte salt bir nitelik taşımaz. Bir kip birden çok kipsel değer anlatabilir. Kimi durumlarda sözdizimsel zorunluluklara bağlı olarak kipsel değer ortadan kalkabilir. Türkçeye ilişkin betimlemelerde kip kavramı zaman kavramıyla çoğu kez karışır, kip yerine tarz terimini kullanıp zaman yerine kip kullananlara bile rastlanır. Pek çok sınıflandırma varsa da, genellikle bildirme kipleri (belirli geçmiş, belirsiz geçmiş, şimdiki zaman, gelecek zaman ve geniş zaman) ve isteme kipleri (istek, dilek-koşul, gereklik ve buyrum) birbirinden ayırt edilir. Kiplik (Alm. modalitat, Fr. modalite, İng. modality). 1. Konuşucuyla dinleyici arasındaki bildirilişimin türüne göre tümcenin içerdiği yapının özelliği. Olumlu ya da olumsuz bildirme tümcesi, olumlu ya da olumsuz soru tümcesi, olumlu ya da olumsuz buyrum ya da dilek tümcesi, dolaylı ya da dolaysız anlatım çerçevesinde başlıca kiplikleri oluşturur. 2. Birbaşka anlambirimi belirleyen dilbilgisel anlambirim.” (1998:141)

“Kipler; emir, istek, gereklilik-zorunluluk, koşul vb. anlamların ifadesini sağlayan, biçimsel açıdan gramatikalleşmiş, morfolojik kategorilerdir ve fiil çekim paradigmalarıyla ifade edilir.” (Aslan- Demir, 2008:7)

Palmer’a göre; kiplik (modality) anlambilimle, kip (mood) ise biçimbilgisiyle ilgili bir kavramdır. Kiplik, bireyin tutumlarının ve bilgisinin

statüsünün konuşmasına nasıl yansıdığını incelemektedir. Konuşurun aktardığı bilginin gerçeklik değerine dair yargısını gösteren tahmin, çıkarım, varsayım, görsel, işitsel delil, söylenti, genel bilgi, birinci el kişisel tecrübe vb. koşullarına ve gerçekleşme potansiyeline yönelik beklentilerini gösteren zorunluluk, gönüllülük, istek vb. anlam kategorilerinin ifadesini sağlar (2001: 8)

Benzer'e göre; Türkçede kip (mood) ve kiplik (modality) arasında bir ayrım yapılmamıştır. İki farklı kullanım da yalnızca kip olarak adlandırılmıştır. Türkçede ekler aracılığıyla hem kip hem de kiplik anlatımları gerçekleşebilmektedir. Kip kavramı konuşucu için atanmış bir değerdir. Türkçedeki emir, istek, dilek-şart, gereklilik kipleri için konuşucu, atanmış belli dil biçimlerini kullanmak mecburiyetindedir. Kiplik kullanımı için ise konuşucu atanmışları değil, seçilmiş biçimleri kullanır. Seçim konuşucuya aittir. Sınır ise kipteki gibi dört kullanım ile sınırlı değildir. Her ne kadar sınırsız olmasa da konuşucu Türkçede zaman eki olarak bilinen eklerden birini seçerek, ihtimal, belirsizlik, belirlilik, küçümseme, kesinlik, tahmin, sonradan farkına varma, şaşırma, övünme, söylenti, şüphe, alışkanlık, niyet, söz verme anlamlarını dinleyiciye vermek için kullanabilir (2008: 181)

Ersoy'a göre kiplikler şu şekillerde ortaya çıkmaktadır: "Konuşurun cümlesindeki oluş ya da kılışın gerçek olup olmama durumu karşısında takındığı tutumunu, görüşünü, bakış açısını, değerlendirmesini gösteren ve bir anlam bilimi kategorisi olan kiplik, dilde fiil çekimleri ve kipler, kiplik kelimeleri, edatlar, vurgu, söylem gibi değişik şekillerde ortaya çıkabilmektedir. Konuşurun cümlesinde farklı biçim ve anlamlar çerçevesinde tercih ettiği dildeki parçacıklar da kimi zaman kiplik anlamlara işaret etmektedir. Konuşur bazen ifade ettiği cümlesini doğrulamak, bazen çeşitli çıkarımlar yapmak bazen de emir, istek veya ricada bulunmak amacıyla kiplik parçacıklarını kullanır. Bu türden yapılar daha çok söyleme yönelik olduğu için, edebî metinler içerisinde de çoğunlukla diyaloglarda yer almaktadır." (2011: 54)

Fevzi Karademir ‘*Türkiye Türkçesinde Emir Kip(lik)i Üzerine*’ adlı çalışmasında kip/kiplik kavramları üzerine söylenmiş sözlere bağlı olarak üç farklı sonuca varmıştır. Kip/kiplik konusunu değerlendirirken bu üç bakış açısından faydalanmak yerinde olacaktır.

- A- Kip, eylem çekim kalıbıdır. Anlam yüklerine özgü çeşitli eylem çekim kalıpları vardır. Bu kalıpların bir kısmı bildirme, bir kısmı tasarlama işlevlidir. Bildirme işlevli kalıplarda zaman, tasarlama işlevli kalıplarda dilek-istek manası baskındır. Alt işlevlerine göre, beşi zaman dördü tasarlama olmak üzere Türkçede toplam dokuz eylem çekim kalıbı bulunmakta ve bu kalıplar, birbirinin işlevinde kullanılabilmektedir. (Bu bakış açısı, genel olarak kiplik terimini kullanmamakta, kiplikle ifade edilen manaları da yine kip terimi kapsamında değerlendirmektedir.)
- B- Kip, eylem çekim kalıbı değildir. Fiilin gösterdiği sürecin hangi psikolojik koşullar altında meydana geldiğini ya da gelmek istendiğini bildiren ve ruh durumunu, kişisel duyguları, niyeti, isteği belirten bir gramatikal ulam veya eylem biçimlerinin özelliğidir. Sınırlı sayıda değil, ruh durumları sayısınca kip vardır. Kipler, cümleler üstü birimler açısından değerlendirilmeli, anlaşılmalı için, dil birimlerinin edimsel değerleri, kullanıldıkları bağlam, öznel ve nesnel bakış açıları göz önüne alınmalıdır.
- C- Kiplik daha çok anlamsal, kip ise daha çok biçimseldir. Dolayısıyla, bu açıklamalar (B’nin açıklamaları) *kipe* değil *kiplike* işaret etmektedir. Zira yalnızca eylemi/yüklemi değil, tüm tümceyi kapsayan ve bakış açısı yansıtan anlamsal ulam kipliktir. Kiplik konuşur ve konuştukları ilişkisine dayanan söz edimi tartışmalarını da barındıran bir kavramdır. Konuşan, bir olay veya durum karşısında öznel bakış açısını, düşünce ve duygusunu, niyet ya da arzusunu kiplik sayesinde ifade eder.

Karademir bu üç maddelik değerlendirmesinin ardından kip, kiplik ve görünüş kavramlarını daha detaylı izah etmek için örneklerden yola çıkmıştır.

Karademir'e göre; görünüş konuşanın, çekimli eylemdeki zamanı ve işaretleyicilerini kullanım keyfiyetidir. Başka bir deyişle eylemin zamanına öznel bakışıdır. Kiplikle bir karşılaştırma yapılacak olursa, kiplik, konuşanın, eylemin gerçekleşme(me) tarzı; görünüş ise, süreci/zamanı ile ilgili tutumunu yansıtır. Bu açıdan bakıldığında, kiplik ve görünüş ayrımı yerine, tasarlama/tarz kipi-zaman kipi karşıtlığına paralel olarak, tasarlama/tarz kipliği-zaman kipliği (görünüş yerine) karşıtlığını yansıtan bir terimlendirmeyi de öğretilbilirlik/öğrenilebilirlik kolaylığı açısından tartışmaya değer görmekteyiz (2013: 2102)

1. Şu an yazı yazı**yorum**.

- a. Kip: Şimdiki zaman kipi. (-yorum kipinin/kalıbının uzlaşımsal işlevi, konuşma anında gerçekleşmekte olan eylemin zamanını işaretlemektedir.)
- b. Kiplik: Bildirme. (Konuşan, konuşmakta olduğu anda yazma eylemini gerçekleştirmekte olduğunu bildirmektedir. Kipliğin daha özel bir anlamda yorumlanmasını sağlayacak bir işaretleyici bulunmadığı için, bağlamdan sadece konuşanın bildirme niyeti anlaşılmaktadır.)
- c. Görünüş/bakış: -yorum kipinin/kalıbının uzlaşımsal işlevi, konuşma anında gerçekleşmekte olan eylemin zamanını (şimdiki zamanı) işaretlemektedir. Konuşanın işaretlediği zaman ile kipi uzlaşımsal işlevi örtüşmektedir.

2. Sen dur, şimdi geli**yorum**! (Kardeşini dövmek neymiş, göstereceğim sana!)

- a. Kip: Şimdiki zaman kipi. (-yorum kipinin/kalıbının uzlaşımsal işlevi, şimdiki zamanı bildirmektedir.)
- b. Kiplik: Kızgınlığın/tehdidin bildirimi (Konuşan, muhatabına kızdığını, çok yakın zaman içinde onu cezalandıracağını bildirmektedir.)
- c. Görünüş/bakış: Konuşanın işaretlediği zaman ile kipi uzlaşımsal işlevinin tam olarak örtüşüp örtüşmediği kesin olarak

bilinmemektedir. Konuşan, konuşurken gelme eylemini gerçekleştiriyor olabileceği gibi, konuşma anından hemen sonra da gerçekleştirebilir. Şayet ikinci durum söz konusu ise, konuşan, şimdiki zaman kipini, nüanslı bir şekilde, çok yakın gelecek zaman anlamında kullanmış demektir. Bunun tam olarak bilinmesi için bağlamda zamanın sınırını belirleyici başka işaretleyicilerin de bulunması veya bizim konuşma anına şahit olamamız gerekir.

3. (Beni kızdırdın.), hemen burayı terk ediyorsun!

- a. Kip: Şimdiki zaman kipi. (-yorum kipinin/kalıbının uzlaşımsal işlevi, şimdiki zamanı bildirmektedir.)
- b. Kiplik: Emredici edayla kovduğunu bildirme/gitmesini emretme. (Hemen burayı terk et!)
- c. Görünüş/bakış: Konuşanın işaretlediği zaman ile kipi uzlaşımsal işlevi örtüşmemektedir. Zira konuşma anında terk etme eylemi gerçekleşmemektedir. Konuşanın odaklandığı zaman noktası, şimdiki zaman sınırına çok yakın bir gelecek zamandır. Muhatabın eylemi gerçekleştirip gerçekleştirmeyeceği ise bilinmemektedir (Karademir 2013: 2102-2103)

4.KİPLİK BELİRTEÇLERİ

Özbek Türkçesinde yer alan kiplik belirteçleri hakkında yüksek lisans tezi hazırlayan arkadaşım Yaman'a göre: "Kipliğin ifade alanı genel olarak konuşurun önermede aktardığı bilginin doğruluğuna ilişkin gösterdiği tutum, bilgisinin derecesini göstermek için kullandığı kanıtlar, istek, zorunluluk ve yeterlilik olarak belirlenmektedir. Belirteçler ise cümlede çekimli fiilin gösterdiği durumu belirtmekle görevli yapılardır. Bu bağlamda belirteçler cümlelerin çekimli fiilinin gösterdiği duruma yönelik kullanılmaktadır. Bazı

belirteçlerin ise kiplik belirtme fonksiyonuna sahip olduğu gözlemlenmektedir. Konuşur, önermesini sunarken bilgisinin derecesine göre kesinlik belirten kiplik belirteçleri, olasılık belirten kiplik belirteçleri gibi yapılara başvurmaktadır. Konuşur, bu belirteçleri kullanarak bilgisini veya inancını geçerli kılmak, inandırıcı olmak istemektedir. Eğer bilgisinden emin değilse ya da önermenin doğruluğuna ilişkin inancı zayıfsa önermenin doğruluğunu yükümlenmemekte, bu şekilde doğru bir iletişim kurmak istemektedir.” (2012: 21)

Kırım Tatar Türkçesinde modal söz olarak geçen kiplik belirteçleri (Hangildin: 1959 302-305), Türkiye Türkçesinde zarf adı altında yer almaktadır.

Muharrem Ergin’e göre zarflar, zaman, yer, hâl ve miktar isimleridir. Tek başına sıfat olmadığı gibi tek başına zarf da olmaz. Zarflar da tek başlarına isimden başka bir şey değildirler. Sıfat da, zarf da ismin kelime gruplarındaki fonksiyonlarına göre aldığı isimdir. Zarflar kelime gruplarında sıfatın, fiilin veya başka bir zarfın manasını değiştirir. Fakat her isim zarf olarak da kullanılmaya elverişli değildir. Kelime gruplarında, zarf olarak kullanılmaya elverişli isimler, zaman, yer, hâl ve miktar isimleridir. (1985: 128)

Tahsin Banguoğlu’na göre zarfların tanımı şu şekildedir: “Fiillerin ve sıfatların önüne gelerek anlattıkları kılış, oluş veya vasıfları açıklayan ya da değiştiren kelimelere zarf deriz.” (1995: 371)

Zeynep Korkmaz’a göre zarf: “Zarflar fiillerden, sıfatlardan, sıfat fiillerden ve zarf niteliğindeki sözlerden önce gelerek onları, zaman yer, yön, nitelik, durum, azlık-çokluk bildirme, pekiştirme ve sorma gibi çeşitli yönlerden etkileyip değiştirerek anlamlarını daha belirgin duruma getiren sözlerdir.” (2003: 451)

Leyla Karahan’ın zarf tanımı ise şöyledir: “Yön, tarz, sebep, miktar, vasıta ve şart bildirerek yüklemi tamamlayan cümle unsuru, zarftır.” (1995: 57)

Türkçe Dilbilgisi adlı çalışmasında Kaya Bilgegil zarflara şu şekilde yaklaşmaktadır: “Bir sıfatın, bir filin, bir fiilimsinin başına gelerek anlamını belirten, değiştiren veya sınırlayan kelimelerdir. Bilgegil’e göre ikrar, tasdik ve tanıklık zarfları başlığı altında evet, ya, hay hay, öyle, hakikaten, mutlaka, elbet, şüphesiz, tahkîk, elhak, elbette ve muhakkak kelimeleri, inkâr zarfları başlığı altında yok, hayır, asla, kat’iyyen, katibeten, hiç, değil kelimeleri, belgisiz zarflar başlığı altında ise bari hele, sanki, güya kelimeleri yer alıyor.”(1984: 216-218)

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KESİNLİK BELİRTEN KİPLİK BELİRTEÇLERİ

Kırım Tatar Türkçesinde kesinlik belirten kiplik belirteçleri incelenen eserler çerçevesinde en sık kullanılan kiplik belirteci kategorisidir. Bunlardan ilki *şübesiz* genellikle iki farklı cümleyi birbirine bağlayarak, arada bir köprü vazifesiyle, düşünceye kesinlik anlamı katmak için kullanılmaktadır. Türkiye Türkçesinde genellikle cümle başında yer alan bu kiplik belirteci Kırım Tatar Türkçesinde cümle ortasında yer almıştır. Konuşur bu belirteci kullandığı cümlelerde düşüncesinden emin olduğunu ve hiç şüphe duymadığını işaretler. Diğer kullanıldığı biçimler ise *iç şübe yok ki*, *iç şübesiz*, *şübe yok ki* şeklindedir. Diğer bir kesinlik bildiren kiplik belirteci ise *mutlaka*'dır. Bu belirteç Kırım Tatar Türkçesinde çoğunlukla yüklemden önce kullanılmış ve tıpkı şüphesiz gibi kullanıldığı cümleye kesinlik anlamı katmıştır.

Diğer bir kullanım şekli *mutlak* şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Kırım Tatar Türkçesinde kesinlik belirten kiplik belirteçlerinden bir diğeri *asla* belirteçidir. Tıpkı mutlaka gibi bu kiplik belirteci de Kırım Tatar Türkçesinde genellikle yüklemden evvel kullanılmıştır. Türkiye Türkçesinde kesinlik belirten kiplik belirteçleri genel kullanımı ile cümle başlarında yer alırken, incelediğimiz Kırım Tatar Türkçesiyle yazılmış eserlerde bu kiplik belirteçleri cümle ortalarında, hatta sonlarında kullanılmıştır. Dolayısıyla bu örnekleri günümüz Türkçesine aktarırken çeşitli devrik anlatımlar oluşmuştur.

Türkiye Türkçesinde kesinlikle biçimiyle kullandığımız kesinlik belirten kiplik belirteci Kırım Tatar Türkçesinde *kesin* şekliyle rastlamaktayız.

Fişlemelerimizin sonucunda bu belirtece çok nadir rastladığımızı söyleyebiliriz.

Diğer bir kesinlik belirten kiplik belirtecimiz ise *tabiiy/tabiiy ki* kiplik belirtecidir. Bu belirtecin az da olsa cümle başında kullanılan örnekleri mevcuttur. Cümleye diğer kesinlik belirten kiplik belirteçleri gibi emin olma, şüphe duymama anlamı katar. Aşağıdaki örneklerde Kırım Tatar Türkçesinde kesinlik belirten kiplik belirteçlerinin kullanımını görebiliriz.

1.1. Şübesiz

Arapça kökenli şüphe kelimesine Türkçe +siz yokluk bildiren isimden isim yapma ekinin getirilmesiyle oluşturulan bu kiplik belirteci kuşkusuz anlamına gelir. İfade edilen cümleye kesinlik ve emin olma anlamı katar. Kırım Tatar Türkçesinde de kesinlik anlamı sağlayan bu belirtecin *iç şübe yok ki, iç sübesiz* gibi kullanımlarına da rastlamaktayız.

1) *Carizlik mi, yoksa abdallık mı? Kadın bilmey edi. Şerifov evden çıkar çıkmaz Tamilla onı unuttı. Lakin iş, **şübesiz**, bununnen bitmedi. Reis aftada bir kere, gece saat birde kelmekni adet etken edi.* (CN, 28)
 “Saflık mı, yoksa akıllılık mı? Kadın bilmiyor idi. Şerifov evden çıkar çıkmaz Tamilla onu unuttu. Lakin iş, **şüphesiz**, bununla bitmedi. Reis haftada bir kere, gece saat birde gelmeyi adet edinmiş idi.”

1. örnekte *şübesiz* kiplik belirteci kuşkusuz anlamında kullanılıp, cümleye kesinlik anlamı katmıştır. Şerifov’un evden çıkmasıyla Tamilla’nın onu unuttuğunu söyleyen konuşur için şüphesiz bununla bitmediğini söyleyip, ardından kurduğu cümleyle kesinlik bildirdiğini göstermiştir. Yani Şerifov sık sık Tamilla’nın evine gelecektir. Bu konuşurn kişisel düşüncesi olmakla birlikte kesin yargı bildirmektedir.

2) *Babanın gözleri yaşlandı. O, **şübesiz**, vicdan azabı çeke edi.* (CN,105) “Babanın gözleri yaşlandı. O, **şüphesiz**, vicdan azabı çekiyor idi.”

2. örnekte konuşur bir durum bildirmektedir. Babanın gözlerinin yaşlandığını ve kuşkusuz onun vicdan azabı çektiğini belirtmektedir. İnsan duygularından yola çıkarak vicdan azabı çeken birinin gözlerinin yaşlanması yaşanma ihtimali yüksek bir durumdur. Konuşur da babanın yaşadıklarından yola çıkarak kendinden emin bir şekilde vicdan azabı çektiği yargısına ulaşmaktadır. **Şübesiz** belirteci bu cümlede yaşanan durumu gerekçesini sunarak kesin bir yargıya ulaştırmıştır.

3) *Aradan iki hafta geçti. O, demirden yeni kapı yasadı. Onu açık mavi boyanmış boyaladı. Ana kapını daa görmedi, körse, **şübesiz**, kuanır edi.* (CN, 144) ” Aradan iki hafta geçti. O, demirden yeni kapı yaptı. Onu açık mavi boya ile boyadı. Anne kapıyı daha görmedi, görse, **şüphesiz**, sevinir idi.”

3. örnekte hikâye edilen olaylar **şübesiz** kiplik belirteciyle birbirine bağlanmış ve anlamsal açıdan kesinlik sağlanmıştır. Annenin evine yeni kapı yapılır ve boyanır. Fakat bunu anne bilmez. Bilse çok sevinir. Konuşur bu durumu kuşku bildirmeden, son derece emin bir şekilde anlatmaktadır. Buradan yola çıkarak; kiplik belirteçlerinin zaman kısıtlaması olmadığı sonucuna ulaşabiliriz. Şöyle ki; örneğin **şübesiz** kiplik belirteci geçmiş zamanı anlatan yahut rivayet eden iki olayı, şimdiki zamanda yaşanıyor olan iki durumu veya gelecekte yaşanacak olan iki hâli birbirine bağlayıp kesin sonuçlar elde edebilir.

4) *Evde, **şübesiz**, iş gayet çok edi. Kerim bir kün ya da bir saat bile tegin oturmay, de tahtalarını erendeley, de pıça, aranda daima balta, çöküş sesleri eksik olmay edi.* (CN, 196) ”Evde, **şüphesiz**, iş gayet

çok idi. Kerim bir gün ya da bir saat bile boş oturmuyor, kâh tahtaları rendeliyor, kâh bıçak, daima baltayla, çekiç sesleri eksik olmuyor idi.”

4. örnekte konuşur anlatacağı olayı *şübesiz* kiplik belirteci ile başlatmış, ardından kurduğu cümleler ile durumun kesinliğini belirtmiştir. Konuşura göre evde yapılacak iş çoktur. Buna bağlı olarak sonuçlar yansıtılmış, evden yapılan işlerden kaynaklı çeşitli sesler geldiğini söylemiştir. Gördüğümüz üzere *şübesiz* kiplik belirteci Kırım Tatar Türkçesinde çoğu zaman bir sebebe bağlı olarak doğmakta yahut bir sonuca ulaşmaktadır. Rastladığımız örneklerde konuşurlar *şübesiz* kiplik belirtecinden sonra yaptıkları açıklamalarla bizlere kesinlik bildirilen bir durum olduğunu açıkça göstermektedirler.

5) *Namuslı Rusların Sovyetler Birliğinde, çeşit türlü milletlerin dostluğu ve kardeşliği akındaki şarları altında eski çar rejiminin en koyu kolonist sistemesinin gizli olganını bilmemeleri mümkün değildir. İç şübe yok ki, künlernin birinde rus milleti kendi kimliğini bulacak, fakat bu - zamanemizde (ruslardan başka) Rusiye Federasiyasını teşkil eden Volga boyu tatarlarının, başkırtlarının, Şimaliy Kavkaz halklarının, udmurtlarının, yakutlarının müstakilliklerine kavuşmadan evvel olmayacak.* (HCD, 29) “Namuslu Rusların Sovyetler Birliğinde, çeşit türlü milletlerin dostluğu ve kardeşliği hakkındaki düşünceleri altında eski çağ rejiminin en koyu sömürge sisteminin gizli olduğunu bilmemeleri mümkün değildir. **Hiç şüphe yok ki**, günlerin birinde Rus milleti kendi kimliğini bulacak, fakat bu zamanımızda (Ruslardan başka) Rusya Federasyonu'nun teşkil eden Volga boyu Tatarların, Başkırtların, Kuzey Kafkas halklarının, Udmurtların, Yakutların özerkliklerine kavuşmadan evvel olmayacak.”

5. örnekte *şübesiz* kiplik belirtecinin farklı bir kullanımına rastlamaktayız. *İç şübe yok ki* kiplik belirteci birden fazla kelime ile kurulmuş ve kesinlik bildiren

şübesiz kiplik belirtecinin anlamsal çerçevesini genişletmekle beraber pekiştirmiştir. Bağlaç olan “ki” kullanıldığı cümleler arasında anlam bütünlüğü sağlar. Bu örneği inceleyerek duruma açıklık getirelim. Örneğimizde Sovyetler Birliğinde ağır bir rejim altında yaşamış Türk milletlerinden söz edilmektedir. Bu Türk milletleri sömürgeye bağlı olarak birbirlerine tutunmuş, dostça ve kardeşçe hayatlarını sürdürmüşlerdir. Rus milleti kendi özerkliğini bulamamıştır. Bulmasının şartı Rusların himayesinde yaşayan toplulukların kendi bağımsızlıklarına kavuşmasıdır. Konuşur bu iki durum arasında anlamsal bir bağ kurmuş, *iç şübe yok ki* kiplik belirtecini kullanarak nedenden kesin bir sonuca ulaşmıştır.

6) *Yalınız sen ve men degil, üstünden kasırga ve furtunalar keçken Gurzuf ve, Kızıлтаş da, **şübesiz**, deniştı.* (HCD, 62) ”Sadece sen ve ben değil, üstünden kasırga ve fırtınalar geçen Gurzuf ve Kızıлтаş da, **şüphesiz**, değişti.”

6. örnekte bir değişimden söz edilmektedir. Konuşur öncelikle kişilerin zamanla değiştiğinden bahsetmiş, buna bağlı olarak mekânların da değiştiğini söylemiştir. Yüklemiden önce kullanmış olduğu kiplik belirteci vurguyu üzerine almış, böylelikle cümleyi kesinlik anlamında güçlendirmiş ve pekiştirmiştir.

7) *Bekir - Hastalık? O zaman onun teninde bürükler ve kötür kibi şeyler bar edi... Doktor - Kördinizmi, Bekir, siz, **iç şübesiz**, bu maraznı o fahişeden algansınız... Son defa körüşmeniz ne zaman oldu?* (MDU, 80) “Bekir - Hastalık? O zaman onun teninde kabarıklıklar ve şişlik gibi şeyler vardı. Doktor – Gördünüz mü, Bekir, siz, **hiç şüphesiz**, bu hastalığı o fahişeden almışsınız. Son kez görüşmeniz ne zaman oldu?”

7. örnekte Bekir ile doktor arasında geçen bir diyaloga şahit olmaktayız. Bekir'in bir hastalığı vardır. Bekir bu hastalığın birlikte olduğu kadında da olduğunu söyleyince doktor Bekir'in hastalığının kaynağının birlikte olduğu insan olduğu sonucuna ulaşmıştır. Doktor durumdan şüphe duymamaktadır. Çünkü Bekir'in hastalığı bulaşıcıdır. Doktorun kendinden emin bu söyleyişini kaleme alan konuşur *şübesiz* kiplik belirtecinin önüne hiç belgisiz sıfatı getirerek belirteci pekiştirmiştir. Bu örnekte *iç şübesiz* kiplik belirteci anlamsal açıdan birbirini tamamlayan iki cümleyi birbirine bağlamıştır. Gerekçeleri sunan konuşur varılan sonuca kesinlik anlamı katmıştır.

8) *Umer aga rus ve cian klassik edebiyatını yahşı bilgen ve olarnı tercime etken em de zemanе sovet edebiyatınen yakından tanış olgan, avtorlardan bir çoklarinen şahsiy alaka bağlagan yazıcı edi. Onın yaratıcılığına, **şübe yok ki**, sevipsaygan yazıcıları Abdulla Tokaynın ve Alimcan İbragimovnın dogrudan-dogru tesirleri oldı.* (MDU, 152) “Umer ağa Rus ve Dünya edebiyatını iyi bilen ve onları tercüme eden hem de çağdaş Sovyet edebiyatıyla yakından tanışan, yazarlardan birçoğuyla kişisel alaka bağlamış yazardı. Onun yaratıcılığına, **şüphe yok ki**, saygı duyan yazarları Abdulla Tokay'ın ve Alimcan İbragimov'un doğrudan doğruya tesirleri oldu.”

8. örnekte yer alan *şübe yok ki* kiplik belirteci daha önceki örneklerimizdeki gibi cümleye kesinlik anlamı katmıştır. Konuşur ünlü bir çevirmenin özelliklerinden bahsetmektedir. Çevirmenin Rus ve Dünya edebiyatı ile yakından ilgili olduğunu ve bu edebiyatın ünlü isimleriyle de bireysel ilişki kurduğunu söyler. Buna bağlı olarak da çevirmenin bu ünlü isimlerle olan ilgisinin çevirmen üzerinde etkili olduğunu savunmuştur. Bu konuşurun kişisel yargısıdır. Konuşura göre bir şeyler paylaşan sanatçılar eserlerinde birbirlerinden izler taşırlar. Konuşur çevirmendeki yaratıcılık vasfının etrafındaki yazarlar ile şekillendiğini anlatırken kullandığı şüphe yok ki kiplik

belirteci cümleye kattığı kesinlik anlamıyla neden ve sonuç cümlelerini birbirine bağlamış, bu sayede konuşur kesin bir yargıya ulaşmıştır.

1.2. Mıtlaka

Arapça kökenli *mıtlaka* kiplik belirteci Türkçede kaçınılmaz bir biçimde, herhalde, ne olursa olsun, kesinlikle, mutlak anlamlarına gelmektedir. İçinde bulunduğu cümleye kesinlik anlamı katar, kişisel yargıyı güçlendirir. İncelediğimiz eserlere dayanarak Kırım Tatar Türkçesinde mutlaka kiplik belirteci genellikle yüklemden önce kullanılmıştır. Böylece vurguyu üzerine almış, anlam pekişmesine yol açmıştır. Bunun dışında mutlaka kiplik belirteci Kırım Tatar Türkçesinde isimlerden önce kullanılmıştır.

9) *Ve Şark adamları tek közlerini açsalar, uykudan uyansalar, yeterlidir: zarur inkişaf dinamikasına **mıtlaka** irişir.* “Ve Doğu adamları tek gözlerini açsalar, uykudan uyansalar, yeterlidir: gerekli gelişme dinamiğine **mutlaka** erişir.”

9. örnekte geçen *mıtlaka* kiplik belirteci konuşurun kişisel yargısının kesinliğini kuvvetlendirmiştir. Şöyle ki; konuşur Doğuda yaşayan insanların tek gözleri açık olsa bile, uyku sersemliği içinde olsalar bile gelişme dinamiğine ulaşacaklarını söylemektedir. Bunu söylerken de *mıtlaka* kiplik belirtecini kullanmış, kendi inancı doğrultusunda kesin bir yargı bildirmiştir.

10) - *Aydi, çok zorlanmanız, isteklerinizni memuriyet öğüne koyar, o meseleni **mıtlaka** çezermiz. Kaç dane tay yolladınız, Ramazan?* (CN, 61) “- Haydi, çok zorlanmayınız, isteklerinizi memuriyet önüne koyar, o meseleyi **mutlaka** çözeriz. Kaç tane tay yolladınız, Ramazan?”

10. örnekte konuşur karşılıklı diyalog içinde *mıtlaka* kiplik belirtecini kullanmıştır. Örnekte konuşur çözülmesi müşkül olan bir durumdan

bahsetmektedir. Bir tür teselli vermektedir. Konuşur problemi çözeceklerini söyleyip teselli tam anlamıyla gerçekleştirmek için, *mitlağa* kiplik belirtecine başvurur. Konuşur problemin kesinlikle çözüleceğini, başka bir ihtimal olmadığını, her ne olursa olsun halledileceğini düşünmektedir. Kırım Tatar Türkçesinde sıkça rastladığımız *mitlağa* kiplik belirteci bu örnekte şahit olduğumuz gibi tıpkı *şübesiz* kiplik belirtecinde olduğu gibi kesinlik anlamıyla cümlelerde yer alıyor. Dikkat etmemiz gereken nokta *mitlağa* kiplik belirteci Kırım Tatar Türkçesinde küçük bir farkla şüphesiz kiplik belirtecinden ayrılmaktadır. *Şübesiz* kiplik belirteci rastladığımız örneklerin genelinde anlamsal açıdan birbirini tamamlayan iki cümle arasında kullanılıp adeta bir köprü vazifesi görüyordu. Fakat *mitlağa* kiplik belirteci Kırım Tatar Türkçesinde fişlenen örneklerin genelinde tek cümle içinde kullanılmıştır.

11) *Men onı ille kandırırım. Öz soyunun cenazesin kılmaycak olsa, o ne maraznın insanıdır. Yok, yook, o işni **mitlağa** yaparmız.* (CN, 74)

“Ben onu kesin kandırırım. Kendi soyunun cenazesini kılmayacak olsa, o kötü bir insandır. Yok, yook, o işi **mutlaka** yaparız.”

11. örnekte konuşur kötü bir insandan bahseder ve o insanı kandıracağını söyler. Konuşurun *mitlağa* kiplik belirtecini kullanmasının sebebi kandıracağından emin olmasıdır. Konuşur kişisel yargısının doğruluğunu göstermek adına *mitlağa* kiplik belirtecine başvurmuş, okuyucuya güven duygusu vermiştir. Bu örnekte konuşur kendi soyunun cenazesine gelmeyeceğini söyleyen bir insanın kötü bir insan olduğunu söyler. Fakat ne yapıp edip o kişiyi kandıracak ve cenazeye gelmeye ikna edecektir.

12) *Bu sual Serverni gaflet kaldırmadı. O, dostunun **mitlağa** sorayacağını bile edi. Ona özünceğine azırlandı.* (CN, 135) “Bu soru Server’i şaşırtmadı. O, dostunun **mutlaka** soracağını biliyor idi. Ona kendisince hazırlandı.”

12. örnekte anlatıcı bir durum değerlendirmesi yapmaktadır. Server'e sorulan sorunun Server'i şaşırtmadığını söyleyerek, gerekçesini *mıtlaka* kiplik belirteci ile sunmaktadır. Server şaşırmamıştır çünkü daha öncesinde Server bu soruya hazırlanmıştır. Konuşura göre Server bu soruya hazırlanmasaydı şaşkınlık yaşayacaktı. Kırım Tatar Türkçesiyle yazılmış eserlere baktığımızda bu belirteçlerin hep bir neden üzerine oluşturulup belirteç vasıtasıyla bir sonuca varıldığı görülmektedir. Aynı durum Türkiye Türkçesi için de geçerlidir.

13) - *Bak sen bu mucizege. - dedi bağdaş kurup oturarak. - Evelleri kırımtatarlar dagga çıktılar mı, **mıtlaka** çokrak başında oturup suv içe, sarımsaknen, sogannen ötmek aşay ediler.* (CN, 162) “- Bak sen bu mucizeye, - dedi bağdaş kurup oturarak. – Önceleri Kırım Tatarlar dağa çıktılar mı, **mutlaka** pınar başında oturup su içer. Sarımsakla, soğanla ekmek yerlerdi.”

13. örnekte konuşur bir konuşmayı hikâye etmiştir. Konuşur Kırım Tatarların dağa çıktığında kesinlikle yaptıkları şeylerden bahsetmektedir. Konuşura göre Kırım Tatarları dağa çıktıklarında kesinlikle pınar başında oturup su içerler ve sarımsakla, soğanla ekmek yerler. Bu konuşura göre Kırım Tatarlar için olmazsa olmazdır. Zaten konuşur bu nedenle *mıtlaka* kiplik belirtecini kullanmış, kişisel fikrini doğrudan kesinliğe bağlamış, başka bir ihtimalin söz konusu olmadığını göstermek istemiştir.

14) *Endi bu yıl yagma yok, canavarnı **mıtlaka** tutarım, - dep çoban geceleri kütük başında karavul yata.* (AKAT, 93) “Şimdi bu yıl yağma yok, canavarı **mutlaka** tutarım, - diye çoban geceleri kütük başında nöbet tutar.”

14. örnek bir fabl metninden alınmıştır. İncelediğimiz eserlere dayanarak kiplik belirteçleri Kırım Tatar Türkçesiyle yazılmış hemen

hemen her türden eserde karşımıza çıkmaktadır. Türkiye Türkçesinde olduğu gibi kiplik belirteçlerinin kullanım sahası Kırım Tatar Türkçesinde de bir hayli geniştir. Bu örnekte bir çoban ve bir canavardan söz edilmektedir. Çoban canavarı yakalamak için her gece kütük başında nöbet tutar. Çobana göre canavar er ya da geç yakalanacaktır. Çobanın cümlesinde *mıtlaka* kiplik belirtecini kullanma sebebi de canavarı yakalayacağından emin olmasıdır. *Mıtlaka* kiplik belirteci cümleye yine kesinlik anlamı katmıştır.

15) *Nefise şimdi bunu pek yahşı anlay. Eger o aşıkmağan olsa, eger o şeerge ketmegen olsa, onun ana ve babası, nişanlısının inatlı talabı, köyde o zamanları daa yaşap kelgen eski adetler ve bu adetlernin temeli - Baylar, mollaların kandırmaları dinnin ve şeriatnın karşısında dayanamaz ve öz «borclarını» yerine ketirip, onı on beş, en keçi ise on altı yaşında **mıtlak** Seitmemetke berir, evlendirir ediler...* (MDU, 9)

“Nefise şimdi bunu çok iyi anlıyor. Eğer o acele etmemiş olsa, eğer o şehre gitmemiş olsa, onun anne ve babası, nişanlısının ısrarlı talebi, köyde o zamanlar daha yaşayıp gelen eski adetler ve bu adetlerin temeli – zenginler, imamların kandırmaları, dinin ve şeriatın karşısında dayanamaz ve kendi «borçlarını» yerine getirip, onu on beş, en geç on altı yaşında **mutlaka** Seitmemet'e verir, evlendirirlerdi.”

15. örnekte konuşur bir nedenler zinciri yaratmıştır. Bu zinciri bir sonuca bağlamıştır. Nefise adlı kişinin farkına vardığı bir durum söz konusudur. Nefise'nin ailesi gerekli şartlar sağlandığında kesinlikle Nefise'yi Seitmemet ile evlendirecektir. Fakat gerekli şartlar yerine getirilmemiş ve dolayısıyla Nefise evlendirilmemiştir. Konuşur bu şartın kesinliğini bize *mıtlaka* kiplik belirteci ile göstermiş, şartların sağlanmasıyla şüphe duymadan varılacak sonucu anlatmıştır.

16) *Paşa oğlunun evine baracağım. O, mana maaşımı arttıracaklarını söyleyen edi. Şimdi çağırkanı da **mitlağa** bunun içündir... tez-tez barayım, yoksa, evden çıkıp keter, bulamam...* (MDU, 45) “Paşa oğlunun evine varacağım. O bana maaşımı arttıracaklarını söylemişti. Şimdi çağırması da **mutlaka** bunun içindir. Hemen varayım, yoksa evden çıkıp gider, bulamam...”

16. örnekte konuşur *mitlağa* kiplik belirteci ile olaydan kesin bir sonuç çıkartmaktadır. Konuşur Paşa oğlunun kendisini çağırdığını söyler. Paşa oğlu daha önce konuşura maaşını arttıracacağını söylemiştir. Konuşur bu olay üzerine Paşa oğlunun kendisini davet etme sebebinin maaşının arttırmak olduğunu düşünmektedir. Konuşur maaşının artacağından emindir. Daha önce aralarında geçen konuşma da buna delildir. Konuşur başka bir ihtimale yer vermediği için *mitlağa* kiplik belirtecini kullanmış, kişisel yargısını kuvvetlendirip anlatımına kesinlik katmıştır. İncelediğimiz *mitlağa* ve *şübesiz* kiplik belirteçlerinde dikkat çeken bir nokta da bu belirteçlerin anlatıma inandırıcılık katmasıdır. Okuyucu bu belirteçlerin kullanıldığı cümlelere inanır. Çünkü kesinlik bildiren belirteçlerin kullanım sebeplerinden biri de okuyucu inandırmaktır.

1.3. Äslâ

Arapça kökenli *äslâ* kiplik belirteci Türkiye Türkçesinde eylemlerdeki olumsuzluk anlamını pekiştirmek ve kesinleştirmek için kullanılır. Gerçekleşmemiş, gerçekleşmeyen ve gerçekleşmeyecek durumlar için kullanılır. *Äslâ* kiplik belirtecinin kullanıldığı cümleler gerçekleşme imkânı olmayan, olumlu mahiyet ifade etmeyen olguları anlatır. Cümledeki olumsuzluğu ve imkânsızlığı niteler. Tatar Türkçesinde de *äslâ* kiplik belirteci kesinlik ve olumsuz anlamını cümleye yükler. Görev ve anlam bakımından Türkiye Türkçesindeki kullanımıyla aynıdır.

17) *Oynayanlar yanı talebeni körüp biraz ayretlendi ve onı közden kaçırmadılar. Kerim olarnen **äslâ** meraklanmadı. Onın bütün fikirleri mektep müdirinde, onun nasıl münasebet köstereceğinde edi.* (CN, 145) “Oynayanlar yeni öğrenciyi görüp biraz şaşırdı ve onu gözden kaçırmadılar. Kerim onlarla **asla** ilgilenmedi. Onun bütün akli fikri okul müdüründe, onun nasıl ilgi göstereceğinde idi.”

17. örnekte konuşur okula yeni başlayan Kerim adlı öğrencinin duygularından bahsetmektedir. *Äslâ* kiplik belirtecinin içinde geçtiği “*Kerim olarnen **asla** meraklanmadı.*” cümlesinde konuşur Kerim’in diğer öğrencilere karşı olan ilgisizliğini kararlılıkla dile getirir. Çünkü Kerim’in akli fikri okul müdüründedir. Bu örnekte gördüğümüz gibi *äslâ* kiplik belirteci cümlede olumsuz fiili pekiştirmiştir. Cümlede meraklan- fiilinin olumsuz halinden önce kullanılıp, cümleye kesinlikle meraklanmadı anlamı yüklemiştir.

18) *Ocalarnın bakışları Kerimge **äslâ** tesir etmediler.* (CN, 145) “Hocaların bakışları Kerim’e **asla** tesir etmedi.”

18. örnekte konuşur yine olumsuz bir fiili pekiştirmiştir. “*Ocalarnın bakışları Kerimge **äslâ** tesir etmediler*” cümlesinde kullanılan *äslâ* kiplik belirteci hocaların bakışlarının Kerim üzerinde hiç etkili olmadığını vurgular. Kerim bakışlardan hiçbir şekilde etkilenmemiştir. Daha önce de değindiğimiz gibi kiplik belirteçlerinin zaman sınırı yoktur. İncelediğimiz örneklere dayanarak kiplik belirteçlerinin zaman dışı unsurlar olduğu sonucuna varabiliriz. İçinde kullanıldığı cümlenin kipine aldırmandan uyum sağlarlar. Mesela bu örnekte *äslâ* kiplik belirteci hikâye edilen zamanın içinde yer almış ve cümleyi kesinlik ve olumsuzluk açısından daha da pekiştirmiştir.

19) *Evelleri bu akta asla düşünmey edi.* (CN, 160) “Eskiden bu konuda **asla** düşünmezdi.”

19. örnekte konuşur *äs/lâ* kiplik belirteci vasıtasıyla cümleye kesinlik anlamı katmıştır. Cümlede bahsedilen kişi eskiden söz konusu olay hakkında hiç düşünmemiş. Böylece *äs/lâ* kiplik belirteci bu örnekte olumsuz fiilden önce gelmiş, düşün- fiilinin olumsuz şeklini pekiştirmiş, kişinin kararlı olduğunu bize göstermiştir.

20) *Köse toyga kete. Deli Haya ise eki közüni kapıga tikip kala. Amma, toydaki bütün şenlik-şerametlik, lezetli aşlar asla közü aldından ketmey.* (AKAT, 157) “Köse eğlenceye gelir. Deli Haya ise iki gözünü kapıya dikip kalır. Ama eğlencedeki bütün şenlik-şölen, lezzetli yemekler **asla** gözünün önünden gitmez.”

Konuşur 20. örnekte bir olayı hikâye etmiştir. Hikâyeye göre Köse’nin eğlenceye gelmesiyle Deli Haya’nın gözleri Köse’ye çevrilir. Her ne kadar Deli Haya bakış açısını değiştirse de gözlerinin önünden eğlencedeki yemekler geçer. Konuşur “...*lezetli aşlar asla közü aldından ketmey.*” derken bu yemeklerin göz önünden gitmemesini *äs/lâ* kiplik belirteciyle kesinleştirmiş, ‘hiç’ anlamı katarak olumsuzluk yüklemiştir. Bu kiplik belirteci bünyesinde olumsuzluk anlamı taşıdığı için olumsuz fiiller ile bütün oluşturmaktadır. Zaten *äs/lâ* kiplik belirteci *kesinlikle*, *mıtlaka* gibi kesinlik bildiren kiplik belirteçlerinden bu noktada ayrılmaktadır.

21) *Bu arada asla yigitlikke yakışmayan bir iş de olup geçti. Yaş bir «çingene» tarafından yıkılan «ak süek» Can Ali mirza, son derece açuvlansa ve öz-özinden geçse kerek ki, aman turıp Çomaynın bogazına yapışmak için onun üstüne atıldı.* (MDU, 28) “Bu arada **asla** yiğitliğe yakışmayan bir iş de olup gitti. Genç bir «çingene» tarafından yıkılan «beyaz kemik» Can Ali mirza, son derece kızmış ve kendi

kendisinden geçmiş olacak ki, hemen kalkıp Çomay'ın boğazına yapışmak için onun üstüne atladı.”

21. örnekte *äs/lâ* kiplik belirteci Kırım Tatar Türkçesinde az rastlanan bir konumda kullanılmış, olumsuzluk bildiren bir sıfatı kesinlik yönünden pekiştirmiştir. Konuşur yiğitliğe kesinlikle yakışmayan bir durumun geçip gittiğini bildirmektedir. Böylece *äs/lâ* kiplik belirteciyle cümledeki kararlılığı, kesinliği ve olumsuzluğu işaretleyen konuşur ardından kurduğu cümlelerle duruma açıklık getirmiş, olay örgüsünü tamamlamıştır.

1.4. Kesinkes

İncelediğim beş farklı eserde sadece bir örneğine rastladığım *kesinkes* kiplik belirteci kesin olarak anlamına gelmektedir. Ayrıca bu belirteç pekiştirme ekini sonuna alan tek kelimedir. Mutlak bir durumu ifade eder. Kırım Tatar Türkçesindeki kullanım sıklığı Türkiye Türkçesine göre daha azdır.

22) *İç olacak şey degil, dey. Amma vezir yüreginin terinliginden çıkkın samimiy sözlernen kızını buna kandırgan son, o: Er alda, men evela anam-babamnen söyleşip olarnın razılığını almayınca, sizge kesinkes cevap beralmayım, - dey.* (AKAT, 124) “Hiç olacak şey değil, der. Ama vezir yüreğinin derinliğinden çıkan samimi sözlerle kızı buna inandırdıktan sonra, o: Herhalde, ben önce annem babamla konuşup onların onayını almayınca, size **kesinkes** cevap veremem, - der.”

Yukarıda yer alan 22. örnekte konuşur *kesinkes* kiplik belirtecini kullanmıştır. İçinde bulunduğu cümleye kesinlikle, kesin olarak anlamı yüklemiştir. Cümlede konuşan kız “Ben önce annem babamla konuşup onların onayını almayınca, size **kesinkes** cevap veremem.” demektedir. Yani kız önce ailesiyle konuşup, daha sonra cevap verecektir. Ailesiyle konuşmadan

kesinlikle cevap vermeyecektir. *Kesin* kiplik belirteci bu örnekte olumsuzluk bildiren bir cümleye kesinlik anlamı katmıştır. Fakat bu belirtecini Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Kırım Tatar Türkçesindeki olumlu cümlelerde de yer aldığı da bilinmektedir.

1.5. Tabiiy/Tabiiy ki

Konuşurun bir olay, olgu veya durum karşısında, onay veren tutumunu sergileyen kiplik belirtecidir. Kırım Tatar Türkçesinde *tabiiy/tabiiy ki* kiplik belirteci *elbette* kiplik belirteciyle aynı anlamda kullanılmaktadır. İncelediğimiz eserler dikkate alındığında *tabiiy/tabiiy ki* kiplik belirteci kullanım vakti olarak *elbette* kiplik belirtecinden daha eskidir. *Elbette* kiplik belirtecini günümüze daha yakın zamanda yazılmış eserlerde görmekteyiz.

23) *Diger adamlar eleslenip areketke keldi, yüzlerinden kaygı kölgeleri keçip, nenidir beklediler. Yalınız Temet buna **tabiiy** al, dep baktı.* (CN, 19) “Diğer adamlar korkup harekete geldi, yüzlerinden kaygı gölgeleri geçip, uzun süre beklediler. Sadece Temet buna **tabii** al, diyerek baktı.”

23. örnekte konuşur geçmişte yaşanan bir olaya yer vermiştir. Roman kahramanı Temet karşısındaki insana bir nesne verirken *tabii al* demektedir. Yani Temet karşısındaki insana *elbette* alabilirsin demek istemektedir. Konuşurun gözlemine dayanan bu durum *tabiiy* kiplik belirteci ile işaretlenmiştir. Bu örnekte konuşur kişisel inancı doğrultusunda kesin bir yargıya varmaktadır. Konuşurun eylemleri de bu yargı çerçevesinde gelişmektedir.

24) *Artında oturgan adamlarının arsızlığına canı sıkılsa da, ağzını açmadı. Tek nefretten olarga baktı. **Tabiiy** gönüli kırıldı.* (CN, 126) “Arkasında oturan adamların arsızlığına canı sıkılsa da, ağzını açmadı. Sadece nefretle onlara baktı. **Tabii** gönlü kırıldı.”

Konuşur 24. örnekte roman kahramanın hareketlerinden yola çıkarak duygusunu aktarmaktadır. Yukarıdaki örnekte roman kahramanının bir duruma canı sıkılmıştır. Sonuç olarak roman kahramanı üzülmüş, incinmiştir. Konuşur bu durumu *tabiiy* kiplik belirteciyle işaretlemiştir. Yani gerçekleşen durum doğal olarak meydana çıkan, beklenen bir durumdur. Konuşur kahramanın incinmesine tanık olmuş, bu gerçekliği *tabiiy* kiplik belirteciyle yansıtmıştır.

25) **Tabiiy**, benim ailem istisna değil; buna benzegen facialar er bir kırımlı ailesinin başına keldendir. (HCD, 28) “**Tabii**, benim ailem istisna değil; buna benzeyen facialar her bir Kırımlı ailesinin başına gelmiştir.”

Konuşur 25. örnekte ailesinin başına gelmiş kötü bir durumdan bahsetmektedir. Konuşur bu durum sonucunda kesin bir yargıya varmış, olayın gerçekliğine tanık olmuştur. Konuşur yaşadıkları kötü şeylerin sadece kendi ailesinin başına gelmediğini, Kırım’daki diğer ailelerin de aynı şeyi yaşadığını söylemektedir. Gerçekliğinden emin olduğu bu durumu *tabiiy* kiplik belirteciyle işaretlemiştir.

26) Bu eser benim türkçe yazgan ilk eserimdir... **Tabiiy**, sen ve arkadaşların Kırımdaki okuyıcılarının nasıl kitaplara ihtiyaçları olganını menden daa yahşı biledirsiz. (HCD, 97) “Bu eser benim Türkçe yazılmış ilk eserimdir... **Tabii**, sen ve arkadaşların Kırım'daki okuyucuların nasıl kitaplara ihtiyaçlara olduğunu benden daha iyi bilirsiniz.”

26. örnekte konuşur yazdığı eserle ilgili bilgi vermektedir. Bahsettiği eser yazarın ilk eseridir. Bu nedenle konuşur kendisinin deneyimsiz olduğunu düşünmektedir. Konuşur bu düşüncesinden yola çıkarak arkadaşlarının daha bilgili olduğunu *tabiiy* kiplik belirteciyle işaretlemektedir. Bu konuşura göre doğal olan bir sonuçtur.

İKİNCİ BÖLÜM

2. OLASILIK-TAHMİN VE FARZ ETME (ÖYLE SAYMA) BELİRTEN KİPLİK BELİRTEÇLERİ

Olasılık, tahmin bildiren kiplik belirteçleri Kırım Tatar Türkçesinde diğer kiplik belirteçlerine göre daha az sayıdadır. Konuşur bu belirteçleri kullanarak düşüncesinden emin olmadığını, düşüncesinin tahmine dayalı olduğunu işaretler. Bu belirteçlerden ilki ve en sık kullanılanı *belki* kiplik belirteçidir. Bu belirteç cümleye ihtimal, olasılık anlamı katmaktadır. Cümle başı ve ortasında kullanımı mevcuttur. Bazı örneklerde *bälki* kiplik belirtecinin ardından üç nokta noktalama işareti kullanılmış ve okuyucuya duygu vererek olasılık anlamı vurgulanmıştır.

Diğer olasılık ve tahmin bildiren kiplik belirteci ise *ğaliba*'dır. Bu belirteç kesinlik taşımaz fakat *bälki* kiplik belirtecine kıyasla düşüncede sonuca varmaya çalışılır. Diğer bir deyişle *bälki* kiplik belirtecinden daha baskındır. Bu belirtecini kullandığı cümlelerde olasılıktan ziyade tahmin anlamı daha kuvvetlidir. Günümüz Türkçesindeki kullanımının aksine bu belirteç Kırım Tatar Türkçesinde genellikle cümlenin en sonunda kullanılmaktadır.

Kırım Tatar Türkçesinde kullanılan ve tahmin bildiren diğer kiplik belirteci ise *er alda* belirteçidir. Genellikle cümle başında kullanılan bu kiplik belirteci cümleye olasılık ve tahmin anlamı katmaktadır. Ayrıca bu belirtecini Kırım Tatar Türkçesinde sıklıkla kullanıldığını görmekteyiz. Konuşur bu belirteci kullanırken düşüncesinden emin değildir. Diğer olasılık ve tahmin bildiren kiplik belirteçleri gibi bu belirteç de bir farz etme ve öyle sayma anlamı taşımaktadır.

İxtimal şekliyle gördüğümüz diğer bir olasılık bildiren kiplik belirteci Tatar Kırım Türkçesinde yine sıklıkla kullanılan bir kiplik belirteçidir. Konuşur

bu belirteç ile cümleye öznel bir yargı bağlamı çerçevesinde olabilirlik anlamı katmaktadır. Genel kullanımındaki yeri cümle sonlarıdır.

Kırım Tatar Türkçesinde tahmin bildiren kiplik belirteçlerinin sonuncusu olan *aceba* tıpkı Türkiye Türkçesindeki gibi cümleye kararsızlık anlamı katmaktadır. Konuşur düşüncesinden emin olmamakla birlikte varsayımlarına dayanarak bu belirteci kullandığı için *aceba* kiplik belirtecini bu başlık altında değerlendirebiliriz. Bu kiplik belirteci Kırım Tatar Türkçesinde cümlenin her noktasında kullanılmaktadır. Aşağıdaki örneklerden de anlayacağımız üzere cümlenin başında ya da sonunda neresinde kullanılırsa kullanılsın anlamı değişmemekte, okuyucuya konuşurun düşüncesindeki şüphe yansıtılmaya çalışılmaktadır.

2.1. Bălki

Farsça kökenli olan belki kelimesi cümledeki olasılığı vurgular. Aynı zamanda *belki* kiplik belirteci fiillerin anlamına olasılık katar. Anlamsal olarak bir söylemin doğruluğunu ya da kesinliğini göreceli duruma getirir, emin olunmadığını bildirir. Türkiye Türkçesinde –mış ve –dır ekleriyle cümlede bütünlüğü yakalayan *bălki* kiplik belirteci, Kırım Tatar Türkçesinde zaman bildiren birçok kiplikle anlamsal uyuma girmiş, cümledeki olayın gerçekleşme ihtimalini yansıtmıştır.

1) *Lakin bu künler adiy, sıra künlerden degil; **bălki** bizim mahşerimizdir, - dedi.* (AK, 7) “Lakin bu günler basit, sıradan günlerden değil; **belki** bizim mahşerimizdir, - dedi.”

Konuşur 1. örnekte sıralı cümle kurmuş, iki cümleyi *bălki* belirsizlik belirteciyle birbirine bağlamıştır. Konuşur geçirdiği günleri sıradan geçen günler olarak görmemektedir. Günlerin onun mahşeri olabileceğini belirtmektedir.

Kullandığı *bâлки* kiplik belirteciyle cümleye ihtimal anlamı katmış, kendi kişisel tahminini bizlere yansıtmıştır. Konuşur kesin bir sonuca varmamıştır.

2) - *Dedigim bu degil. Şu sizi daim fikir ettiren, meşgul etken uyumuş, bâлки de cansızlanmış Şarkta bir o kadar fikir olunacak bir şey köremiyorum.* (AK, 34) “- Dediğim bu değil. Şu sizi sürekli düşündüren, meşgul eden uyumuş, **belki** de cansızlaşmış Doğu’da bir o kadar düşünecek bir şey göremiyorum.”

2. örnekte konuşur kendi düşüncesinin doğruluğundan emin değildir. Bu yüzden *bâлки* kiplik belirtecini kullanmış, cümleye olası bir durum vasfı yüklemiştir. Konuşur Doğu için uyumuş tasvirini yapmaktadır. Ardından da Doğu’nun belki cansızlaşmış olabileceğini söylemektedir. Yani konuşur Doğu’nun cansızlaştığından emin değildir, fakat cansız olduğuna ihtimal vermekle beraber kendi fikrinin bu yönde olduğunu beyan etmektedir.

3) - *Bu dedikleriniz pek yüksek, pek ince bir şey körünüyorlar. - Bâлки... men başka türlü tarif ve beyan-ı hal bilmiyorum, afv buyurun.* (AK, 35)
“Bu dedikleriniz pek yüksek, pek ince bir şey görünüyorlar. – **Belki**... Ben başka türlü tarif ve hal tarifi bilmiyorum, af buyurun.”

3. örnekte konuşur *bâлки* kiplik belirteciyle eksilteli bir cümle kurmuş, bir diyaloga yer vermiştir. Diyalogda konuşan ilk kişi karşısındakine söylediklerinin çok zarif olduğunu söylemektedir. İkinci konuşur ise sadece “Belki...” diyerek cevap vermektedir. Yani *bâлки* kiplik belirteci ile konuşur öyle olabileceği ihtimalini işaretler. Konuşura göre söyledikleri çok zarif şeyler olabilir de, olmayabilir de. Zaten konuşur kiplik belirtecinden sonra gelen cümleyle konuya açıklık getirmiştir. Konuşurun söyledikleri zarif olsa da olmasa da konuşur başka türlü bir tarif bilmemektedir. Konuşur düşüncesinin doğruluğundan emin olmadığı için eserdeki konuşura *belki* kiplik belirtecini kullanmış, böylelikle cümleye olasılık, ihtimal anlamları yüklemiştir.

4) - *Tekrar fikir eyle. Kim bilir benim alım ileride ne olur. **Bälki**, iş ve ragbet saibi olurım, amma, iç derecesinde kalıp berbat olacağım daa ihtimaldir...* (AK, 38) “- Tekrar düşün. Kim bilir benim halim ileride ne olur. **Belki**, iş ve ragbet sahibi olurum, ama hiç derecesinde kalıp berbat olacağım daha ihtimaldir.”

4. örnekte konuşur *bälki* kiplik belirtecini kullanmış, ihtimal anlamını cümle sonunda “...daha ihtimaldir.” diyerek yinelemiş ve kuvvetlendirmiştir. Konuşur gelecekte halinin ne olacağını bilmemektedir. Konuşur için iki seçenek vardır. Ya iş sahibi olacaktır ya da olamayacaktır. Konuşur bu iki olasılığı yansıtmak için *bälki* kiplik belirtecini kullanmış, düşüncesinin doğruluğundan emin olmadığını bize göstermiştir. Bu örnekte *bälki* kiplik belirtecinin bildirdiği olasılık gelecek zamana ait bir olasılıktır.

5) - *Aydi, kızlar, toplanınız! -**Bälki** biz ayrı otururuz, - dedi Nurzade.* (CN, 79) “- Haydi kızlar, toplanınız! – **Belki** biz ayrı otururuz, - dedi Nurzade.”

5. örnekte konuşur yine bir ihtimalden bahsetmektedir. Belki biz ayrı otururuz diye Nurzade, fikrinden emin olmadığını belirtir. Nurzade kızlardan ya ayrı oturacaktır ya da onlarla oturacaktır. Konuşma esnasında Nurzade kesin bir yargıya varmamıştır. Sadece ihtimalleri düşünmektedir.

6) - *Tursın, **bälki** bir şeyge daa yarar, - dedi.* (CN, 177) “- Dursun, **belki** bir şeye daha yarar, - dedi.”

6. örnekte konuşur *bälki* kiplik belirteci ile cümleye olasılık anlamı katmıştır. Cümlede bahsedilen nesnenin atılmamasını, durmasını söyleyen konuşur, nesnenin belki bir işe yaracağını bildirmektedir. Nesne işe yarar ya da yaramaz. Sonuç belli değildir. İşte konuşur da bu belirsizliği yansıtmak için *bälki* kiplik belirtecini kullanmıştır.

7) *Kapılara bakarkenim, hayatın değiştirilmesi yalnız Kızıldaş'ta mümkün olganını, değiştirilgen hayatın bu yerlere ala daa kelmegenini, **bâlki** de iç de kelmeyceğini is etken gibi olam.* (HCD, 34)
 “Kapılara bakarken, hayatın değiştirilmesinin sadece Kızıldaş'ta mümkün olduğunu, değiştirilen hayatın bu yerlere hala daha gelmediğini, **belki** de hiç de gelmeyeceğini hisseder gibi olurum.”

Konuşur 7. örnekte *bâlki* kiplik belirtecinin cümleye kattığı anlamı apaçık gözler önüne sermiştir. Konuşur yaşadığı mekândaki hayatın şimdiye kadar hiç değişmediğini söylemektedir. Ardından kurduğu cümlede hisseder gibi ol-fiilini kullanan konuşur *bâlki* kiplik belirtecinin kesin bir yargı belirtmediğini, kurduğu cümlenin kendi yargısı, tahmini olduğunu bildirmektedir. Bu örnekte *bâlki* kiplik belirteci şimdiki zaman kipi içerisinde yer almıştır.

8) *Balalık yıllarımda şaatı olduğım şeylerin eserlerime yapkan tesirini emiyetsiz kaldıralmam, okuyıcı için **bâlki** çok emiyetli olmayan bu vakialar ve tesirler üzerinde toktalmadan keçalmam; dolayısı ile biraz daa Kızıldaş'ta kalmak isteyim.* (HCD, 24) “Çocukluk yıllarımda şahidi olduğum şeylerin eserlerime yaptığı etkiyi önemsiz saymam, okuyucu için **belki** çok önemli olmayan bu olaylar ve tesirler üzerinde durmadan geçemem; dolayısı ile biraz daha Kızıldaş'ta kalmak istiyorum.”

8. örnekte konuşur çocukluğunda çevresindeki etkenlerin eserleri üzerindeki etkisini önemsiz saymamaktadır. Fakat bu etki okuyucuya önemsiz gelebilir. Konuşur bu olasılığı yansıtmak için *bâlki* kiplik belirtecini kullanmıştır. Konuşur etkinin kendisi için önemli bir unsur olduğundan emindir. Okuyucu tarafından baktığında bu önemden o kadar emin olamamaktadır. Konuşur bu örnekte de gördüğümüz gibi kendi düşüncesinin doğruluğundan emin değildir.

9) *Kim bilsin, **bâлки** aralarından babamı tanıyan bir kimse çıkar...*
(HCD, 32) “Kim bilir, **belki** aralarından babamı tanıyan bir kimse çıkar...”

Konuşur 9. örnekte bir ihtimali yansıtmaktadır. Cümleye kim bilir gibi belirsizlik anlamı yansıtan bir sözcükle başlamış, ardından düşüncesini desteklemek için *bâлки* kiplik belirtecine yer vermiştir. Konuşur babası hakkında bilgi almak için kalabalık bir gruba girmiştir. Konuşur babası hakkında bir fikir edinebileceğini düşünmektedir. Fakat durumdan emin değildir. Örnekte bu belirsizlik *bâлки* kiplik belirteci ile işaretlenmiştir.

10) *Sonraki hayatımı süslep, güzelleştiren A.! Eger sürgünden sağ kaytık olsan, **bâлки** beni elli yedi yıldan son da salkım süğütün gölgesinde ala daa bekleydirmiş. Bekle!* (HCD, 62) “Sonraki hayatımı süsleyip, güzelleştiren A.! Eğer sürgünden sağ dönmüşsen, **belki** beni elli yedi yıldan sonra da salkım söğütün gölgesinde hala daha bekliyorsundur. Bekle!”

10. örnekte konuşur bir ihtimal cümlesi kurmuştur. Kendi düşüncesini tahmin boyutuyla bize yansıtmıştır. Konuşur sürgüne giden birinin sağ dönmüş olma ihtimaliyle yola çıkmış, eğer sürgünden sağ dönmüşse kişinin söğüt gölgesinde hala beklediğini söylemektedir. Konuşur *bâлки* kiplik belirtecini kullanarak bir olasılığı işaretlemiştir. Konuşurun yargısında kesin bir sonuca varma söz konusu değildir.

11) *Yedinci günü köylü, mezarlık yanından geçkende, bir cenazege rastkele. Endi bu keresinde **bâлки** yanılmam dep, ağız toldurup: - Ey cemaat! İşiniz on kelsin! - dey. (AKAT, 166) “Yedinci günü köylü, mezarlık yanından geçtiğinde, bir cenazeye rast gelir. Şimdi bu sefer **belki** yanılmam diye, ağzını doldurup: - Ey cemaat! İşiniz rast gelsin! – der.”*

11. örnekte konuşur bir konuşmaya yer vermiştir. Konuşur fikrinin doğruluğundan emin değildir. Örnekte konuşur bir mezarlıkta cenaze yanından geçmektedir. Oradaki insanlara seslenecektir fakat yanılıp yanılmayacağından emin değildir. Seslenmeden evvel kendi kendine düşünmektedir. Belki bu sefer yanılmam diyerek, yanılmama ihtimaliyle seslenmeye karar verir. Bu örnekte de şahit olduğumuz gibi *bâлки* kiplik belirteci cümleye olasılık, emin olamama, tahmin, ihtimal anlamlarını yüklemiştir. Bu örnekte *bâлки* zaman kiplik belirteci şimdiki zaman kipliği içinde yer almaktadır.

12) *Sen benim kocam edin. **Bâлки** yolga kelir, dep bekledim, seni sevmeye ve özümü sana sevdirmeye gayret ettim.* (MDU, 81) “Sen benim kocamdın. **Belki** yola gelir, diye bekledim, seni sevmeye ve kendimi sana sevdirmeye gayret ettim.”

12. örnekte konuşur geçmiş zaman kipliği içerisinde *bâлки* kiplik belirtecini kullanmış, cümledeki olasılığı bize yansıtmıştır. Konuşur kocasının yola gelmesini beklemektedir. Kocası yola gelmeyebilir, konuşur bu ihtimalinde farkındadır. Bu nedenle düşüncesini kesin bir yargıya bağlamamış, tahmin boyutuyla belirtmiştir. Konuşur durumun doğruluğundan emin değildir.

13) *Çürüp ölmek, halkı da çürütmek!.. Yahşı olursın - dey. **Bâлки** de savulırım... **Bâлки**... ya çürüsem?.. Çürüsem?..* (MDU, 82) “Çürüyüp ölmek, halkı da çürütmek!.. İyi olursun der. **Belki** de kurtulurum... **Belki**... Ya çürürsem?.. Çürürsem?..”

13. örnekte konuşur kaygısını dile getirmektedir. Konuşuru ölüm korkusu, hatta çürüme korkusu sarmıştır. Çürüyüp öleceğini düşünen konuşur, bir süre sonra bunu bir kurtuluş ihtimali olarak görmektedir. Bu düşüncesini bize *bâлки* kiplik belirtecini kullanarak yansıtmıştır. Ardından kurduğu eksilteli cümlede konuşur sadece belki demektedir. Böylece bu ihtimali kuvvetlendirmiş,

düşüncesinden emin olmadığını belirtmiştir. Konuşur olup kurtuluşa ulaşabilir. Diğer olasılık ile ölümün onun için bir kurtuluş olmayacağıdır.

14) *Konferençiyada Kırımın bütün ocaları - degen day, iştirak ete bileceginden onun emiyeti bir kat daa artacak ve tutkan yolu daa da kaviy ve sağlam olacak. **Bälki** de Kırırnda çağırılacak bu türk-tatarlar arasında meseleni túbünden çezecek ve onı daa kanuniy bir yolga koyıp otuz millionlık bir halk için ortak bir edebiyatnın dogmasına sebep olacak.* (MDU, 91) “Konferansta Kırım'ın bütün hocaları söylenildiği gibi, katılabileceğinden onun önemi bir kat daha artacak ve tutacağı yolu daha da güçlü ve sağlam olacak. **Belki** de Kırım'da çağırılacak bu Türk-Tatarlar arasında meseleyi temelinden çözecek ve onu daha yasal yola koyup otuz milyonluk bir halk için ortak bir edebiyatın doğmasına sebep olacak.”

14. örnekte konuşur olası bir durumdan söz etmektedir. Konuşur otuz milyonluk bir halk için ortak bir edebiyatın doğmasına sebep olarak konferansa Kırım'ın bütün hocalarının çağırılmasını görmektedir. Fakat bu sebepten emin değildir, sadece ihtimal vermektedir. Bu yüzden *bälki* kiplik belirtecini kullanmış, duruma bir olasılık boyutu katmıştır.

15) *Bugün babamnın facialı takdiri akkında tüşünip ekenim, men er bir kırımtatarından tek babamnı degil de, **bälki** bizim bahtımız, kelegeğimiz için kurban ketken bütün babaları, analarnı anmaknı, olarnın hatırasına bir dakika sukünet saklamaknı rica etem.* (MDU, 134) “Bugün babamın facialı takdiri hakkında düşünüyordum, ben her bir Kırım Tatarından sadece babamı değil de, **belki** bizim bahtımız, geleceğimiz için kurban giden bütün babaları, anneleri anmayı, onların hatırasına bir dakika sessiz kalmayı rica ediyorum.”

15. örnekte konuşur insanları saygı duruşuna davet etmektedir. Cümlelerden anlaşılacağı gibi konuşur savaşta babasını kaybetmiştir. Savaşta babası gibi ölen bir sürü insan vardır. Konuşur onların ölüm sebebinin kendi gelecekleri için olduğunu düşünmektedir. *Bălki* kiplik belirteciyle bu düşüncesini yansıtmış, kesin bir yargıya varmadan ihtimal üzerinde durmuştur. *Bălki* kiplik belirteci bu örnekte geçmiş zaman kipiyle anlam bütünlüğü sağlamıştır.

2.2. Ğaliba

Arapça kökenli olasılık bildiren *ğaliba* kiplik belirteci cümleye ihtimal ve belirsizlik anlamı katar. *Ğaliba* kiplik belirtecinin geçtiği cümleler gerçekleşme şansı, ihtimali, tehlikesi olan bir durumu veya olayı ifade ederler. Bu tür tahmin cümlelerinde olayların akışından hareketle sonuç görülmeye çalışılır. Kesinlik taşımayan, öznel yargılardır; cümleyi söyleyenin kendince ulaştığı bir sonuçtur. *Ğaliba* gibi olasılık, tahmin bildiren kiplik belirteçleri bize kesinliği bilinmeyen bir olay ya da durumun gerçekleşmesinin beklenmesini, olabilirliğini yansıtmaktadır. Kırım Tatar Türkçesinde de *galiba* kiplik belirtecinin anlam boyutu Türkiye Türkçesindeki kullanımıyla aynıdır. Aşağıda verilen örnekler hemen hemen her türden eserde karşımıza çıkabilecek *ğaliba* kiplik belirtecinin Kırım Tatar Türkçesindeki yerini göstermektedir.

16) *Epimizni boyle takdir bekley, ğaliba!* (CN, 36) “Hepimizi böyle takdir bekliyor, **galiba!**”

16. örnekte olası bir durum söz konusudur. Konuşur kesin bir yargı belirtmemiş, bir ihtimalden bahsetmiştir. *Ğaliba* kiplik belirteci bu örnekte şimdiki zaman kipliği içerisinde yer almış, yaşanan zamana ait bir düşüncenin tahmini üzerinde durulmuştur.

17) - Sen, **ğaliba**, sargoşsın, Latif, - dedi Şerifov iylekarlık ile, - valla, sargoşsın, lafını bilip et! (CN, 81) “- Sen, **galiba**, sarhoşsun, Latif, - dedi Şerifov hilekarlık ile, - valla sarhoşsun, lafını bilip et!”

17. örnekte konuşur yaşanan durumdan bir çıkarsama yapmaktadır. Şerifov Latif'in sarhoş olduğunu düşünmektedir. *Ğaliba* kiplik belirteciyle cümlesine ihtimal boyutu kazandıran Şerifov, cümlesinin devamında Latif'in sarhoş olduğuna emin olmaktadır. Yani bir sonuca varmaktadır. Dolayısıyla Şerifov cümlesinin devamında *ğaliba* kiplik belirtecine yer vermemiş, kişisel fikrini kesin bir yargı haline dönüştürmüştür.

18) *Eki yıl evvelsi Kızıлташта vefat etken Osman emcemden de esli edi, ğaliba.* (HCD, 66) “İki yıl önce Kızıлташ'ta vefat eden Osman amcamdan da zekiydi, **galiba**.”

Konuşur 18. örnekte tahminî bir cümleye yer vermiştir. Konuşur bahsettiği kişinin amcasından daha zeki olduğunu söylemektedir. Fakat bu düşüncesinden emin değildir. *Ğaliba* kiplik belirteciyle sadece düşüncesinin bir olasılık olduğunu bize yansıtmaktadır.

19) *Bayagı vakıttan berli bekleyler, ğaliba, bir-eki yigit koridornın divarı astında otura edi.* (HCD, 66) “Çok vakitten beri bekliyorlar, **galiba**, bir-iki koridorun duvarı altında oturuyordu.”

19. örnekte konuşur birbirinden bağımsız iki cümleyi *ğaliba* kiplik belirteciyle bağlamış, cümleye anlamsal yönden ihtimal boyutu kazandırmıştır. Konuşan kişinin bir-iki koridorun duvarı altında oturduğunu varsaymaktadır. Bu tamamıyla konuşurun kişisel fikridir. Kesin bir yargı yoktur. Konuşur düşüncelerinden hareketle bir çıkarsama yapmaktadır. *Ğaliba* kiplik belirteci bu örnekte bilinen geçmiş zaman kipi içerisinde yer almıştır.

20) *Yanlışmagan bir Alla, degenleri kibi, şu eki romannın tercimesine kırılgende tercimannın işine şeytan kırıştı, **ğaliba**, «hataga» yol berdi.* (HCD, 97) “Yanılmayan bir Allah, dedikleri gibi, şu iki romanın tercümesine gırılgendiğinde tercümanın işine şeytan kırıştı, **galiba**, «hataya» yol verdi.”

20. örnekte konuşur fikrini beyan ederken *ğaliba* kiplik belirteci ile fikrinin doğruluğundan emin olmadığını işaretlemektedir. Konuşur roman tercümesi yaparken yaptığı hataların sebebi olarak şeytanın bu işe kırışmasını görmektedir. Fakat bu fikri sadece bir tahmin üzerine kuruludur.

21) *Biraz keçken son, tilki bir daa soray. Bu sefer kaşkır kuanıp: - Bir şeyler çımırday, balıklar toplana başladılar **ğaliba**, - dey.* (AKAT, 15) “Biraz geçtikten sonra, tilki bir daha sorar: Bu sefer kurt sevinip: - Bir şeyler ses çıkartıyor, balıklar toplanmaya başladılar **galiba**, - der.”

Konuşur 21. örnekte tilki ile kurdu konuşturmaktadır. Kurt çeşitli sesler duymuş ve buna bağlı olarak da balıkların toplandığını düşünmüştür. *Ğaliba* kiplik belirteciyle cümlesine olabilirlik anlamı katmıştır. Kurt balıkların toplanıp toplanmadığından emin değildir. Kesin bir yargısı yoktur. Fakat duyduklarından yola çıkarak bu olayın olabilme ihtimalini bizlere yansıtmıştır.

22) *Kapı bekçisi, bu adam delirgen **ğaliba** dep, şorbacısını kucaklap tuta.* (AKAT, 69) “Kapı bekçisi, bu adam delirmiş **galiba** diye, çorbacısını kucaklayıp tutar.”

22. örnekte konuşur *ğaliba* kiplik belirteciyle cümleye ihtimal boyutu kazandırmıştır. Kapı bekçisi çorbacısının deli olduğunu düşünür ve onu kucaklayıp tutar. Kapı bekçisine göre çorbacı delirmiştir. Fakat bu kapı bekçisinin kendi fikridir. Kesin, kanıtlanmış bir yargı değildir. Çorbacının

delirmiş olması bir olasılıktır. *Ğaliba* kiplik belirteci bu örnekte geniş zaman kipi içerisindeki yapısıyla karşımıza çıkmaktadır.

23) - *Bayım, hastalandınızı mı ne! - dep taaciplengenden ola. - Vay, yengepçem de hasta ğaliba! Alla savlıklar bersin.* (AKAT, 101)
 “Bayım, hastalandınız mı ne! – diye şaşırmış. – Vay, yengeciğim de hasta **galiba!** Allah sağlıklar versin.”

Konuşur 23. örnekte bir konuşmaya yer vermiştir. Konuşur gördükleri üzerine adamın hasta olduğunu düşünmüştür. Ardından gelen cümlesinde adamın eşinin de hasta olduğu fikrine varmıştır. Kadının hasta olduğu bilinen bir şey değildir. *Ğaliba* kiplik belirteci bu fikrin bir tahmin, olasılık üzerine kurulu olduğunu yansıtmaktadır.

2.3. Er äldä

Kırım Tatar Türkçesinde ne olursa olsun anlamına gelen *er äldä* kullanım sıklığı fazla olan bir kiplik belirtecidir. *Er äldä* kiplik belirteci fiilin anlamına olasılık katar ve bir olayın veya durumun sonucuyla ilgili kesin olmayan ifadelerin belirtildiği cümlelerde kullanılır. *Er äldä* kiplik belirtecinin kullanıldığı olasılık cümlelerinde kesinlik söz konusu değildir. Sözü söyleyen söylediklerinden tam olarak emin değildir.

24) *Şeerin kaysı tarafında karavul ziyade olduğını ve kaysı maalde ne kadar olduğını körip, seferini fikir etiyor edi. Er äldä murad-ı mutlakı şeerden çıkıp Kaşgarga haber yetiştirmek ve imdat ketirmek olduğundan, Uçturfanda bulungan kervanbaşılardan ve yol yürümüş kartlardan bir malumat almakta dahi kusur etmiyor edi.* (AK, 11)
 “Şehrin hangi tarafında bekçinin çok olduğunu ve hangi yerde ne kadar olduğunu görüp, seferini düşünüyor idi. **Herhâlde** amacı şehirden çıkıp Kaşgar’a haber yetiştirmek ve yardım getirmek

olduğundan, Uçturfan'da bulunan kervanbaşlarından ve yol yürümüş ihtiyarlardan bir bilgi almakta dahi kusur etmiyor idi.”

Konuşur 24. örnekte sefere çıkmayı düşünen birisinden bahsetmektedir. Konuşur bu kişinin amacının şehirden çıkıp Kaşgar'a haber yetiştirmek ve yardım getirmek olduğunu düşünmektedir. Bu düşüncesini ardından gelen cümle ile bizlere yansıtmaktadır. Konuşurun bu tahminin sebebi, sefere çıkacak kişinin birçok kişiden bilgi almasıdır. Kişinin amacı konuşurun tahmin ettiği gibi olmayabilir. Cümlede kesin bir yargı yoktur. *Er äldä* kiplik belirteci bu örnekte bilinen geçmiş zaman kipliği içerisinde yer almıştır.

25) - *Yok, Smail, aksine devlet günahkârdır, - dedi Camşid,- Özi evladına hor bakkan baba, bir zaman onmadı ve onmaz da. Er äldä, o özünün bugünkü al-evalinen iç de razı degil. Yuvası temelinen bozulgan, onı tüzetmeknin çaresi yok.* (CN, 40) “- Yok, İsmail, aksine devlet günahkardır, - dedi Camşid, - Kendi evladına hor bakan baba, bir zaman onmadı, onmaz da. **Herhâlde**, o kendisinin bugünkü haliyle hiç de razı değil. Yuvası temelinden bozulmuş, onu düzeltmenin çaresi yok.”

Konuşur 25. örnekte karşılıklı konuşmaya yer vermiştir. Camşid evladına hor bakan bir babadan söz etmektedir. Babanın yuvası bozulmuştur ve Camşid bu durumu babanın kabullenmediğini düşünmektedir. Burada *er äldä* kiplik belirteciyle oluşturulmuş tahminî bir yargı söz konusudur. Konuşur babanın kabullenmediğine emin değildir.

26) *Eki-üç basamak köterilgeninen, ayaklarının kaltıraganına özü de şaştı. "Bu ne, zayıflıkmı? - dedi öz-özüne. - Mamut Temet öyle tez çökken adamlardan degil". Şay da şay amma, takatsızlık, er äldä, üstün çıktı.* (CN, 53) “İki üç basamak çıkmasıyla ayaklarının kaldırdığına kendi de şaştı. “Bu ne, zayıflık mı? – dedi kendi kendisine.

– Mamut Temet öyle erken çöken adamlardan değil”. Öyle de öyle ama takatsizlik, **herhâlde**, üstün geldi.”

26. örnekte konuşur *er âldä* kiplik belirtecini kullanarak kişisel bir tahmine yer vermiştir. Konuşur yanında bir iki basamak çıkararak yorulan arkadaşına takatsiz vasfını yüklemiştir. Konuşur arkadaşının erken çöken adamlardan olmadığını düşünmektedir. Fakat yaşanan olay nihayetinde arkadaşının güçsüzlüğe yenik düştüğünü varsaymıştır. Konuşurun bu tavrı bizleri kesin bir yargıya ulaştırmamaktadır. Çünkü konuşurun fikri bir olasılık üzerine kuruludur.

27) *O, ömürini geniş olarak anlamaya tırışa. O, er âldä, mında Özbekistanda kendisini musafir saya. "Er kuşın öz yuvası var", - dey o. (CN, 116) “O, ömrünü geniş olarak anlamaya çalıştı. O, herhâlde, burada Özbekistan’da kendisini misafir saydı. “Her kuşun kendi yuvası ver”. – dedi o.”*

27. örnekte konuşur *er âldä* kiplik belirtecini say-fiili ile kullanarak bize fikrinin bir tahminden ibaret olduğunu apaçık göstermiştir. Konuşurun bahsettiği kişi Özbekistan’a gitmiştir. Ve kendisini misafir saymıştır. Konuşur ardından her kuşun kendi yuvası olduğunu söyleyerek fikrini kuvvetlendirmiştir. *Er âldä* kiplik belirteci bu örnekte bilinen geçmiş zaman kipi içerisinde yer almış, doğruluğundan emin olunmayan bir fikri yansıtmıştır.

28) *Müdirnin aksızlığını eşitken Gülzade akayına: - Balaga işanma, müdirge özün bar! Er âldä, sen barsan başkadır. Ya da beraber barayık! - dedi. (CN, 146) “Müdürün haksızlığını işiten Gülzade abisine: - Çocuğa inanma, müdüre kendin git! Herhâlde, senin gitmen başkadır. Ya da beraber gidelim! – dedi.”*

Konuşur 28. örnekte bir konuşmaya yer vermiştir. Konuşur Gülzade abisine çocuğa inanmaması gerektiğini söyler. Müdürün yanına abisinin gitmesi gerektiğini de söyleyen Gülzade bunun daha etkili olacağı görüşündedir. Fakat bu düşüncesinden emin değildir. Ardından gelen cümlede bunu daha net anlıyoruz. Çünkü Gülzade sonrasında müdürün yanına abisiyle beraber gitmeyi teklif ediyor. Gülzade'nin fikrinin kesin bir yargı niteliği taşımadığını cümledeki *er âldä* kiplik belirteciyle anlamaktayız.

29) - *Yaramaz kadına benzey, - dedi. - Yaramaz, lakin adaletli. Menimce, söylegenlerinin episi dogru. - **Er âldä**, ne müşkül allar ola dünyada! - Zavallıların başına kelmegen meşakatlık kalmadı.* (CN, 187) “- Yaramaz kadına benziyor, - dedi. – Yaramaz, lakin adaletli. Bence, söylenenlerin hepsi doğru. – **Herhâlde**, ne zor haller oluyor dünyada! – Zavallıların başına gelmeyen zorluk kalmadı.”

Konuşur 29. örnekte yine bir tahmine yer vermiştir. Konuşur cümlesinde zavallı bir kadından bahsetmektedir. Kadın için yaramaz ve adaletli sıfatlarını kullanan konuşur, kadının bu durumunu yaşadığı zor durumlara bağlamaktadır. Bu sebep sonuç ilişkisi konuşurun kendi fikridir. Konuşur dış etkenler sebebiyle böyle olabileceğini düşünmüştür. Diğer örneklerimizde de gördüğümüz gibi *er âldä* kiplik belirteci cümleye olasılık boyutu kazandırmıştır. Konuşur *er âldä* kiplik belirtecini şimdiki zaman kipliği içerisinde bize yansıtmıştır.

30) ***Er âldä**, o yıllarda Gurzuf'ta doggan balaların adları ve doggan künleri resmiy cedvelge alınmay edi.* (HCD, 19) “**Herhâlde**, o yıllarda Gurzuf'ta doğan çocukların adları ve doğduğu günleri resmi cetvele alınmıyordu.”

30. örnekte konuşur bir çıkarıma yer vermiştir. Bir olay üzerine kurduğu cümlede tahminini belirtmiş, *er äldä* kiplik belirteci ile fikrinden emin olmadığını işaretlemiştir.

2.4. İxtimal

Arapça kökenli *ixtimal* kiplik belirteci Kırım Tatar Türkçesinde olasılık, olası, olabilir, olabilirlik, olabilir ki, muhtemel, anlaşılan (o ki) gibi anlamlara gelmektedir. Bu belirtecin işlevi Türkiye Türkçesindeki muhtemelen kiplik belirtecinin işleviyle aynıdır. *İxtimal* kiplik belirtecini kullanan bir konuşurun amacı, bazı verilere dayanarak gelecekteki bir şeyi, bir olayı kestirmek, onun olabılme ihtimalini göz önünde bulundurmaktır. Bu amaç konuşurun tahmini üzerine şekillenir. Kırım Tatar Türkçesinde *ixtimal* kiplik belirtecinin kullanıldığı cümleler kişisel düşünceleri ifade ederler. Aşağıdaki örneklere dayanarak, *ixtimal* kiplik belirtecinin anlam boyutunun Türkiye Türkçesine nazaran Kırım Tatar Türkçesinde ince bir çizgiyle ayrıldığını görmek mümkündür. Kırım Tatar Türkçesinde *ixtimal* kiplik belirteci olması mümkün daha yakın bir olayı veya olguyu anlatır. Yani ihtimal dışındaki seçenekler biraz daha gerçeğe uzak, gerçekleşmesi daha zor olan seçeneklerdir. Yukarıda da söylediğimiz gibi Kırım Tatar Türkçesindeki *ixtimal* kiplik belirteci, Türkiye Türkçesinde anlamsal çerçevesini muhtemel kiplik belirteciyle kazanır. Kırım Tatar Türkçesinde *ixtimal* kiplik belirtecinin daha çok gelecek zaman kipliği içinde kullanıldığını görmekteyiz.

31) *Kaşgardan bir hayli asker kettigi anlaşılır ise düşman şeerge ucüm itecegi **ixtimal** edi.* (AK, 17) “Kaşgar’dan bir hayli asker gittiği anlaşılır ise düşman şehre hücum edeceği **ihhtimal** idi.”

31. örnekte konuşur gerçekleşme ihtimali olan bir durumdan bahsetmektedir. Konuşura göre Kaşgar’dan birçok asker giderse, düşman şehre hücum edebilir. Düşmanın şehre hücum etmesi gerçekleşeceği bilinen bir olay

değildir. Yani konuşur kendi fikrinin doğruluğundan emin değildir. Sadece fikrini kendi düşüncelerinden yola çıkarak oluşturmuş, *ixtimal* kiplik belirtecini kullanarak bu düşüncenin bir tahmin olduğunu bize yansıtmaktadır.

32) *Belki, iş ve ragbet saibi olurım, amma, iç derecesinde kalıp berbat olacağım daa **ixtimaldır**...* (AK, 38) “Belki, iş ve ragbet sahibi olurum, ama, hiç derecesinde kalıp berbat olacağım daha **ihhtimaldır**.”

Konuşur 32. örnekte *ixtimal* kiplik belirtecinin önüne daha ifadesini getirerek cümlede olasılık anlamını kuvvetlendirmiştir. Konuşur gelecekte iş sahibi olabileceğini düşünmektedir. Fakat bu durumun tam aksinin olma ihtimali konuşura göre daha yüksektir. Konuşur bu durumu *ixtimal* kiplik belirteciyle işaretlemiş, cümleye olasılık boyutu kazandırmıştır.

33) *Temet közlerini zornen açtı. Akılına çeşit türlü fikirler keldi. Ölgen adam **ixtimal**, hasta olmalıdır.* (CN, 87) “Temet gözlerini zorla açtı. Aklına çeşit çeşit fikirler geldi. Ölen adam **ihhtimal**, hasta olmalıdır.”

33. örnekte konuşur cümledeki olasılık anlamını *ixtimal* kiplik belirteciyle işaretlemiştir. Örnek cümlede Demet ölen adamın hastalıktan öldüğünü düşünmektedir. Bu Demet’in tahminidir. Ölen adam hastalıktan ölmemiş de olabilir. Fakat Demet yaşadıklarından yola çıkarak böyle bir kişisel fikre sahip olmuştur.

34) - *Pencerelerni, **ixtimal**, iki kere boyalamak gerek olmaz, - dedi boyalı parmaklarını okalap.* (CN, 196) “- Pencereleri, **ihhtimal**, iki kere boyamaya gerek olmaz, - dedi boyalı parmaklarını ovuşturup.”

34. örnekte konuşur gelecek zamana yönelik bir değerlendirme yapmaktadır. Cümledeki olasılık anlamı *ixtimal* kiplik belirteci ile sağlanmaktadır. Konuşur pencereleri iki kere boyamaya gerek kalmayacağını tahmin etmektedir.

Konuşur fikrinden emin değildir. Pencereleri iki kere boyamaya gerek duyabilir. Fakat konuşur buna daha az ihtimal vermektedir.

35) - *Eger sen şerge ketmegen olsan, **ixtimal** biz evlenir edik. Son bundan ne çıkacak edi? Sen meni sevmez idin, şay degilmi?* (MDU, 11) “Eğer sen şehre gitmemiş olsan, **ihhtimal** biz evlenirdik. Sonra bundan ne çıkacaktı. Sen beni sevmezdin, öyle değil mi?”

Konuşur 35. örnekte bir konuşmaya yer vermiştir. Konuşur, geçmiş zamanda gözlemlenmiş olduğu bir durumu kendi fikri doğrultusunda yansıtmıştır. Konuşur karşısındaki insan ile evlenmiş olma ihtimali üzerinde durmaktadır. Konuşura göre gerekli şartların sağlansaydı, şimdi evli olacaktı. Bu durum konuşurun kendi tahminidir. Olaya verilen ihtimaldir. *İxtimal* kiplik belirteci bu örnekte geçmiş zaman kipi içinde kullanılmıştır.

2.5. Aceba

Kırım Tatar Türkçesinde *tuhaş, şaşirtıcı, şaşılacak* gibi anlamlara gelen *aceba* ifadesi incelediğimiz eserlerde bir kiplik belirteci vazifesi görmektedir. Yaptığımız araştırmalar sonucunda şunu diyebiliriz ki; *aceba* ifadesi kiplik belirteçleri tasnifinde yer almamaktadır. Çünkü *acaba* kelimesi, merak, kararsızlık veya kuşku anlatan bir anlam muhteva etmektedir. Bu özelliğinden başka kiplik belirteçlerinin anlam boyutu olan zorunluluk, istek, bilgisellik gibi kavramları *acaba* ifadesi bünyesinde barındırmaz. Bu nedenle örnek açıklamalarımızda *acaba* kelimesini kiplik belirteci olarak değil bir ifade olarak adlandıracakım. İncelenen Kırım Tatar Türkçesiyle yazılan eserlere bakıldığında *aceba* ifadesi nadir olmakla beraber, konuşurun olaylar karşısındaki tutumu sergilenmiştir. Nasıl ki *şübesiz* kiplik belirteci konuşurun gerçekleşen olaya karşı takındığı emin ifadenin anlatımıysa, Kırım Tatar Türkçesinde de *aceba* ifadesi konuşurun gerçekleşen olaya karşı takındığı bir şüpheyi, merakı anlatmaktadır. Bu merak ve şüphe konuşurun olaylara yahut

olgulara karşı takındığı tutumdur. Konuşur merakını giderme beklenti içerisinde *aceba* ifadesini kullanır ve fikrini sorgular.

36) ***Aceba*** Kaşgardan imdat kelirmi? ***Aceba*** Kaşgar dahi Uçturfan kibi Çinin muhasarasına tüştimi, kibi süaller cümleinin fikirinde olup, iç bir taraftan haber almak çaresi görünmüyor edi. (AK, 5) “***Acaba*** Kaşgar’dan yardım gelir mi? ***Acaba*** Kaşgar da Uçturfan gibi Çin’in kuşatmasına düştü mü, gibi sorular herkesin aklında olup, hiçbir taraftan haber almak çaresi görünmüyor idi.”

Konuşur 36. örnekte konuşurun yaptığı bir sorgulamaya yer vermiştir. Konuşur yaşanan olaylar üzerine Kaşgar’a yardım gelip gelmeyeceğini, Kaşgar’ın Çin kuşatmasına girip girmediğini merak etmektedir. Bu durumdan şüphe duymakta ve kaygılanmaktadır. Konuşur bireysel merakını *aceba* ifadesi ile işaretlemiştir. Konuşur edindiği bilgilere dayanarak bir çıkarsama yapmış, aklındaki soruları *aceba* ifadesiyle kaleme almıştır.

37) *Biraz ketken son, onı zornen köterip başına koydı. İnce, nazik boyun o kadar ağır yükni nasıl kötere aceba?* (CN, 155) “Biraz gittikten sonra, onu zorla kaldırıp başına koydu. İnce, nazik boyun o kadar ağır yükü nasıl kaldırır ***acaba?***”

37. örnekte konuşur omzunda yük taşıyan narin birisinden söz etmektedir. Roman kahramanı yolda yürümektedir. Biraz ilerledikten sonra yükü kaldırıp başına koyar. Konuşur bu eylemin sonucunda şüphe duyup bu narin boynun bu kadar ağır bir yükü nasıl taşıyacağını sorgular. *Aceba* ifadesi yapılan eylemler sonucunda konuşurun tavrını ortaya koyar. Bu örnekte de konuşur ikilem yaşamaktadır. Konuşurun anlam veremediği bu durum ve merakı *aceba* ifadesiyle işaretlenmiştir.

38) *Men bundan tamam altı yıl evvel Akarda, parohodnın palubasında ekende de, tüş körem bellep, parmagımı tişlep bakkan edim. Şimdi de aklıma kele, aceba, bu keçken altı yıl tüş degilmi eken, deyim.* (MDU, 44) “Ben bundan tam altı yıl evvel Akar’da, vapurun güvertesindeyken

de, düş görüyorum sanıp, parmağımı dişleyip bakmıştım. Şimdi de aklıma gelir, **acaba**, bu geçen altı yıl düş değil miydi, diyorum.”

Konuşur 38. örnekte kendi düşüncelerinden ve yaşadıklarından yola çıkarak bir iç hesaplama yapmaktadır. Örnekteki eylemler konuşurun tanık olduğu eylemlerdir. Konuşur geçirdiği altı yılın düş olduğuna karar vermiştir. Fakat şu anda bu fikrinden de emin değildir ve bu durumdan şüphe etmektedir. Konuşur merakıyla oluşan bu beklentisini *aceba* ifadesiyle bize yansıtmıştır. Yapılan fişlemelere dayanarak *aceba* ifadesinin biraz da konuşurun tahminiyle oluştuğunu söyleyebiliriz. Kendisini veya çevresini *aceba* ifadesiyle sorgulayan konuşur, aslında kendi şüphesini ve tahminin bize yansıtmaktadır.

39) *Öz-özüme şaştım. **Aceba**, niçün men bunu şimdige kadar körmedim, dedim. Tokta, pencerenin perdesini tüşüreyim, kapını da kilitleyim...* (MDU, 44) “Kendi-kendime şaşırdım. **Acaba**, niçin ben bunu şimdiye kadar görmedim, dedim. Dur, penceresinin perdesini düşüreyim, kapıyı da kilitleyeyim...”

39. örnekte konuşur bir durum değerlendirmesi yapmaktadır. Şaşkınlığı *aceba* ifadesiyle dile getiren konuşur gözden kaçırdığı bir durum için pişmanlık duymaktadır. Konuşur gerçekleşen eylemler sonucunda şüphe duymuş, yaptığı çıkarsamayı *aceba* ifadesiyle işaretlemiştir.

40) *Pek güzel bala yılda okumak, yazmaknı bir derecege kadar öğrendi. **Aceba**, şu bala koluna tüşken bir kitapnı tutulmay okup olurmu? Bu mümkün degil...* (MDU, 88) “Çok güzel, çocuk bir yılda okuma, yazmayı bir dereceye kadar öğrendi. **Acaba**, şu çocuk eline düşen bir kitabı bırakmadan okur mu? Bu mümkün değil...”

40. örnekte konuşur gerçekleşen bir olayın ardından bir sonuca varmıştır. Fakat konuşurun bu sonuçla ilgili şüpheleri vardır. Konuşur bu şüphesini *aceba* ifadesiyle yansıtmıştır. Örnekte adı geçen çocuk okuma yazmayı bir yılda çözmüştür. Konuşur bu düşüncesi üzerine çocuğun eline aldığı bir kitabı

bırakmadan okuyup okumayacağı hakkında kendisini sorgulamaktadır. Şüpheyile ve merakla duruma yaklaşan konuşur, sorusunun ardından kesinlik bildiren başka bir ifadeyle cümlesini sonlandırır. Konuşura göre çocuğun eline aldığı bir kitabı hiç bırakmadan okuması mümkün değildir. Konuşurun vardığı bu sonuçtan eylemlere tanık olduğunu ve durumu doğruladığı görmekteyiz.

41) *Vezir meraklana. «Aceba bu kız aytkanları kibi, kerçekten de dülber ekenmi» - dep tüşüne ve atlanıp, şu fukarenin evine kete.* (AKAT, 70) “Vezir meraklanır. «Acaba bu kız söyledikleri gibi, gerçekten de güzel miydi» - diye düşünür ve ata binip, şu fukarının evine gider.”

Konuşur 41. örnekte bir olay akışına yer vermektedir. Örnekte adı geçen vezirin meraklandığını belirten konuşur, fakir bir kızın anlatıldığı gibi güzel olup olmadığını öğrenmek ister ve evinde gider. Burada vezirin olaylara karşı tutumu şüphelidir. Konuşur bu şüpheli durumu *aceba* ifadesiyle işaretlemiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.TANIKLIK VE ONAYLAMA BELİRTEN KIPLİK BELİRTEÇLERİ

Kırım Tatar Türkçesinde tanıklık ve onaylama belirten kiplik belirteçleri önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü konuşurlar eserlerinde okuyucunun kendisine inanmasını ister. Dolayısıyla konuşurlar düşüncelerini kabul ettirmek için, anlattığı olayların gerçekliğini kabul ettirmek için sıkça bu belirteçlere başvurur. Bu belirteçlerin Kırım Tatar Türkçesinde en sık kullanılanı şüphesiz *kerçekten* kiplik belirteçidir. Genellikle cümle başında gördüğümüz bu belirteç düşüncesinde okuyucunun onayını almak ister. Konuşurun bu belirteci kullanmaktaki diğer amacı ise bilgisinin doğruluğunu göstermektir.

Tanıklık bildiren diğer bir kiplik belirteci ise Türkiye Türkçesinde kullandığımız şekliyle karşımıza çıkan *aslında* kiplik belirteçidir. Bu belirteç tıpkı Türkiye Türkçesindeki gibi konuşurun olaya bakış açısını yansıtmaktadır. İncelediğimiz eserleri dikkate alırsak bu belirteç birkaç istisna dışında cümle başlarında yer almaktadır. Konuşur bu belirteç vasıtasıyla okuyucuya niyetinin esasını yansıtır.

Türkiye Türkçesinde hâlbuki şekliyle kullandığımız tanıklık bildiren kiplik belirteci Kırım Tatar Türkçesinde *albu ki* biçimiyle karşımıza çıkmaktadır. Tıpkı bizdeki gibi Kırım Tatar Türkçesinde de bu belirteç ‘ki’ bağlacıyla kalıplaşmıştır. Kullanım sahasına değinecek olursak; incelediğimiz eserlerde istisnasını bulamamakla beraber bu belirtece cümle başlarında rastlamaktayız. Bunun temel sebebi ise *albu ki* kiplik belirtecinin iki ayrı cümleyi birbirine bağlamasıdır. Bu cümleler birbirine aykırı anlam taşıyan

cümlelerdir. *Albu ki* kiplik belirteciyle konuşur düşüncesinin farklı olduğunu ve düşüncesini onayladığını işaret eder.

Tanıklık ve onaylama bildiren diğer bir kiplik belirteci ise *niayet* kiplik belirtecidir. Kırım Tatar Türkçesinde konuşur bu kiplik belirtecini kullanarak düşüncesinde bir sonuca varır. Konuşur bu belirteç vasıtasıyla olaya tanıklığını yansıtır. İncelediğimiz eserlerde bu kiplik belirteci birkaç istisna dışında cümle başlarında kullanılmaktadır.

Yukarıda bahsettiğimiz *niayet* belirteciyle hemen hemen aynı bağlamda kullanılan bir diğer kiplik belirteci ise *neticede/neticesinde* belirtecidir. Bu belirteç de konuşurun düşüncesinde bir sonuca vardığını okuyucuya yansıtır. Konuşur bireysel tutumuyla kendi tanıklığını doğrular. Genellikle cümle başlarında kullanılır.

3.1. Kerçekten

Gerçekten kiplik belirtecinin, konuşurun fikrinin doğruluğunu kabul ettirmek amacıyla kullandığı, bir gerçeği yansıtmak üzere cümle içinde yer aldığı görünmektedir. Kırım Tatar Türkçesinde *kerçekten* kiplik belirteci genellikle cümle başlarında kullanılmış, çok nadir olarak cümle içinde yer almıştır.

- 1) **Kerçekten** de, Şerifov Temetnin evine çoktan kelmegen edi. (CN,
- 5) “**Gerçekten** de, Şerifov Temet’in evine çoktan gelmemiş idi.”

1. örnekte konuşur bir gerçekliği yansıtmaktadır. Şerifov’un Demet’in evine uzun zamandır gitmediğini savunan konuşur, bu düşüncesinden emindir. *Kerçekten* kiplik belirteciyle kendi yargısına sonuna kadar inanmaktadır.

2) "*Tüşümdemi, bu tüşümdemi, yoksa aynıgımdamı?*" - dedi öz-özüne. **Kerçekten** de tüşke benzey edi. (CN, 84) "Düşümde mi, bu düşümde mi, yoksa ayık halimde mi? – dedi kendi kendine. **Gerçekten** de düşe benziyor idi."

2. örnekte konuşması kendi kendine düşünmektedir. Gördüklerinin rüya olduğunu düşünmektedir. *Kerçekten* kiplik belirteciyle kurduğu cümlede *benze-* fiilini kullanmış, bu düşüncesinin kendine ait olduğunu belirtmiştir. Her ne kadar konuşur duruma tanık olmamış olsa da, konuşurun hisleri gördüklerinin rüya olduğu üzerinde yoğunlaşmıştır. *Kerçekten* kiplik belirteci bu örnekte geçmiş zaman kipi içerisinde yer alıp, konuşurun şimdiki zaman içerisindeki düşüncesini yansıtmıştır.

3) **Kerçekten** de, men romanlarımı bilinçaltı daa Akmescitnin 13-ünci orta mektebinde okurkenim yazmaya başladım desem kararını kaçırmagan olurım. (HCD, 46) "**Gerçekten** de, ben romanlarımı bilinçaltı daha Akmescit'in 13. ortaokulunda okurken yazmaya başladım desem abartmış olmam."

Konuşur 3. örnekte geçmişiyile ilgili bilgi vermektedir. Konuşur romanlarını ortaokuldayken yazdığını söylemektedir. Bu konuşurun hatırladığı bir bilgidir. *Kerçekten* kiplik belirteciyle cümlesine başlayan konuşur, aynı cümlenin sonun abartmış olmam diyerek bize bilgisinin doğruluğunu göstermek istemiştir. Zaten *kerçekten* kiplik belirteci okuyucuda inandırıcılık hissi uyandırmak ve verilen bilginin doğruluğunu göstermek için kullanılır.

4) **Kerçekten** de Seitümer Dagcı Türkçenin güzelliğini içine kavrap algan bir adamdı. (HCD, 56) "**Gerçekten** de Seitümer Dagcı Türkçenin güzelliğini içine kavrayıp almış bir adamdı."

4. örnekte konuşur başka bir yazar hakkında bilgi vermektedir. Bahsettiği kişinin Türkçenin güzelliğini kavramış bir insan olduğu bilgisini vermektedir. Konuşur bu fikre şahit olduğu olaylardan ve gözlemlerinden yola çıkarak ulaşmıştır. Konuşurun bu fikre inancı tamdır. Fikrinin doğruluğunu işaretlemek adına *kerçekten* kiplik belirtecini kullanmıştır.

5) *Çünkü A. hayatımda **kerçekten** de bar edi, sonundan (hususan Kırımdan uzakta) **kerçekten** de bir düşe çevirildi.* (HCD, 59) “Çünkü A. hayatımda **gerçekten** de vardı, sonunda (özellikle Kırım'dan uzakta) **gerçekten** de bir düşe çevrildi.”

5. örnekte konuşur gerçek bir bilgi sunduğunu ifade etmektedir. Konuşur bahsettiği kişinin hayatında bir dönem var olduğunu, fakat sonrasında bir düşe çevrildiğini yani hayatından çıktığını söylemektedir. Sıralı cümle kuran konuşur her iki cümleyi de *kerçekten* kiplik belirteciyle başlatmıştır. Bu şekilde konuşur belirttiği iki yargıya da okuyucunun inanmasını sağlamak istemiştir.

6) ***Kerçekten** de, Cingiz Dagcı Türkçeni Kırımın halk türkülerinden, halk masallarından, hoş şiveli tilinden öğrengendir.* (HCD, 86) “**Gerçekten** de, Cingiz Dagcı Türkçeyi Kırım'ın halk türkülerinden, halk masallarından, hoş şiveli dilinden öğrenmiştir.”

6. örnekte konuşur Cengiz Dağcı'dan söz etmektedir. Cengiz Dağcı'nın Türkçeyi Kırım'ın halk türkülerinden, halk masallarından, hoş şiveli dilinden öğrendiğini belirten konuşur, bu bilgisinin doğruluğunu *kerçekten* kiplik belirteciyle işaretlemiştir. Konuşur geçmiş zamana ait bir bilgi vermiş, aynı zamanda bu bilgiye tanık olduğunu bize göstermek istemiştir.

7) - *Mırzam, ötmek-mötmek kapayık da, dey de, şaka etken ola, amma mırza **kerçekten** de açıkkan.* (AKAT, 42) “- Mırzam, ekmek mekmek

kaparız da, deyip de, şaka yapmış ola, ama Mirza gerçekten de açılmış.”

Konuşur 7. örnekte konuşurun cümlesini bize sunmuş, sonrasında da tanık olduğu bir olayı doğruluk boyutuyla yansıtmıştır. Konuşur prensin aç olduğunu düşünüp ekmek getirmeyi düşünür. Konuşur konuşurun bu düşüncesinin üzerine kendi fikrini yani prensin gerçekten aç olduğunu söyler. Konuşur bu örnekte *kerçekten* kiplik belirtecini yüklemden önce kullanmış, böylelikle vurguyu kiplik belirtecinin üzerine yüklemiştir. Bu sayede konuşur cümlesinde kesinlik belirtmiş, okuyucunun bu düşünceye inanmasını sağlamak istemiştir.

8) *Sofu, kadı, Karakadı barıp tavanı baksalar, **kerçekten** de, onda bir şey yok. Karakadı özünün yenilgenini duysa da, indemey.* (AKAT, 218)
 “Sofu, Kadı, Karakadı varıp tavana baksalar, **gerçekten** de, orada bir şey yok. Karakadı kendisinin yenildiğini duysa da, ses çıkarmaz.”

8. örnekte konuşur geçmiş zamana ait bir iddiasını doğrulamak üzere *kerçekten* kiplik belirtecini kullanmıştır. Cümlede adı geçen Sofu, Kadı ve Karakadı’nın tavana bakınca orada bir şey olmadığını göreceklerini iddia eden konuşur, bilgisinin doğruluğa inanmış, yaptığı gözlemi daha önceden bildiğini okuyucuya sezdirmek istemiştir.

9) *Tüfeklerini omuzlarına urgan, patrontaş, av çantası takıngan ve uzaktan bakkanda **kerçekten** avcılara benzegen üç kişi özenden keçip kırga tırmaşmaga başladılar.* (MDU, 30) “Tüfeklerini omuzlarına vuran, mermi, av çantası takan ve uzaktan bakıldığında **gerçekten** avcılara benzeyen üç kişi dereden geçip kıra tırmanmaya başladılar.”

Konuşur 9. örnekte gözlem yoluyla edindiği bir bilgiyi aktarmaktadır. Tüfeklerini omuzlarına almış, mermi ve av çantası taşıyan üç kişiyi uzaktan

gören konuşur onların avcı olduğunu düşünmüştür. Konuşurun verdiği vermiş olduğu bu bilgi kendi kendine yaptığı bir değerlendirmedir. Yaptığı bu değerlendirmenin ardından zihninde oluşan çıkarsamaya *kerçekten* kiplik belirteciyle inandırıcılık boyutu kazandırmak istemiştir.

10) *Bekir - Algan şeylerinizni bakar edik... Ali - Hi-hi-hi... Bakar edik-dey... Bakacakmız ya. Kerçekten de Zibidege münasip.* (MDU, 70)
 “Bekir – Alacak şeylerinize bakıyorduk... Ali – Hi-hi-hi... Bakıyorduk der... Bakacağız ya. Gerçekten de Zibideg'e uygun.”

10. örnekte konuşur doğruluğundan emin olduğu bir düşüncüyü konuşurlar vasıtasıyla bize aktarmaktadır. Konuşur Bekir Zibideg için alışveriş yapmaktadır. Esnaf olan Ali ise bir eşya göstererek onun Zibideg'e uygun olduğunu söyler. Bu Ali'nin yaptığı ve kesinliğine inandığı bir değerlendirmedir. Bu nedenle kesinlik bildiren kiplik belirteci kullanmış, fikrinin doğruluğunu yansıtmak istemiştir.

3.2. Aslında

Arapça kökenli olan *aslında* kiplik belirteci, konuşurun kendi fikrini, olaya bakış açısını yansıtan, Kırım Tatar Türkçesinde de sıklıkla kullanılan bir belirteçtir. *Aslında* kiplik belirtecinin anlam boyutu konuşurun olaya tanıklığı ve olaya karşı onay veren tutumunu yansıtır. İncelediğimiz eserlerde nadir de olsa *aslında* kiplik belirtecinin, *aslı da* şeklinde kullanıldığını görmekteyiz. Buradaki şekliyle *aslı da* kiplik belirtecindeki *aslı* kelimesi ‘kök, köken, kaynak’ anlamında kullanılmıştır.

11) *Şerifov iş odasına kaytırken, özünü tam manalı şorbacı is etti ve vazifesinin mesuliyetliginen gururlanıp, bala kibi kuvandı. Aslında o baş olmaga, birevlerge buyurmaga seve edi. Takdiri ona kene külip baktı ve özünü baht yıldızı astında doggan adam olarak zan etti.* (CN,

103) “Şerifov iş odasına dönerken, kendisini tam anlamıyla çorbacı hissetti ve görevinin sorumluluğuyla gururlanıp, çocuk gibi sevindi. **Aslında** o baş olmayı, birilerine buyurmayı severdi. Takdiri ona yine gülüp ve kendine şans yıldızı altında doğan adam olarak zannetti.”

11. örnekte konuşur roman karakterini tasvir etmektedir. Şerifov çorbacı olarak bir işe başlar. İşini yaparken vazifesiyle gururlanıp, çocuk gibi sevinir. Şerifov yeni işi sebebiyle çevresinden emirler almaktadır. Konuşur bu noktada esere müdahale edip, Şerifov’un aslında emir almaya pek alışkın olmadığını, şimdiye kadar çalıştığı işlerde Şerifov’un emir verdiğini söyler. Konuşur kullandığı *aslında* kiplik belirteciyle kişisel tutumunu bizlere aktarırken, aynı zamanda bu düşüncesinin gerçekliğini yansıtmak istemiştir. Yani konuşur doğruluğundan emin olduğu bir değerlendirmesini *aslında* kiplik belirteciyle gözler önüne sermiştir.

12) *Temet büyük oğlu Servernen bir saçak túbünde yaşay. Onı biltir evlendirdi. Zaten onun iç bir şeyge ihtiyaçı yok. Evi, işi bar. **Aslında** insanga daa ne kerek!* (CN, 116) “Temet büyük oğlu Server’le bir saçak dibinde yaşar. Onu erken evlendirdi. Zaten onun hiçbir şeye ihtiyacı yok. Evi, işi var. **Aslında** insana daha ne gerek!”

Konuşur 12. örnekte bir yaşayışı hikâyelemektedir. Temet büyük oğlu Server ile bir saçak dibinde yaşamaktadır. Temet Server’i küçük yaşta evlendirir. Çünkü konuşura göre Server’in hiçbir şeye ihtiyacı yoktur. Server’in evi, işi vardır. Konuşur *aslında* kiplik belirtecini kullanarak Temet’in yaptığını doğrulamaktadır. *Aslında* kiplik belirteciyle konuşur kişisel tutumunu yansıtmakta, bilgisinin doğruluğundan emin olduğunu belirtmektedir.

13) *Kırımı maktamak kimge yasak etilgen, tek kırımtatarlarınamı? **Aslında** men bir vakıt Ozbekistannı yamanlamadım ve yamanlamaga da akkım yok.* (C, 117) “Kırım’ı övmek kime yasak edilmiş, tek Kırım

Tatarlarına mı? **Aslında** ben bir vakit Özbekistan'ı kötülerdim ve kötülemeye de hakkım yok.”

13. örnekte konuşur bir iç hesaplaşma yapmaktadır. Konuşur, Kırım'ı övmenin sadece Kırım Tatarlarına mı yasaklandığını sormaktadır. Ardından böyle bir yasaklamanın yanlış olduğunu düşünen konuşur, geçmişte bir dönem kendisinin de Özbekistan'ı kötülediğini belirtmiş, ama buna hakkının olmadığını da söylemiştir. Ülke kötülemenin yanlış olduğunu ayırmasına varan konuşur, *aslında* kiplik belirtecini kullanarak bu yanlış bir zamanlar kendisinin de yaptığını aktarmaktadır. Bu örnekte de gördüğümüz gibi aslında kiplik belirteci tıpkı Türkiye Türkçesindeki kullanımı gibi, Kırım Tatar Türkçesinde de genellikle cümle başlarında kullanılmıştır.

14) *Gleb İvanoviç defterni dikkat ile közden keçirdi. Çırayı denişmedi, takdirleyimi, mahkûm etemi, anlamak kıyın edi. **Aslında** o ondan ne soracak! Episi anda, defterde açık-aydın yazılğan.* (CN, 160) “Gleb İvanoviç defterini dikkatle gözden geçirdi. Fikri değişmedi, takdir mi, mahkûm mu etse, anlamak zordu. **Aslında** o ondan ne soracak! Hepsi orada, defterde apaçık yazılmış.”

14. örnekte konuşur bir gerçekliğin farkına varmaktadır. Örnekte konuşur karakterinin diliyle kişisel bir tutum sergilemektedir. Gleb İvanoviç bir defteri incelemektedir. Bu incelemenin sonunda bir kişiyi mahkûm edeceğine yahut takdir edeceğine karar verecektir. Gleb İvanoviç'in karar vermekte zorlandığını hissettiren konuşur, bu kararın zor olmadığını, defterde her şeyin apaçık yazıldığını söylemektedir. Konuşura göre Gleb İvanoviç'in kararsızlığı yersizdir. *Aslında* kiplik belirteci bize bu cümlede konuşurun bilgisinin gerçekliğini göstermektedir. Konuşur bir gerçekliğin farkına varmış ve kişisel değerlendirmesiyle bize sunmuştur.

15) *Ana tek şimdi özüne raatlık taptı. Evlatlarına elem etkenine yandı. **Aslında** olar öyle hayırsız balalar degiller.* (CN, 167) “Anne sadece şimdi kendisine rahatlık buldu. Evlatlarına sitem ettiğine yandı. **Aslında** onlar öyle hayırsız çocuklar değiller.”

Konuşur 15. örnekte geçmiş zamanda yaşanmış bir olaydan bahsetmektedir. Konuşurun cümlesine göre anne huzur bulduktan sonra çocuklarına sitem ettiğine üzülmüştür. Konuşur bu bilgiyi doğrulayarak, annenin üzülmesinin çocukların hayırsız evlat olmamaları gerçekliğine bağlı olarak geliştiğini yansıtmaktadır. Konuşura göre annenin çocukları hayırsız değildir. Bu işin esas olan tarafıdır. *Aslında* kiplik belirteciyle konuşur kişisel bir tutum takınmış, bilgisinin gerçekliğini bize aktarmıştır.

16) *"Bugun kabul künü degil!" - dedi. Ertesi künü idare binası kene adamlarnen toldı. Amma vaziyet denişmedi. Tek berecek olup işandıralar. Ne vakit berilecek? Bunu kimse bilmey. Em **aslında** berilecek mi!* (CN, 172) "Bugün kabul günü değil! – dedi. Ertesi gün idare binası yine adamlarla doldu. Ama vaziyet değişmedi. Sadece vereceklerine inandırdılar. Ne vakit verilecek? Bunu kimse bilmiyor. Hem **aslında** verilecek mi?"

Konuşur 16. örnekte *aslında* kiplik belirtecini bir soru cümlesi içerisinde kullanmıştır. Konuşur işçilere verilecek paranın ne zaman verileceğini kendi kendisine sormaktadır. Ardından konuşur paranın verilip verilmeyeceğinden emin olmadığı fikrine kapılır ve hakikaten paranın verileceğini sorgular. Burada konuşur *aslında* kiplik belirteciyle, yaptığım değerlendirmenin gerçekte doğru olup olmadığını sorgular.

17) - *Sag ol, ana! - Zekki temenna eter kibi başını aşağı endirdi ve yarı şaka, yarı ciddi tavurnen, - algan akçanı tez kaytarırım. **Aslında**, dogrusını söyleycek olsak, sizge o kadar akçanın ne keregi bar!* (CN,

194) “- Sağ ol, anne! – Zekki selamlar gibi başını aşağı indirdi ve yarı şaka, yarı ciddi tavırla, - alacağınız parayı hemen getiririm. **Aslında**, doğrusunu söyleyecek olsak, size o kadar paranın ne gereği var!”

17. örnekte konuşur *aslında* kiplik belirtecinin anlam boyutunu bize açıkça göstermiştir. Örnek cümlede Zekki adındaki karakter konuşmaktadır. Parayı getireceğini söyler, ardından gerçekte o kadar paranın gereği olmadığını söyler. *Aslında* kiplik belirtecinin ardından *doğrusunu söyleyecek olursak* diyen konuşur bu cümlesinde *aslında* kiplik belirtecinin cümleye hangi anlamı kattığını gözler önüne sermiştir. Zekki o kadar paranın gereği olmadığını söylerken kişisel tavrını yansıtmakta, bu tavrının doğruluğunu belirtmektedir.

18) *Mekteplerinin bazısında yerli Kırım şivesinde, bazısında türkçe olarak ders geçirile. Gazetke bir makale, bir haber yazacak kişi türkçemi, tatarcamı yazacagzını bilmey. Tek bu birlik (Şevki Bektöre mustesna olmak üzere, çünkü bir şiirini türkçe, diğerini tatarca yaza) Kırımın yaş şairlerinde körüle. Tek onlar kırımtatar şivesinde yazalar. Em **aslında** tillerge yanı bir ceryan berip, onı tabiy yoluna salmakta şairlerin büyük rolleri bardır.* (MDU, 88) “Okulların bazısında yerli Kırım şivesinde, bazısında Türkçe olarak ders işleniyor. Gazeteye bir makale, bir haber yazacak kişi Türkçe mi, Tatarca mı yazacağını bilmiyor. Sadece bu birlik (Şevki Bektöre hariç olmak üzere, çünkü bir şiirini Türkçe, diğerini Tatarca yazar) Kırım'ın genç şairlerinde görülür. Sadece onlar Kırım Tatar şivesinde yazarlar. Hem **aslında** dillere yeni bir hareket verip, onu doğal yoluna sokmakta şairlerin büyük rolleri vardır.”

Konuşur 18. örnekte Kırım'daki yazarların haber yazısı veya makale yazarken hangi dili kullanacağını seçmekte zorlandığını anlatmaktadır. Konuşur sadece Kırım'daki genç şairlerin Kırım Tatar Türkçesiyle şiir yazdıklarını söyler. Konuşura göre genç şairler bu seçimleriyle dile yeni bir

hareket verip, onları doğal yoluna sokmaktadır. Bu düşünce konuşurun ferdi düşüncesidir. Konuşur kendi kendine bir değerlendirme yapmış ve bu değerlendirmenin gerçekliğini *aslıda* kiplik belirteciyle yazıya aktarmıştır.

19) - *Men sizni **aslı da** mashara etmek istemedim, aksine, sizge bir kaşık tuznın kıymetini anlatmak istedim.* (AKAT, 206) “- Ben sizi **aslında** maskara etmek istemedim, aksine, size bir kaşık tuzun kıymetini anlatmak istedim.”

19. örnekte *aslı da* kiplik belirtecinin Kırım Tatar Türkçesindeki farklı bir kullanımını görmekteyiz. Konuşur bu örnekte bir konuşmaya yer vermektedir. Konuşur karşısındaki insanı maskara etmek istemediğini söyler. Konuşur niyetinin aslında bu olmadığını, ama ister istemez karşısındakini maskara ettiğini belirtir. Konuşur *aslı da* kiplik belirtecini kullanarak niyetinin esasını aktarmak istemiştir.

3.3. Albu ki

Arapça olan hâl, Türkçe olan bu ve Farsça olan ‘ki’nin oluşturduğu *albu ki* kiplik belirteci, oysa manasına gelmektedir. Türkiye Türkçesinde ‘ki’ bağlacı ile kalıplaşmış olduğundan birleşik yazılmaktadır. İncelediğimiz eserlere bakacak olursak Kırım Tatar Türkçesinde bu kalıplaşma henüz yazı dilinde tam manasıyla gerçekleşmemiştir. ‘ki’ bağlacının kalıplaştığı örnek sayısı azdır. *Albu ki* kiplik belirteci Türkiye Türkçesinde ve Kırım Tatar Türkçesinde cümle başında kullanılır ve karşıtlık bildirir. Aralarında karşıtlık, aykırılık bulunan iki cümleyi “tersine olarak, aksine” anlamlarıyla birbirine bağlayan *albu ki* kiplik belirteci, konuşurun şahsi görüşünü yansıtır.

20) *Közleri bunarlı edi. Esnedi, yetken sakalını sıypadı. Zecanı biraz yatıştı. **Albuki** o meselenin şay tez al etilecegine pek emin degil edi.* (CN, 67) “Gözleri yaşlı idi. Esnedi, uzamış sakalını sıvazladı. Heyecanı

biraz yatıştı. **Hâlbuki** o meseleyi öyle hemen halledileceğine pek emin değil idi.”

20. örnekte konuşur bir insanı tasvir etmektedir. Konuşur örneğin başında roman kahramanının fiziksel özelliklerinden bahsetmektedir. Bu kişinin heyecanının yatıştığını belirtir. Fakat roman karakteri kafasındaki meseleyi öyle kolay kolay halledebileceğinden şüphe etmektedir. Kahramanın heyecanının yatışmasıyla bu şüphesi birbirine tezat iki ayrı durumdur. Dolayısıyla konuşur bu iki zıtlığı gözler önüne sermek için *albu ki* kiplik belirtecini kullanmış, böylece kendi fikrinin doğruluğunu aktarmıştır. *Albu ki* kiplik belirteci tıpkı aslında kiplik belirtecinde olduğu gibi iki durum arasında kullanılır. Bu nedenle bu ve bunun gibi kiplik belirteçlerinin cümle başlarında olması yadsınamaz bir durumdur.

21) *Tevfik Fikret ve Abdülhak Hamit ve onların talebelerinin eserleri çok edibane tesirli ve manalı, lakin o eserlerni kim okuy, kim anlay? Yalnız türk zıyalıları anlay, degilmi? Albu ki, yazılğan eserler bütün türk halkı okusun - dep yazılğanda...* (MDU, 89) “Tevfik Fikret ve Abdülhak Hamit ve onların öğrencilerinin eserleri çok şairane etkili ve anlamlı, fakat o eserleri kim okur, kim anlar? Sadece Türk aydınları anlar, değil mi? **Hâlbuki** yazılan eserler bütün Türk halkı okusun – diye yazılmıştır...”

21. örnekte konuşur bir gerçekliğin farkına varmıştır. Konuşura göre Tevfik Fikret, Abdülhak Hamit ve onların öğrencilerinin eserleri çok etkili ve anlamlıdır. Konuşur kendisine bu eserleri kimlerin okuyup anladığını sorar. Daha sonra bir durum değerlendirmesi yapan konuşur, bu eserlerin aslında Türk halkı okusun diye yazıldığını söyler. Konuşurun görüşüne göre eserler hitap ettikleri kitlelere ulaşmamıştır. Bu zıtlık nedeniyle konuşur işin aslını söylemektedir. Bu örnekte *albu ki* kiplik belirtecini kullanan konuşur, isteseydi aslında kiplik belirtecini de kullanabilirdi. Konuşurun bu tercihinin temel

sebebi ortada zıt bir durum olmasıdır. Konuşur fikrinin doğruluğundan emindir. *Albu ki* kiplik belirteciyle bizlere kişisel tutumunu yansıtmıştır. Bu yönüyle *albu ki* kiplik belirteci cümledeki önemiyle *aslı da* kiplik belirteci ile yakın bir amaç gütmektedir.

22) *Bizim köy teatrolarımızda yolbaşçılık işleri iç derecesindedir. **Albu ki**, yolbaşçısız iç bir türlü iş yapılamaz, bilhassa, bizim köylerimiz gibi geri kalmış köylerdeki teatro işlerine bu mutlaka lazım bir şeydir.* (MDU, 97) “Bizim köy tiyatrolarımızda liderlik işleri yok derecesindedir. **Hâlbuki** lidersiz hiçbir türlü iş yapılamaz, bilhassa, bizim köylerimiz gibi geri kalmış köylerdeki tiyatro işlerine bu mutlaka lazım bir şeydir.”

22. örnekte konuşur köy tiyatrolarında liderlerin yer almadığından bahsetmektedir. Ardından aslında lidersiz hiçbir işin yapılamayacağını söyleyen konuşur geri kalmış köy tiyatrolarında liderlik valsındaki kişilerin yer almasının gerekli bir durum olduğunu söylemektedir. Bu örnekte konuşur anlamca olumsuz bir cümle kurmuştur. Bu olumsuzluk nedeniyle *albu ki* kiplik belirtecini kullanmış, bireysel tutumunu aktarmıştır.

23) *Avgust 31-de Rabis soyuzından mesele bir daa Maarif Komissarlığına kaytarıldı, andan bir daa soyuzga kaytacak. **Albu ki**, septabr 1-de Kırım Devlet teatrosının rus truppası repetiçiyalarını başladı.* (MDU, 102) “Ağustos 31’de Rabis birliğinden mesele bir daha Maarif Komiserliğine döndürüldü, ondan bir daha birliğe dönecek. **Hâlbuki** Eylül 1’de Kırım Devlet Tiyatrosu’nun Rus topluluğu provalarına başladı.”

Konuşur 23. örnekte bir zamanlama hatasını belirtmektedir. Birlikten komiserliğe, komiserlikten birliğe iletilen bir mesele söz konusudur. Bu meselenin başlangıç ve iletilen tarihini belirten konuşur, yapılan bir yanlışlığa

parmak basmaktadır. Konuşur kendi gözlemleriyle elde ettiği bu sonucu *albu ki* kiplik belirteciyle aktarmıştır.

24) *Albu ki, Mehmet Eminnin eserleri on binlerce nüsha basıla ve yetmey bile. Aceba, bu neden? Çünkü Mehmet Eminni bütün türk halkı anlay.* (MDU, 89) “**Hâlbuki** Mehmet Emin'in eserleri on binlerce nüsha basılır ve yetmez bile. Acaba, bu neden? Çünkü Mehmet Emin'i bütün Türk halkı anlar.”

Konuşur 24. örnekte yazarların eserlerinin kaç nüsha basıldığıyla, okuyucu sayısını değerlendirmiş. Öncelikle sıradan yazarların eserlerinin az sayıda basıldığını söyleyen konuşur, söz konusu Mehmet Emin'in eserleri olduğunda bu eserlerin on binlerce basıldığını söyler. Bu zıtlığı konuşur *albu ki* kiplik belirteciyle kaleme alır. Ardından yaptığı bu değerlendirmenin gerekçesini bildirerek, Mehmet Emin'in eserlerini bütün Türk halkının anladığını söyler.

3.4. Niayet

Niayet kiplik belirteci Kırım Tatar Türkçesinde *nihayet, son, sonunda* anlamlarına gelmektedir. Kullanıldığı cümlede bir sonuca varma işlevi görür. Konuşur yaptığı bir değerlenmenin bitiminde, bir gözlemin yahut tanık olduğu bir olayın sonucunda *niayet* kiplik belirtecini kullanır. Bu sayede konuşur olayın gerçekleşip gerçekleşmediğini, eğer gerçekleştiyse olaya tanıklığını yansıtır. *Niayet* kiplik belirteci konuşurun fikrini doğrular ve açıklar niteliktedir. Konuşur *niayet* kiplik belirtecini kullandığı cümlede olayı sonuca bağlar.

25) *Karaman ağzını açmadı. Incinuvnen Şerifovga baktı. Ondaki vesvese öyle artkan edi ki, o er şeyni yakıp-yıkıcı kaba bir kuvetke çevirilmege azır edi. Karaman özünü kenarga çevirdi. **Niayet**, bu işni teşkermek meselesi mahsus teşkilyatlarga avale etildi.* (CN, 15) “Karaman ağzını açmadı. Incinuv'le Şerifov'a baktı. Ondaki vesvese

öyle artmıştı ki, o her şeyi yakıp yıkıcı kaba bir kuvvete çevirmeye hazırdı. Karaman kendisini kenara çevirdi. **Nihayet**, bu işi araştırma meselesi özel teşkilatlara havale edildi.”

Konuşur 25. örnekte bir olay akışından bahsetmektedir. Konuşur bu örnekte gözlemleyen ve sonuca varan kişidir. Örnekte Karaman'ın kendisini kenara çekmesiyle işi araştırma meselesinin özel teşkilât yönlendirildiğini söyleyen konuşur *niayet* kiplik belirteciyle olay akışını sonlandırmıştır. Bu cümlede *niayet* kiplik belirteci *sonunda* anlamıyla kullanılmış, olay akışı bir varılan bir sonuçla işaretlenmiştir.

26) *Babasının koluna yapışıp, er şeyni akılda kaldırmaga tırışır kibi nazarını olarga tıkti. **Niayet**, evni aktar-tönter etip bitirdiler. İç bir şeyi tapılmagan son, Temetnin eki közlü avcı tüfegini aldılar.* (CN, 17)
 “Babasının koluna yapışıp her şeyi akılda tutmaya çalışır gibi bakışını onlara dıkti. **Nihayet**, evirip çevirip bitirdiler. Hiçbir şey bulamadıktan sonra, Temet'in iki gözlü avcı tüfeğini aldılar.”

26. örnekte konuşur geçmiş zamanda yaşanmış bir olaydan bahsetmektedir. İncelediğimiz eserler dikkate alındığında içinde *niayet* kiplik belirteci geçen cümleler zaman olarak geçmiş zamanı ifade etmektedir. Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Kırım Tatar Türkçesinde de *niayet* kiplik belirteci yaşanmış bir olay sonucunda, olayı bir sonuca bağlamak için kullanılmaktadır. Örnekte konuşur evi basılan bir çocuk ve babadan bahsetmektedir. Evi basan kişiler evde dolaşp hiçbir şey bulamazlar. Konuşur baskıncıların evi dolaşmasını ve ardından bu dolaşmanın bitişini *niayet* kiplik belirteciyle işaretlemiştir. Yani olay akışı içerisinde bir sonuca varılmıştır.

27) *Közleri kadının dızman ayaklarında dolandı. Son kökrelerine, betine avuştı. **Niayet**, başını aşagı alıp söylendi: - Bizge tüşken malümatlarga köre, sizde saklı altın var iken, dogrumı?* (CN, 23)

“Gözleri kadının çıplak ayaklarında dolaştı. Sonra göğüslerini, tenini avuçladı. **Nihayet**, başını aşağı eğip söylendi: - Bize gelen malumatlara göre, sizde saklı altın varmış. Doğru mu?”

Konuşur 27. örnekte bir eylem sonucu oluşan durumdan bahsetmektedir. Örnekte konuşur kadının vücudunu izlemektedir. Konuşur kadına dokunmaya başlar. Ama bir süre sonra toparlanır ve başını eğer. Konuşur bu noktada *niayet* kiplik belirtecini kullanmış, konuşurun hareketlerine son verdiğini belirtmek istemiştir. Gerçekten de konuşur toparlanır ve kadına soru sormaya başlar. Konuşurun tavrı okuyucu tarafından sorgulanmaz. Çünkü konuşur gerçekliği ve tanık olduğu bir olayı işaret etmektedir. *Niayet* kiplik belirteci bu olayın gerçekleştiğine kanıttır.

28) *Kadın töşekten tursa da, pencere yanına barıp, tışka bakmaga korktu. **Niayet**, "kim eken bu?" - dedi de, pencerenin perdesini yavaştan çetke çekti.* (CN, 27) “Kadın yataktan kalksa da, pencere yanına gidip, dışarıya bakmaya korktu. **Nihayet**, "Kimmiş bu?" – dedi de, pencerenin perdesini yavaştan yana çekti.”

28. örnekte konuşur gerçekleşen bir olayı anlatmaktadır. Kadın yataktan kalkmış fakat pencereden dışarı bakmaya korkmuştur. Konuşur burada kahramanın dışarı bakmasını beklemektedir. Beklenti içinde olan konuşur gerçeklik boyutuna ulaşan eylemi *niayet* kiplik belirteciyle işaretlemiştir. Olay akışı sonucunda kadın pencerenin perdesini çekmeyi başarmıştır. Gerçekleşen bu eylem konuşurun tanık olduğu ve doğruladığı bir eylemdir.

29) *Sonki aftalarda Temetnin bütün tüşünceleri kaygısı mahkemenen bağlı ediler. Onı kurtarırlar mı, yoksa?.. Niçün kabaatlamak borclular? Onın ne gunahı bar? Ambarnı o yaktırmadı, "halk düşman"larından bağ yok. O, şay dedi de, tilini tişlep aldı. Ya kabaatlav kagıtında bularnın episi yazıldı da... Canım onın iftira ekenini er kes bile. **Niayet**, bugün -*

salı künü onı mahkemege çağırdılar. Temet ona açık gönülnen, büyük umutnen ketti. (CN, 34) “Sonraki haftalarda Temet’in bütün düşünceleri kaygısı mahkemeye bağlıydı. Onu kurtarırlar mı, yoksa? Niçin suçlamak zorundalar? Onun ne günahı var? Ambarı o yaktırmadı, "halk düşman"larıyla bağı yok. O, böyle dedi de, dilini dişledi de aldı. Ya mahkeme kâğıdında bunların hepsi yazıldı da... Canım onun iftira olduğunu herkes bilir. **Nihayet**, bugün -salı günü- onu mahkemeye çağırdılar. Temet ona açık gönülle, büyük umutla gitti.”

29. örnekte konuşur gerçekleşen ve sonuca bağlanan bir olaydan bahsetmektedir. Roman kahramanı Temet gerçekleşecek mahkemesiyle ilgili kaygılar duymakta ve zor günler geçirmektedir. Temet mahkemeyi sabırsızlıkla beklemektedir. Bu beklentinin nihayetinde mahkemeye çağırılır. Konuşur beklentinin gerçekleştiğini *niayet* kiplik belirteciyle ifade eder. Tanık olunan ve konuşur tarafından doğrulanan bu olay geçmiş zaman kipi içerisinde kaleme alınır.

30) *Mahbüslerni lager önünde eki saat tuttılar. Nihayet, içeri yolladılar.* (CN, 38) “Mahkûm mahkeme salonu önünde iki saat tuttular. **Nihayet**, içeri yolladılar.”

Konuşur 30. örnekte ardı ardına gerçekleşen iki eylemi ifade etmektedir. Mahkûmlar iki saat bekletilmiştir. Konuşur bu bekleyişin ardından bir eylem beklemektedir. Mahkûmların içeri yollanmasıyla bu eylem gerçekleşir. Böylece konuşur *niayet* kiplik belirteciyle bu sonucu işaretler. Mahkûmların içeri yollanması konuşurun bilgisi dâhilindedir.

31) *Yahşı şorbacıların özleri mında köpekke çevirildiler. Nihayet, tintüv bitti. Baraklarga kirmeye ruhset itildi. Camşid aman torbasına yapıştı.* (CN, 45) “İyi çorbacıların kendileri burada köpeğe dönüştüler. **Nihayet**, kargaşa bitti. Barakalara girmeye izin verildi. Camşid hemen torbasına yapıştı.”

31. örnekte konuşur yaşanan bir kargaşadan bahsetmektedir. Konuşur çorbacıların tartıştığını belirtirken bir yandan bu tartışmanın bitmesi beklentisindedir. Olay akışında kargaşa sona erdiğinde konuşur *niayet* kiplik belirteciyle başladığı cümlede tanık olduğu gerçekliği, kargaşanın bittiğini aktarmaktadır. Konuşur okuyucuya bir sonuç iletisi göndermektedir.

32) *Temet çok vakıtkace agızını açmadı. Babasının vefat etkenini aytmaga tili barmay edi. - Er alda, ne oldı? - dep tekrarladı sualini Hazaroğlu. **Niayet**, Temet özüne kelip: - Babamnın kara haberini aldım, - dedi yavaş sesnen.* (CN, 53) “Temet çok uzun süre ağzını açmadı. Babasının vefat ettiğini söylemeye dili varmıyordu. – Herhalde, ne oldu? – diye tekrarladı sorusunu Hazaroğlu. **Nihayet**, Temet kendisine gelip: - Babamın kara haberini aldım, - dedi yavaş sesle.”

32. örnekte konuşur bir konuşmaya yer vermiştir. Babasını kaybeden Temet Hazaroğlu’nun sorusuna cevap vermemektedir. Hazaroğlu Temet’e ne olduğunu tekrar sorar. Bu noktada *niayet* kiplik belirtecini kullanan konuşur cümleye Temet’in kendine geldiğini söyleyerek devam eder. Beklenti içinde olan konuşur olayı sonuçlandırarak, okuyucuya bu olaya tanık olduğunu, olayın gerçekte yaşandığını yansıtır.

33) *Sukünet eki dakika devam etti. Molla ise özünün kattı sözünü daa söylemegen edi. **Niayet**, o tizindeki yüzbezni kenarga itep: -Bilesinmi, Smail, - dedi.* (CN, 75) “Sessizlik iki dakika devam etti. Molla ise kendisinin ağır sözünü daha söylememişti. **Nihayet**, o dizindeki yüz bezini kenara itip: - Biliyor musun Smail, - dedi.”

Konuşur yukarıdaki örnekte gerçekliğini savunduğu bir gözlemden bahsetmektedir. Örnekte birbirine *niayet* kiplik belirteciyle birbirine bağlanan iki olay ve bu olaylara bağlı gelişen konuşma yer almaktadır. Konuşur olay yerinde sessizliğin olduğunu söyler. Bu sırada Molla’nın konuşması konuşurun beklentisidir. Molla’nın dizindeki yüz bezini kenara itip konuşmaya

başlamasıyla olay sonuçlanır, beklenti gerçekleşir. Konuşur da bu beklentiyi ve tanık olduğu sonucu *niayet* kiplik belirteciyle işaretler.

34) - *Otur, kederlenme, - dedi, - men başta seni onların pancasından kurtarıp, eyilik yapmak istedim. Amma sonundan sana sevda oldım. **Niayet**, nikagımız da kıyılacak. Biz kan ve şeriat boyunca karı-koca olacağız.* (CN, 77) “- Otur, kederlenme, - dedi, - Ben başta seni onların pençesinden kurtarıp, iyilik yapmak istedim. Ama sonunda sana sevdalandım. **Nihayet**, nikâhımız da kıyılacak. Biz kan ve şeriat boyunca karı koca olacağız.”

Konuşur 34. örnekte bir konuşmaya yer vermektedir. Örnekten de anlaşılacağı üzere konuşur bir olay zincirini anlatmaktadır. Roman kahramanı karşısındaki insana bir iyilik yaptığını, sonrasında aşık olduğunu söyler. Ardından konuşur beklentisini de yansıtarak nikâhlarının kıyılacağı haberini vermektedir. Bu örnekte *niayet* kiplik belirteci gelecek zamanı bildiren zaman kipi içerisinde yer almıştır. Bu durum incelediğimiz eserlere dayanarak Kırım Tatar Türkçesinde sıklıkla görülen bir durum değildir. Genelde durum değerlendirmesi yapan ve olayları bir sonuca bağlayan konuşur bu örnekte olayların sonuca bağlanacağını bildirmek için *niayet* kiplik belirtecini kullanmaktadır.

35) *Kerimnin beti, kulakları kızarıp yandılar. Oca rale yanında tura ve talebesinden cevap bekley edi. **Niayet**, oğlan ağırından başına köterip, korkunen Petr İvanoviçke baktı.* (CN, 148) “Kerim’in yüzü, kulakları kızarıp yandı. Hoca masa yanında duruyor ve öğrencisinden cevap bekliyor idi. **Nihayet**, oğlan yavaşça başını çevirip, korkuyla Petr İvanoviç’e baktı. “

35. örnekte konuşur Kerim ile hocası arasında yaşananları anlatmaktadır. Hocası Kerim’e bir soru sormuş ve cevap beklemektedir. Kerim başta korkar, yüzü kızarır. Beklentinin sonucunda Kerim başını kaldırıp hocasına bakar. Konuşur kahramanın eylemini tamamlamasından yola çıkarak

değerlendirmesini yapmış, gözlemini okuyucuya aktarmıştır. Kerim'in başını çevirip hocasına bakması konuşurun tanık olduğu bir eylemdir.

36) *Bazarnın ketişatına bakıp iş kördi. Bu ayat tecribesini o endi ögrenen edi. **Niayet**, o elverişli müşteri tapıp, başta kostümni, sonra bilezlik ve küpelerini sattı.* (CN, 151) "Pazarın gidişatına bakıp iş gördü. Bu hayat tecrübesini o şimdi öğreniyordu. **Nihayet**, o uygun müşteri bulup, başta kıyafetini, sonra bilezik ve küpelerini sattı."

Konuşur 36. örnekte hayat tecrübesini yeni öğrenen birisinden bahsetmektedir. Roman kahramanı pazarda işe başlamış, eşyalarını satmak için uygun bir müşteri gözetmektedir. Konuşur roman kahramanının müşteri bulması beklentisi içerisinde. Olayın akışına göre roman kahramanı uygun müşteriyi bulup, satış eylemini gerçekleştirir. Böylece konuşurun ifade ettiği olaylar zinciri sonuca bağlanır. Konuşurun tanık olduğu bu eylem, *niayet* kiplik belirteci vasıtasıyla konuşur tarafından işaretlenir.

37) *"Vay, anasını, dep ökelendi, Kırımga kaytsak, o melunlarnen beraber yaşaycakmız mı?" **Niayet**, yavaş-yavaş zecanı yatıştı.* (CN, 156) "“Vay, anasını, diyerek öfkelendi, Kırım’a dönsek, o melunlarla beraber yaşayacak mıyız?” **Nihayet**, yavaş yavaş heyecanı yatıştı. “

Konuşur 37. örnekte konuşurun öfkesini ve bu öfkenin nihayetinde yatışan heyecanını aktarmaktadır. *Niayet* kiplik belirteci konuşurun ifadesinin beklenti sonucu gerçekleştiğini işaret etmektedir.

38) *Uça, uça kuşlık maallerinde süt çeşmesine, üyle maallerinde bal çeşmesine barıp yeteler, amma toktamaylar. **Niayet**, padişahın közleri sokurlaşkan yerge barıp konalar.* (AKAT, 85) "Uça, uça sabah saatlerinde süt çeşmesine, öğle saatlerinde bal çeşmesine varıp giderler, ama durmazlar. **Nihayet**, padişahın gözlerinin körleşen yerine varıp konarlar."

38. örnekte geniş zaman ifadeleriyle kaleme alınan bir olay akışı görmektediriz. Bunun sebebi fabl türünün belli bir zamanının olmamasıdır.

Ama olay akışı sonuçlandığı için konuşur bu durumu *niayet* kiplik belirteciyle işaretlemiştir. Konuşur örnekte arıların uçtuklarını ve gittikleri yerleri söylemektedir. Arılar bu uçuş sürecinin sonunda padişahın gözlerinin görmediği bir noktaya ulaşıp konarlar. Bu eylem arılarının uçuş sürecini tamamladığını göstermektedir. Konuşur da bu sonuç eylemini onaylayarak *niayet* kiplik belirtecini kullanmıştır.

39) *Olar üçü de oturup, düşünmeğe başlaylar. Azmı düşüneler, çokmı düşüneler, niayet, kurtulmanın çaresini tapkan gibi olalar.* (AKAT, 159) “Onlar üçü de oturup, düşünmeye başlarlar. Az mı düşünürler, çok mu, düşünürler, nihayet, kurtulmanın çaresini bulacak gibi olurlar.”

Konuşur 39. örnekte üç roman kahramanının bir süre düşündüğünü bildirmektedir. Roman kahramanları bu düşünme sonrasında kurtulmanın çaresini bulurlar. Örnekte bir eylemin bitmesi, başka bir eylemin oluşmasına ve eylemlerin sonlanmasına sebep olmuştur. Konuşur bu olay akışını, yaptığı tanıklığı *niayet* kiplik belirteciyle işaretlemiştir.

40) *Demir kafes içine kapalgan ayuv, ya da kaşkı kibi ev içini dolaştım. Kıdıram. Lakin ne kızırganımnı özüm de bilmeyim... Çok kızırdım ve niayet buldım.* (MDU, 44) “Demir kafes içine kapatılmış ayı ya da kurt gibi ev içini dolaştım. Her yeri gezdim. Fakat ne gezdiğimi ben de bilmiyorum... Çok gezdim ve nihayet buldum.”

Konuşur 40. örnekte bir eylemin gerçekleştirildiğini ve bu eyleme bağlı olarak sonuca ulaşıldığını bildirmektedir. Konuşucu evin içinde bir şey aramaktadır. Evin her yerini gezdikten sonra aradığı şeyi bulur. Beklentisi gerçekleşir. Konuşur bu durumun gerçekliğini *niayet* kiplik belirticiyle işaretler ve sonuca ulaşır.

41) *O küçük «caniler» kuyrugundan tutulgan bir kesertki kibi, burgalanırlar, niayet, oca yorulgan son, falakadan azat olurlar.* (MDU, 50) “O küçük «caniler» kuyruğundan tutulan bir kertenkele gibi, kıvranırlar, nihayet, hoca yorulduktan sonra, falakadan kurtulurlar.”

41. örnekte konuşur falakaya yatırılan öğrencilerden ve hocalarından bahsetmektedir. Öğrencilerin falakadayken kıvrandıklarını belirten konuşur, hocanın yorulma eyleminden sonra falakayı bıraktığını bildirir. Böylece eylem tamamlanır ve ifade sonuca ulaşır. Konuşur bu duruma tanıklığını ve onayını geçmiş zaman kipi içerisinde kaleme alır.

42) *Acı aga daa yanı sargan sigarını parmakları arasına kısıran, o yerden tütününü savurıp birisi keçmesini bekley. Niayet, sigarını dumanlatıp, söyüne-söyüne deli Emir-Ali keçe.* (MDU, 51) “Hacı Ağa daha yeni sarılan sigarasını parmakları arasına kısıtırıp, o yerden tütününü savurup birisinin geçmesini bekler. **Nihayet**, sigarasını dumanlatıp, sevine sevine Deli Emir Ali geçer.”

Konuşur yukarıdaki 42. örnekte bir olay akışını aktarmaktadır. Hacı Ağa sigarasını parmakları arasına alır ve yakmak için birisinin sigarayla geçmesini bekler. Bu bekleyişin ardından Deli Emir Ali sigarasını tütürerek oradan geçer. Hacı Ağa’nın beklentisi gerçekleşmiş, olay sonuca bağlanmıştır. Konuşur bu eylemlerin sonuca ulaşmasını *niayet* kiplik belirteciyle yansıtmıştır.

3.5. Neticede/ Neticesinde

Netice/neticesinde kiplik belirteci Kırım Tatar Türkçesinde sonuç olarak, sonucunda anlamlarına gelmektedir. Konuşur bir olayın, bir olgunun veya bir eylemin ardından anlatmak istediği şeyi sonuca bağlamak amacıyla bu kiplik belirtecini kullanır. Anlam boyutu olarak *niayet* kiplik belirtecine yakındır. Fakat *niayet* kiplik belirteci bir beklenti güdüsüyle kullanılırken, *netice/neticesinde* kiplik belirtecini kullanan konuşur bir beklenti içinde değildir. Eylem konuşurun istediği ya da istemediği şekilde sonuçlanabilir. Bu sonuca konuşur kendi bireysel tutumuyla yaklaşır ve okuyucuya aktarır. *Neticede/neticesinde* kiplik belirteci konuşurun tanıklığını doğrulayan, olay akışını bir sonuca bağlayan bir kiplik belirtecidir. İncelenen eserlerde *neticede/neticesinde* kiplik belirtecinin geçmiş zaman kipi içerisinde yer

almaktadır. Bunun nedeni ise varılan sonucun eylemden sonra gerçekleşmiş olmasıdır.

43) *Tötotalitarizminin gayıp olmasının birlikte insan cemiyetinin hak-hukuklarını ve hürriyetleri teminleyen cian kurucılığının yanı modellerini araştırıv daa da kuvetlendi. Ve bunun neticesinde halklar İ. Gasprinskiy gibi, tarihiy şahısları anlamaga, onların mirasını öğrenmege başlay.* (AK, 63) “Totalitarizmin kaybolmasıyla birlikte insan cemiyetinin hak hukuklarını ve hürriyetlerini temin eden dünya kuruculuğunun yeni modellerini araştırma daha da çoğaldı. Ve bunun neticesinde halklar İ. Gasprinsky gibi, tarihsel şahısları anlamaya, onların mirasını öğrenmeye başladılar.”

Konuşur 43. örnekte bir neden ve sonuca yer vermiştir. Konuşura göre totaliter rejimin kaybolmasıyla beraber insanlar yönetim şekillerini araştırmayı arttırmıştır. Bu nedenle insanlar tarihsel şahısları anlamaya ve miraslarını öğrenmeye başlamışlardır. Burada konuşurun ortaya attığı ve savunduğu bir fikir söz konusudur. Konuşur bu fikre tanıklık etmiş, gerçekliğinden emindir. Bu nedenle konuşur eylemin akışına göre olayı *neticesinde* kiplik belirteciyle bir sonuca bağlamıştır.

44) *Aga-kardaşların angisi aklı, angisi aksız? Sadıknen Bekir Beşterek dağlarında körüşkenlerinde bile biri-birine iç bir şeyni isbat etip, biri-birini öz fikirlerine kandırıp olamaylar. Neticede Sadık nemselerge, Bekir bolşeviklerge, sovet rejimine «aldanalar», vatan, millet ise yollar içinde kalıp kete.* (HCD, 95) “Ağabey kardeşlerin hangisi haklı, hangisi haksız? Sadık'la Bekir Beşterek dağlarında görüştüklerinde bile birbirine hiçbir şeyi ispatlayıp, birbirini kendi fikirlerine inandıramadılar. Neticede Sadık Nemçelere, Bekir Bolşeviklere, Sovyet rejimine «inanırlar», vatan, millet ise yollar içinde kalıp gider.”

44. örnekte konuşur bir durum sonucunda kişisel yargısına ulaşmış, bu nihayeti *neticede* kiplik belirteciyle işaretlemiştir. Örnekte konuşur bir ağabey

kardeşin birbirlerini etkileyemediklerini anlatmaktadır. Sonuç olarak kardeş bir rejime, ağabey başka bir rejime inanıp giderler. Konuşurun vardığı sonuç gerçekliğine inandığı bir yargıdır.

45) *Kırımın yalı boyuna, çölüne, Bagçasaray ortalığına baş urdık. Neticede etkenimiz şu oldu: Er yazıcı öz bilgeni kibi yazdı, Öz tilini ortaga attı, öz yazı tilinde halis türkçe ile halis tatarcalarını birge katıkladı yahut da halis çölce, halis türkçe yazdı ve yazdılar.* (MDU, 94) “Kırım'ın sahil boyuna, çölüne, Bagçasaray meydanına başvurduk. **Neticede** yaptığımız şu oldu: Her yazar kendi bildiği gibi yazdı. Kendi dilini ortaya attı, kendi yazı dilinde öz Türkçe ile halis Tatarcalarını birbirine karıştırdı yahut da öz Çölce, öz Türkçe yazdı ve yazdılar.”

Konuşur 45. örnekte yaşanan bir gerçeklikten söz etmektedir. Konuşur ve arkadaşları bölge bölge gezer ve araştırma yapar. Yaptıkları araştırma sonucunda insanların o bölgelerde farklı farklı diller ve lehçeler konuştukları aktarılmaktadır. Konuşur bu sonucu *neticede* kiplik belirteci ile işaretlemiştir.

SONUÇ

"Kırım Tatar Türkçesinde Kiplik Belirteçleri" adlı bu çalışmada Kırım Tatar Türkçesi ile yazılmış edebî eserlerden yola çıkılarak kiplik belirteçleri tespit edilmiş, bu belirteçlerin Kırım Tatar Türkçesindeki yeri, kullanım sıklıkları, anlamsal boyutları ve cümle anlamına olan etkileri ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Kırım Tatar Türkçesinde modal söz ifadesiyle yer alan kiplik belirteçleri, yazarın anlattığı şeye karşı olan bakışını, tutumunu, kişisel görüşünü ve tavrını yansıtır. Eylemler kipler sayesinde zaman ve kişi ile özdeşleşirler. Yani kipler bir çeşit ifade türüdür. İşte bu ifadenin nasıl oluştuğunu, nasıl düşünüldüğünü, hangi anlam boyutuyla verildiğini, amacını cümlede kiplik belirteçleri işaretler.

İncelenen eserlere dayanarak Kırım Tatar Türkçesinde tespit edilen kiplik belirteçleri şöyledir:

1) Şübesiz kiplik belirteci Kırım Tatar Türkçesinde kullanıldığı cümleye kesinlik anlamı katar. *İç şübe yok ki, iç şübesiz* gibi kullanımları da mevcuttur. *Şübesiz* kiplik belirteci kesinlik anlamını sağlamakla birlikte anlatılan duruma konuşurun onayını ve güvenini de yansıtır. Kırım Tatar Türkçesinde en yaygın kullanımı *şübesiz şeklidir*. Konuşurun yargısının kesinliğini ve düşüncesinde kuşku duyulacak bir durum olmadığını dinleyiciye yansıtır.

2) Mıtlak kiplik belirtecinin Türkiye Türkçesindeki kesinlikle ifadesiyle aynı anlamda kullanıldığını görmekteyiz. Genel kullanımı yüklemden öncedir. Diğer bir kullanım şekli *mıtlak şeklidir*.

3) Äslä kiplik belirteci Kırım Tatar Türkçesinde de tıpkı günümüz Türkiye Türkçesindeki gibi cümledeki olumsuz anlamı pekiştirmek, gerçekleşmemiş, gerçekleşmeyen ve gerçekleşmesi mümkün olmayan durumlar için kullanılır. Görev ve anlam bakımından günümüz Türkçesiyle

birebir aynıdır. Konuşur kişisel görüşünün olumsuz olduğundan eminse ve kesin bir yargıya ulaşabiliyorsa cümlede bu kiplik belirtecine yer verir.

4) *Kesin* kiplik belirteci, konuşurun doğruluğundan emin olduğu bir durumu yansıtmak için kullanılmıştır.

5) Kesinlik bildiren kiplik belirteçlerinden bir diğeri *tabiiy/tabiiy ki* kiplik belirtecidir. Kırım Tatar Türkçesinde sıklıkla karşılaştığımız bu kiplik belirteci konuşurun onay verdiği durumu okuyucuya yansıtır. Konuşur olayların gelişme sürecine bağlı olarak bir sonuca vardığında ve bu sonucun kesinlik derecesi yüksekse *tabiiy/tabiiy ki* kiplik belirtecini kullanır.

6) Olasılık bildiren kiplik belirteçlerinin Kırım Tatar Türkçesinde en yaygın kullanılanı *bälki* kiplik belirtecidir. Konuşur bu belirteci kullandığı cümlede yargısının doğruluğunu göreceli duruma getirir. Bir tür belirsizlik belirtecidir. Konuşur yargısında ihtimaller üzerinde durur. Düşüncesinin doğruluğundan emin olmayan konuşur, kesin bir yargı bildirmeden aklındaki olasılığı bu belirteç vasıtası ile okuyucuyla paylaşır. Bu kiplik belirteci işlevsel ve anlamsal açıdan günümüz Türkçesiyle aynıdır.

7) *Ğaliba* kiplik belirteci kullanıldığı cümleye belirsizlik ve olasılık anlamı katar. Konuşurun tahminini yansıtır. Bu kiplik belirtecinin kullanıldığı cümle bağlam açısından kesinlik taşımaz, aksine konuşurun öznel yargısını bildirir. Konuşur bu olasılık bildiren sonuca kendisi ulaşır. Konuşur bu belirteç ile iki cümleyi birbirine bağlayarak düşüncesindeki olasılığı dinleyiciyle paylaşır.

8) *Er äldä* kiplik belirteci Kırım Tatar Türkçesinde sıklıkla kullanılan ve ne olursa olsun anlamına gelen bir belirteçtir. Fiil anlamına olasılık katar ve konuşurun öznel yargısının kesin olmadığını işaretler. Bu belirtecin kullanıldığı cümlelerde kesin yargılar olmaz. Konuşur düşüncesinden emin değildir. Olasılık bildiren tahminî bir yorumu pekiştiren bu belirteç konuşurun iki olay arasında ilgi kurmasını sağlayarak, cümleyi bir ihtimale bağlar.

9) *İxtimal* olasılık bildiren kiplik belirteci de tıpkı *er äldä* kiplik belirteci gibi konuşurun bazı verilere dayanarak tahmin yürüttüğünü okuyucuya yansıtır. Anlamsal çerçevesi günümüz Türkçesiyle hemen hemen aynıdır. Tek fark bu kiplik belirteci Kırım Tatar Türkçesinde olası, muhtemel anlamlarını taşır. Kesinlik derecesi tam olarak net değildir. Gerçekleşmesi zor, gerçeğe uzak durumlar için de kullanılır. Fakat günümüz Türkçesinde gerçekleşmesi zor olmayan durumlar için de kullanılabilir.

10) *Aceba* ifadesi Kırım Tatar Türkçesinde tuhaf, şaşırtıcı anlamlarına gelmektedir. Bu ifadenin anlamsal boyutuna bakıldığında olasılık bildiren kiplik belirteçleri içinde yer alabilecek özellikte olduğunu görebiliriz. Fakat şimdiye kadar yapılan çalışmalarda düşünürler bu ifadeyi kiplik belirteçleri başlığı altında değerlendirmemiştir. Yine de bu ifade konuşurun düşüncesinde kuşku olgusunu yansıtmaktadır. Üstelik Kırım Tatar Türkçesinde bu kiplik belirteci sıklıkla kullanılmaktadır. İncelediğimiz beş eserde de bu ifadeye rastlamamız bu ifadenin konuşurlar tarafından sıkça olasılık ve kuşku için kullanıldığını göstermektedir.

11) *Kerçekten* kiplik belirteci Kırım Tatar Türkçesinde konuşurun şahsî yargısını kabul ettirmek için başvurduğu bir belirteçtir. Kullanım sahası geniş olmakla birlikte daha çok cümle başlarında kullanılmaktadır. Bu belirteci kullanan konuşur, dinleyici üzerinde inandırıcılık hissi uyandırmak ister.

12) *Aslında* kiplik belirteci tıpkı *kerçekten* belirteci gibi Kırım Tatar Türkçesinde sıklıkla kullanılan bir belirteçtir. Diğer tanıklık ve onaylama belirten kiplik belirteçleri gibi *aslında* kiplik belirteci de konuşurun olaylara bakış açısını yansıtır. İncelediğimiz eserlerde bu belirtecin nadiren *aslı da* şekline de rastlamaktayız. Konuşur bu belirteç aracılığıyla verdiği bilginin doğruluğundan emindir. Kırım Tatar Türkçesinde bu belirteç genellikle geçmiş zaman kalıbı içinde verilmektedir. Gelecek ve şimdiki zaman kalıpları içinde kullanımlarının örnekleri az sayıdadır.

13) *Albu ki* kiplik belirteci bir kök ve bir ekin birleşiminden oluşmuş bir belirteçtir. Fakat Kırım Tatar Türkçesinde yazılan eserlere baktığımızda hem

birleşik ve hem de ayrı kullanıma rastlamaktayız. Bu kiplik belirteci aralarında anlam karşıtlığı olan iki cümleyi birbirine bağlayarak konuşurun bireysel tavrını yansıtır.

14) *Niayet* kiplik belirteci Kırım Tatar Türkçesinde son, sonunda anlamlarına gelmektedir. Konuşur bu belirteç vasıtasıyla olayı bir sonuca bağlar ve okuyucuya bilgi verir. Böylece okuyucu olayın gerçekleşip gerçekleşmediğini öğrenir. Buradaki olaylar konuşurun gerçekten yaşadığı veya tanık olduğu olaylardır. Bu tanıklık ile birlikte olayın kesinliği okuyucuya yansıtılır.

15) *Neticede/neticesinde* kiplik belirteci Kırım Tatar Türkçesinde sonuç olarak, sonucunda anlamlarına gelir. Konuşur bu belirteç vasıtasıyla düşüncelerini bir sonuca bağlar. *Niayet* kiplik belirteci ile anlam bakımından yakınlık gösteren *neticede/neticesinde* kiplik belirteci ince bir ayrıntıyla öne çıkar. *Neticede/neticesinde* kiplik belirtecini kullanan konuşur beklenti içinde değildir. Fakat *niayet* kiplik belirtecini kullanan konuşur beklenti güdüsüyle hareket eder.

Çalışmada kiplik belirteçlerinin zaman dışı unsurlar olduğu sonucuna varılmıştır. Kullanıldığı cümlelerin zaman kipi ne olursa olsun, kiplik belirteçleri bu zamana uyum sağlar. Örneğin *tabiiy* kiplik belirteci geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman kipi içerisinde rahatlıkla görev almaktadır. Şöyle ki:

- a) *Tabiiy* gönüli kırıldı. “Tabii kalbi kırıldı.” (geçmiş zaman)
- b) *Tabiiy* gönüli kırılacak. “Tabii kalbi kırılıyor.” (şimdiki zaman)
- c) *Tabiiy* gönüli kırılacak. “Tabii kalbi kırılacak.” (gelecek zaman)

Çalışmada *aceba* ifadesi olasılık ve tahmin bildiren kiplik belirteçleri başlığı altında incelenmiştir. Faydalandığımız kaynaklarda *aceba* ifadesi kiplik belirteçleri içinde yer almamıştır. Fakat bu ifade konuşurun şüphesini, durumdan emin olmadığını, düşüncesinde varsayıma dayandığını işaretlediği için olasılık ve tahmin bildiren kiplik belirteçleri başlığı altında incelenmesi uygun görülmüştür.

KAYNAKÇA

ADALI, Oya (1979), **Türkiye Türkçesinde Biçimbirimler**, TDK Yay., Ankara.

AKERSON- ERKMAN, Fatma/ ÖZİL Şeyda (1998), **Türkçede Niteleme Sıfat İşlevli Yan Tümceler**, İstanbul.

AKSAN, Doğan (1983), **Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim**, TDK Yay., Ankara.

BANGUOĞLU, Tahsin (1995), **Türkçenin Grameri**, TDK Yay., Ankara.

BAŞER, Alper (2010), "Kırım'da Rus Kolonizasyonu", **Karadeniz Araştırmaları**, Cilt:6, Sayı:24, s. 29-42.

BENZER, Ahmet (2008), **Fiilde Zaman, Görünüş, Kip ve Kiplik**, Marmara Üniversitesi, (Doktora Tezi).

BİLGEGİL M. Kaya (1984), **Türkçe Dilbilgisi**, Dergâh Yay., İstanbul.

DELİCE, H. İbrahim (2012), **Türkçede Fiil Çekimlerine Yeni Bir Bakış**, TDK Yay., Ankara.

DEMİR-ASLAN, Sema (2007), "İstek Kipliği, Gerçeklik ve Gerçekleştirilebilirlik", **VII. Uluslararası Dil, Yazım ve Değiş Bilim Sempozyumu Bildirileri Kitabı**, C.I, s. 581-597.

DEVELLİOĞLU, Ferit (2002), **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Aydın Kitabevi, Ankara.

DİLAÇAR, Agop (1971), "**Gramer, Adı, Tanımı, Kapsamı, Yöntemi**", TDAY Belleten 1971'den Ayıbasım, Ankara Üniversitesi.

DOERFER, Gerhard (1959), Das Krimtatarische, **Philologiae Turcicae Fundamenta I**, Wiesbaden, s.369-370. Türkçesi: Mustafa Argunşah, Kırım Tatarcası, Türk Dünyası Araştırmaları, S.94, Şubat 1995, s.177-203.

EDİKSUN, Haydar (2001), **Türk Dilbilgisi**, İstanbul.

ERCİLASUN, A. B. (1991), **Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I-II**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.

ERGİN, Muharrem (1985), **Türk Dil Bilgisi**, Bayrak Yay., İstanbul.

ERSOY-YAZICI, Habibe (2007), "Başkurt Türkçesinde -sX ve -hAnA Kiplik İşaretleyicileri" , **Dil Araştırmaları**, s. 51-76

FISHER, Alan (2009), **Kırım Tatarları**, Selenge Yay., İstanbul.

GÜLENSOY, Tuncer (2000), **Türkçe El Kitabı**, Akçağ Yay., Ankara.

HANGİLDİN, V.N. (1959), **Tatar Tili Grammatikası**, Tataristan Kitap Neşriyatı

HATİPOĞLU, Vecihe (1969), **Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü**, TDK Yay., Ankara.

İNALCIK, Halil (1976) "Kırım Hanlığı", **Türk Dünyası El Kitabı**, TKAE Yay., Ankara. s.943.

İNALCIK, Halil-BALA Mirza (1997), Kırım, **İslam Ansiklopedisi**, C.VI, MEB Yay., Eskişehir, s.741-756.

KARABAĞ, İmran (2000), "Türkçede Kip ve Kiplik Olgusu", **Türk Dili**, s. 585, Eylül, s. 275-278.

KARADEMİR, Fevzi (2013), "Türkiye Türkçesinde Emir Kipliği Üzerine", **Turkish Studies**.

KARAHAN, Leyla (1995), **Türkçede Söz Dizimi**, Akçağ Yay., Ankara.

KIRIMLI, Hakan (1996), **Kırım Tatarlarında Millî Kimlik Ve Millî Hareketler**, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara.

KOCAMAN, Ahmet (1983), "Türkçede Kip Olgusu Üzerine Görüşler", **TDAY Belleten** 1980-1981, s.81-85, TDK Yay., Ankara.

KORKMAZ, Zeynep (2003), **Gramer Terimleri Sözlüğü**, TDK Yay., Ankara.

KORKMAZ, Zeynep (2003), **Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)**, TDK Yay., Ankara.

KURAT, Akdes N. (1992), **IV-XVIII Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri**, Ankara

KURNAZ, Cemal, ÇELTİK, Halil, BEKİR, Cafer, KERİM, İsmail, ŞEVKET, Mehmet, YÜKSEL, Zuhâl (1999), “Kırım Türk-Tatar Edebiyatı”, **Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi** 13, KB Yay., Ankara.

KURNAZ, Cemal, ÇELTİK, Halil (1998), “Osmanlı Dönemi Kırım Edebiyatı”, **Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi**.

ÖZYETGİN, A. Melek (1996), **Altınordu Kırım ve Kazan Sahasına Ait Yarlık ve Bitiklerin Dil ve Üslup İncelemesi**, TDK yay. 653, Ankara.

ÖZKAN, Nevzat (2008), **Kırım Tatar Türkçesinin Yayılma Alanları**, Turkish Studies.

PALMER, Frank Raymond (2006), **Mood and Modality**, Cambridge: Cambridge of Press.

SEVORTYAN, E. V. (1966), **Krımsko Tatarskiy Yazık**, Tyurski Yazıkı, Yazıkı Naradov SSSR, Moskova, s.234. Türkçesi: ALİYEVA, Minara (2001), Kırım Tatarcası, Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, S.10, s.229.

SAMOYLOVİÇ A. (1988), **Kırım Türk Yazı Dilinin Tarihçesi**, (çev. R. Uygun), TDAY Belleten 1960, Ankara, s. 373-379.

ŞAHİN, Hatice (2005), "Türkçede Zaman Belirleyicileri ile Kip ve Zaman Eklerinin Uyumu", **Fikret Türkmen Armağanı**, s. 649-654, İzmir.

TOKER, Mustafa (2002), “Tatar Türkçesi Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi”, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 11, s. 59-113, Konya.

VARDAR, Berke (1998), **Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü**, İstanbul.

YAKUBOVSKIY, A. Yu. (1976), **Altınordu Ve Çöküşü**, (çev. Hasan Eren) Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.

YAMAN, Döndü Süveyda (2012), **Özbek Türkçesinde Kiplik Belirteçleri Ve Fonksiyonları**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi

ÖZET

KORKMAZ, Satı Burcu, Kırım Tatar Türkçesinde Kiplik Belirteçleri, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2014.

Bu çalışmada Kırım Tatar Türkçesinde kiplik gösteren belirteçler anlamsal ve bilimsel açıdan ele alınmıştır. Çalışmanın giriş bölümünde kip ve kiplik üzerine yapılan çalışmalar değerlendirilmiştir. Ayrıca kipliğin Türkçe çalışmalardaki anlatımı üzerinde durulmuştur. Kırım Tatar Türkçesi gramerlerinde kiplik belirteçlerinin işlenişi açıklanmış ve örnekler verilmiştir.

Kiplik belirteçleri elimizdeki Kırım Tatar Türkçesi ile yazılmış beş adet romandan tespit edilmiştir. Bu belirteçler kiplik anlamlarına göre üç gruba ayrılmıştır. Bu belirteçlerin cümlelerde gösterdiği kiplik anlamları ayrıntılı olarak işlenmiştir.

Anahtar kelimeler:

1. Kip
2. Kiplik
3. Belirteç
4. Kiplik Belirteçleri
5. Kırım Tatar Türkçesi

ABSTRACT

KORKMAZ, Satı Burcu, In Crimean Tatar Turkish Modal Adverbs, Master Thesis, Ankara, 2014.

Crimean Tatar Turkish in this study, adverbs which shows modality was studied as semantics in Crimean Tatar Turkish. Over the studies of mood and modality concepts were told at introduction of study. On the dealing of modal adverbs were studied in the grammars of Crimean Tatar Turkish and examples were given.

Modal adverbs were determined from Crimean Tatar Turkish five novels which we have. These adverbs were divided into three groups according to meanings of modality. The meaning of modality where these adverbs show in the sentences were dealt with details.

Key Words:

1. Mood
2. Modality
3. Adverb
4. Modal Adverbs
5. Crimean Tatar Turkish